

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

Yüksek Lisans

**MISIR BASINI'NDA 1919-1924 DÖNEMİ
TÜRKİYESİ'NİN İMAJI**

**Tez Hazırlayan:
Asmaa Baderldin Sabry MOHAMED
2501111238**

**Tez Danışmanı:
Doç. Dr. Mehmet Ö. ALKAN**

İstanbul, 2016

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : Asmaa Badreldin Sabry MOHAMED Numarası : 2501111238
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Danışmanı : Doç. Dr. Mehmet Ö. ALKAN
Tez Savunma Tarihi : 07.01.2016 Saati : 15.00
Tez Başlığı : "MISIR BASININDA 1919-1924 TÜRKİYE'SİNİN İMAJI"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜNE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLULUĞU~~LA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Elçin MACAR		KABUL
2- Doç. Dr. Mehmet Ö. ALKAN		KABUL
3-Yrd. Doç. Dr. Y. Doğan ÇETİNKAYA		KABUL

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1-Prof. Dr. Mehmet HACISALİHOĞULLARI		
2-Yrd. Doç. Dr. Sinan YILDIRMAZ		

ÖZ

MISIR BASINI'NDA 1919-1924 DÖNEMİ TÜRKİYESİ'NİN İMAJI

Asmaa Baderldin Sabry Mohamed

Bu çalışmada, 1919-1924 yılları arasında Atatürk'ün Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde, Mısır basınının ve parti ideologlarının bu değişime nasıl bir tepki verdiği, Mısır gazeteleri ve okul kitapları üzerinden incelenmek suretiyle ortaya koyulmaya çalışılacaktır.

Mısır Basınında Türkiye ve Mili Mücadele 1919-1924

Atatürk ve Milli Mücadele (1919-1924) imajının takip edilmesi suretiyle, Türkiye'de Cumhuriyet modernleşmesine, Mısır'ın verdiği tepkileri tarihsel bir bağlamda izlemek ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş döneminde, Mısır Partisi'nin ideologlarından bu değişime nasıl bir tepki geldiğinin ve basında Mısır gazetelerine nasıl yansıtıldığının ortaya koyulması amaçlanmıştır. 1919 yılında başlayan Türk devrimi, Fransız devrimiyle benzer özellik taşımaktadır. Fransız devrimi, muhaliflerin sınırı geçmesiyle başlamıştır. Türk devriminde de aynı durum söz konusudur. 1.Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Osmanlı Devleti'nin bütün toprakları, savaşı kazanan ülkeler tarafından işgal edilmeye başlanmıştır. Mustafa Kemal, o sıralarda Beyaz Kurt ve özgürlük sembolüyle Türk Devleti'nden çıkan, Doğu'nun kahramanlarından biridir. Ülke sömürge durumuna düşmek üzereyken, uygun bir zamanda Mustafa Kemal Atatürk, bu ümmetin kurtuluşu için gönderilmiştir. Fakat hilafetin kaldırılması olayı da yine Mustafa Kemal Atatürk'e düşmektedir. Bu çerçevede inkılâp dönemi ile ilgili El-Ezher'in nasıl tepki verdiği bu çalışmada ortaya konulmuştur.

Osmanlı-Türk ilişkilerinin takip edilmesi suretiyle, Türkiye'de Cumhuriyet modernleşmesine Mısır'ın vermiş olduğu tepkiler, tarihsel bir süreç izlenerek verilmesi bu çalışmada amaçlanmaktadır.

ATATÜRK'ün öncelikle Mısır basınında Türkiye'ye nasıl tepkiler verildiği incelenecek ve kavramlara tam olarak açıklık getirilecektir. Bu çalışmada çeşitli ulusal gazetelerden ve Milli Eğitim'de kullanılan ders kitaplarından yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mili Mücadele, Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Dumlupınar Muharebesi.

ABSTRACT

THE IMAGE OF THE PERIOD OF 1919-1924 IN TURKEY IN THE EGYPTIAN PRESS

Asmaa Baderldin Sabry Mohamed

This work will try to analyze the reaction of the Egyptian press and ideological parties to the National Struggle of Atatürk and the period of establishment of Turkish Republic in 1919-1924 through the Egyptian newspapers and study books.

Turkey and the National Struggle in the Egyptian Press

The aim is to investigate the modernization of Turkey in the context of reaction given by Egypt by following the image of Atatürk and the National Struggle (1919-1924). What was the reaction of ideologists if Egyptian parties during the establishment of Turkish Republic and how it was reflected in the press of Egypt. Also, there is a similar feature between Turkish revolution started in 1919 and French revolution. French revolution started with the cross of borders by opponents. The same case is in Turkish Revolution. After the First World War newly separated lands of the Ottoman Empire began to be occupied. At that time Mustafa Kemal who came from Turkish State with symbols of White wolfs and freedom was one of the heroes of the East. The country was about to fall into the colonial state but in appropriate time Mustafa Kemal Atatürk was sent to save the nation's liberation. But event of the abolition of the caliphate fell into the shoulders of Mustafa Kemal Atatürk. In this context opinion of El-Ezher about revolutionary period was demonstrated.

The aim is to follow the relations of the Ottoman and Turks, in the context of reaction of the Egyptian press to the modernization of Turkey.

This study will fully clarify the concept and research the first reaction of the Egyptian press to Atatürk. This work created with help of different international newspapers and study books which are used for the National Education.

Keywords: National Struggle, Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü, Battle of Dumlupınar.

ÖNSÖZ

Bu araştırmanın oluşum süreci, hem kendi ülke tarihim hem de Türk tarihi hakkında Atatürk ve Osmanlı perspektifindeki bilgileri içermektedir. Bu bilgiler, gerek Mısır gerekse Türkiye'nin bugünkü durumlarına tarihsel perspektiften ışık tutmaktadır. Hali hazırda Osmanlı İmparatorluğu, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş dönemlerini de kapsayan bu bilgileri edinmiş olmak benim için oldukça önemli bir kazanım anlamı taşımaktadır.

Çalışmamın oluşum sürecinde en büyük desteği gördüğüm değerli tez danışmanım Sayın Doç. Dr. Mehmet Ö. ALKAN'ın katkıları göz ardı edilemez boyutta ve niteliktedir. Sayın hocamın bu süreçte bana bilgi, birikim ve sabrı ile yol göstermesi ortaya çıkan çalışmanın sağlıklı bir muhtevaya sahip olmasında en büyük etkindir. Kendisine teşekkürü bir borç bilir ve bu vesile ile arz ederim.

Asmaa Baderldin Sabry MOHAMED

İstanbul, 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	ii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
GİRİŞ	1

I. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE YILLARI VE MUSTAFA KEMAL

1.1. Mustafa Kemal ve Milli Mücadele	22
1.2. Anadolu'daki Durum	23
1.3. Fransa Konferansı	26
1.4. Osmanlı Meselesi	26
1.5. İzmir Olayları	28
1.6. Sevr Anlaşması	29
1.7. M.Kemal ve Müttefikler.....	29
1.8. İstanbul'un İşgali	29
1.9. İstanbul'un İşgali ve Müttefiklere Şartları	30
1.9.1. İstanbul'un İşgali ve Bakanlıklar	31
1.9.2. Barış Konferansı	32
1.10. Sevr Antlaşması'nın Şartları.....	32
1.10.1. Mali Şartlar	34
1.11. Türkiye ve Sevr Antlaşma Müzakereleri	36
1.12. İzmir'in Yeniden İşgali	37
1.13. Türkiye ve Mısır Anlaşması:20 Temmuz 1920 "Türkiye ve Mısır Anlaşması"39	
1.14. Antlaşmanın İmzalanması	40
1.14.1. M. Kemal'in Tepkisi	40

1.14.2. M. Kemal Hükümeti	40
1.15. Eskişehir Çatışması	41
1.16. Anadolu'nun Durumu	43
1.17. Türk-Yunan krizi, 8 Şubat 1921	44
1.18. Ankara ve İstanbul Hükümeti, 8 Şubat 1921	44
1.19. M. Kemal Paşa'nın Şart ve Talepleri, 26 Şubat 1921	45
1.20. Türk-Fransız ilişkileri, 21 Mart 1921	46
1.21. Osmanlı Devleti Heyeti'nin Ulaşması	46
1.22. Eskişehir Meydan Muharebesi, 30 Mart 1921	46
1.23. M. Kemal ve T. B. M. M. 23 Nisan 1921	47
1.23.1. (Savaş İstemiyoruz) 15 Haziran 1921	48
1.24. Anadolu Savaşı	49
1.24.1. Bolşevik'in Doğu'da Uyguladığı Siyaset	50
1.24.2. "Anadolu Meydanında" 9 Temmuz 1921	50
1.24.3. "M. Kemal ve Enver Paşa" 17 Temmuz 1921	51
1.25. M. Kemal Paşa'nın Açıklaması, 27 Temmuz 1921	53
1.26. Anadolu'daki Savaş ve Yunanlıların Talepleri	53
1.27. M. Kemal	54
1.27.1 Anadolu Ordusunun Komutanlığı	55
1.27.2. "Anadolu'da M. Kemal Paşa'nın Ordusu ve Halka Mektubu. " 30 Ağustos 1921	56
1.27.3. "Lloyd George'nin İfadesi"	58
1.28. İstanbul'daki Müttefik Ülkeler, 27 Eylül 1921	60
1.29. Anadolu'ya Karşı Savaş; Sakarya Muharebesi	60
1.30. "31 Aralık 1921 Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuğu"	66
1.30. Ateşkes Önerisi, 11 Nisan 1922	68
1.31. Fransız Tepkileri	72

1.32. Gizli Savaş	73
1.33. Dumlupınar Muharebesi.....	75
1.34. İzmir Yangını, 13 Eylül	76
1.35. İzmir Faciası, 19 Eylül 1922	77
1.36. Mudanya Ateşkes Antlaşması, 9Ekim1922	77
1.37. Mustafa Kemal'in Açıklaması	78
1.38. Mustafa Kemal'in Açıklamaları, 23 Aralık 1922	80

II. BÖLÜM

LOZAN KONFERANSI

2.1. Lozan Konferansı Müzakeresi	81
2.2. M. Kemal ve Siyasi Partisi.....	82
2.3. Lozan Konferansı ve İsmet Paşa Zekası	82
2.3.1.Büyük Lider M. Kemal	83
2.3.2. M. Kemal ve Rakipleri.....	83
2.4. Yeni Kurallar.....	84
2.4.1. M. Kemal'in Planı.....	85
2.5.Türkiye'deki Cumhuriyet Hükümeti, 31 Ekim 1923	86
2.5.1. Türkiye'de Cumhuriyetin İlanı,1 Kasım 1923	86
2.5.2. Türkiye'den Haberler.....	86
2.6. Müttefiklerin Tepkileri,20 Kasım 1923	87
2.7. İstanbul ve Ankara'ya Mısır'ın Bakışı.....	87
2.8. Türk Parası Meseleleri ve Şimdiki Sıkıntılar	88
2.9. Türkiye'de Dışişleri Görevleri, 24 Kasım1923	89
2.9.1. Üniversitelerde Türkçe Öğretimi, 21 Kasım 1923	90
2.10. M. Kemal Suikastı.....	90
2.11. Türkiye ve Yeni Halifelik, 28 Şubat 1924	91
2.11.1. M. Kemal ve Önemli Bir Toplantı.....	91

2.11.2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Toplantısı	92
2.11.3. Halifelik Kaldırıldı.....	92
2.12. Mısır Basını'nın Tepkisi	93
2.13. Halifelik ve Osmanlı Hanedanının İndirilişi, 6 Mart 1924	93
2.14. El-Ezher Görüşü.....	94
2.15. Telgraflar 8Mart 1924	95
2.16. İnkılâp 17 Mart 1924.....	95
2.7.1.“Halifenin Telgraflara Cevabı.....	96
2.17.Türkiye'deki Büyük İnkılâp	96
2.18. İslam Konferansı, 25 Mart 1924	97
2.19. Mısır Hükümeti, 19 Ağustos 1924	98
2.20. El Ezher'inAlimleri.....	98
2.21.M. Kemal'in Tepkisi	99

III. BÖLÜM

İSMET İNÖNÜ

3.1. İzmir Olayı	101
3.2. İkinci İnönü Muharebesi: 30 Mart 1921	102
3.3. Afyon Saldırısı, 31 Mart 1921	102
3.4. Anadolu Savaşı	103
3.4.1. Savaş Meydanı	103
3.4.2. Yunan Tepkileri	103
3.4.3. T.B.M.M Toplantısı	104
3. 5. İzmir ve Yunan Savaşı, 9 Temmuz 1921	104
3.5.1. Savaş Sonucu	105
3.6. İsmet Paşa ve M. Kemal'in Gizli Savaş Planı.....	105
3. 7. Yunan Tepkileri	106
3.7.1. Sakarya Savaşı Sonucu, 29 Eylül 1921.....	107

3.7.2. M. Kemal Paşa	108
3.8. Dumlupınar Savaşı 1922	108
3.9. Lozan Antlaşması	108

IV. BÖLÜM

KEMALİSTLER

4.1. Eskişehir Çatışması	110
4.2. Ankara ve Kemalistler	110
4.3. Kemalistlerin Talepleri, 2 Şubat 1921	111
4.4. Kemalistler ve Yunanlılar	111
4.4.1 Atatürk ve Kemalistlerin Toplantısı	111
4.4.2. Ermeni Meselesi'nde Kemalistlerin Görüşleri, 8 Nisan 1921	112
4.5. Sakarya Savaşı ve Kemalistler, 19 Ağustos 1921	112
4.6. Sakarya Savaşı'nın Sonucu, 21 Eylül 1921	113
4.7. 15 Ekim 1921 Anadolu'daki Savaş Esirleri	113
4.7.1. Fransa Hükümeti	113
4.7.2. Anadolu'nun Durumu, 21 Kasım 1921	114
4.7.3. İtalya ve Ankara Hükümeti	114
4.7.4. Fransa Hükümetinin Tepkisi	114
4.8. Dumlupınar Muharebesi	114
4.9. Kemalist ve Yeni Cumhuriyet İlanı, 8 Aralık 1923	115
4.9.1. Kemalistler ve Halifeliğin Kaldırması Meselesi	116
4.9.2. M. Kemal Paşa ve Enver Paşa	117
SONUÇ	120
KAYNAKÇA	125

GİRİŞ

Bu çalışmayla Mısır basınında Türkiye'deki Milli Mücadele nasıl yansıdı? Mısır basını bu dönemde nasıl bir tepki verdi bunu merak ettim? Kocaman bir imparatorluğun o dönemde dünya hâkimiyeti vardı. Buna rağmen bu dönemde bu imparatorlukta nasıl bir inkılap gerçekleşti? İlk merak ettiğim de 1517 yılındaki hilafetin Mısır seferiyle Osmanlı'ya nasıl geçtiği ve böyle bir hilafetin kaldırılmasıyla devletin nasıl Cumhuriyeti ilan ettiği. Aklıma gelen ise bu zaferi kim gerçekleştirdi? Bu konuyla ilgili Türkiye üzerine yazılmış kitapları, çeşitli ulusal gazeteleri ve milli eğitimde kullanılan ders kitaplarını inceledim. Orda Cumhuriyetin kuruluşunda Mısır'ın nasıl tepki verdiği, O dönemde Mısır'daki ulusal gazetelerin olduğu ve Mustafa kemal hakkında yanlış yargıların ortaya sürüldüğü anlaşıldı. Çünkü El-Azher dini eğilimli olduğu buna göre de Cumhuriyet rejiminin dine göre tuhafliklar içerdiği, Müslümanların da halifelik istediği ve burada bir tezat oluştuğu ortaya çıktı. Bana göre peygamberimiz döneminde ve dört halife döneminde din ve siyaset en doğru şekilde kullanılmış ve uygulanmıştır. Bundan sonraki dönemde Osmanlı Devleti son döneminden itibaren zayıflamış ve toprak kaybetmiştir. Bunun sonucunda Atatürk tarafından milli mücadele başlatılmıştır. Burada merak ettiğim bu ülke nasıl kurtulmuş ve halifeliği neden kaldırmış? Yabancı devletlerin işgalinden nasıl kurtulmuş? Milli mücadele sonucunda Mustafa Kemal ve arkadaşları modernleşme yolunda önemli adımlar attı. Mustafa Kemal'in desteği ile Mısır'ın parti temsilcisi Saad Zagullu Mısır'a iktidar olup, siyasi anlamda ve modernleşme anlamında ilerlemesi. Benim de ufkumu açtığı için tez yaptım. Ve öğrendiğim Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan Mustafa Kemal Atatürk'tür. Delillerle sabittir.

Osmanlı Tarihi, Mısır'ın Ele Geçirilmesi ve Hilafetin Osmanlılara Geçişi:

Hepimiz Osmanlıların yaşantısının Mısır ve Şam bölgesini oluşturan devletlerin birçoğu üzerindeki tesirlerini biliriz. Osmanlı Devleti'nin başlangıcı veya onları tanımaya başladığımız zamanlar Ahmet İbn-i Tolon zamanından başlar. Osmanlıların Mısır'a girişi Hicri 292 (Miladi 905) senesinde Ahmet İbn-i Tolon'un Mısır'ı yönettiği dönemde başladı. Sonra Hicri 358 (Miladi 969)senesinde Haşidilerle devam etti ve Eyyubiler zamanına ulaştı (Hicri 650, miladi 1252). Bütün bunlara rağmen en önemli dönem, Emevilerdönemi olmuştur¹. Sultan Salih Necmeddin Eyyup dönemi idi. Bu sultan, yönetimi boyunca çokça Türk unsurlarına dayanmıştır. Hatta nüfuzlarının artmasına sebep olmuş ve o zamanlar Memlukler iki kısma ayrılmıştır. Birincisi Deniz Memlukleri, ikincisi Çerkez Memlukleri'dir(Hicri 791,Miladi 1389). Deniz Memlukleri, Hicri 784'ün sonuna kadar hüküm sürdü. Bölge, bu dönemde bozulmaya başladı. Onların döneminde fesat artmaya, ekonomik durum kötüleşmeye başladı. Ondan sonra yönetime gelen Çerkez Memluk Sultan Zahir Berguk ile Çerkez Memlukleri dönemi başladı. Onun döneminde de Türklerin etkisi sürdü vebuetkiSultanBerguk, Memluklerin sultanı olunca da devam etti. Bu sultan,çokça Türk etkisinde kaldığından dolayı Türkçe konuşmaktaydı. Bu apaçık tesir, kıyafetlerinde bile baskın bir şekilde belli oluyordu. Türk kıyafetleri Arap kıyafetlerinden çok farklıydı. Memlukler Mısır'da aristokrat bir tabakaydı. Budurum,SultanBerguk'un vefatına kadar sürdü ve onun peşinden gelen 24 Memluk sultanının hükümdarlığı boyunca da devam etti. Bu 121 sene boyunca tatbik edilen hükümlerden sonra İslam Dini Kanunları uygulanmaya başladı.²Ve bunun sonucu olarak Memlukler Devleti maddi ve ekonomik olarak zayıfladı. Bu bozulma, Memlukler arasında yönetimde koyu mücadele ve fitnelerin çoğalmasına veaskerikuvvetlerin zayıflamasına sebep oldu.³ Ve Mısır'a hedef devlet gözüyle

¹ Sadawi Salah & İhsan Oğlu, **Mısır'da Türk Kültürü**, İslam Araştırması ve Sanat Kültürü Yayınları, 2003, s.3-9.

² El-Ramal Ahmed, **Memlukların Son Dönemlerinde**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1962, s.44-45.

³ Badā'i' al-zuhūfiwāqā'iw al-duhūribnİyās, Kahire: al-Matbaah al-Sharqīyah Yayınları, 1886, s.150.

bakılmaya başlanmıştı. Osmanlı Devleti'nin topraklarını çoğaltmak için hedefindeki ilk devlet oldu. Bu iki savaşla oldu ve Osmanlıların zaferi ve Memluklerin hezime uğramasıyla sonuçlandı. Memluklerin yenildiği bu iki savaş Ridaniye ve Mercidabık'tı. Önce Miladi 1517'de, Osmanlı ve Memlukler arasında Mercidabık Savaşı oldu. Memluklerin komutanı Sultan Elgavri ve Osmanlıların komutanı Sultanı 1.Selim idi. Savaşın sebebi, Osmanlı'nın sahip olduğu arazileri genişletmek istemesiydi. Bu savaş Şam bölgesinde, şimdiki Suriye'de gerçekleşti. Sultan Selim'in önce Halep'i işgal etmesiyle Memluklerin savunması çöktü.⁴ Memlukler yenildi, Sultan Elgavri öldürüldü. Sultan Elgavri'nin sağ kolu ve yardımcısı Tomanbay sultan seçildi. Tomanbay seçildikten sonra, Sultan Selim ona barış yapmak için bir anlaşma sundu. Bâbiâli'nin Mısır bölgesindeki temsilcisi olduğunu itiraf etmesini şart koştu. Tomanbay şartları kabul etmedi ve Osmanlılara karşı Şam bölgesinde bir savaşa hazırlanmaya başladı. Savaşın sonucunda Memlukler yenildi ve Osmanlılar Mısır üzerinden Gazze'yi işgal etti ve Kahire'ye yöneldi. Sultanın askerleri ordusuyla Hicri 992 yılının sonunda Kahire'ye ulaştılar (22 Ocak 1517'de).⁵ Bunun üzerine, Ocak 1517'de ikinci bir savaş olarak Ridaniye Savaşı gerçekleşti. Memluklerin komutanı Sultan Gavri'nin vefatından sonra seçilen Tomanbay, Osmanlıların komutanı ise Sultan 1.Selim idi. Savaş, Abbasiye Çölü'nde gerçekleşti.⁶ Çarpışma esnasında Tomanbay, Sultan Selim'in merkezine saldırdı. Etrafındakilerin bazılarını öldürdü, diğerlerini ise esir aldı. Sinan Bey öldürüldü. Onu Sultan Selim öldürüldü zannettiler ama Sultan Selim hâlâ ona karşı kendini savunuyordu ve savunması başarılı oldu.

Kendini korudu. Memluklerin direnişlerine rağmen 8 gün sonra Mısır'a girdiler. Tomanbay bazı askerlerinin ihaneti sebebiyle yakalandı.⁷ Sultan Selim'in huzuruna çıkarıldı. Sultan Selim ona eğer şartlarını kabul ederse savaşmak istemediğini söyledi. Bâbiâli'den ferman alması ve ismiyle sikke para bastırması

⁴ A.e.,s.164.

⁵ Farid Bay Muhamed, **Osmanlı Devleti Tarihi**, Muhamed Afendi Mustafa Yayınları, Mısır 1893, s.8.

⁶ **Lise Kitapları**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1950, s.26.

⁷ Farid Bay Muhamed, **a.g.e.**, s.7

şartını koştı. Ama Tomanbay kabul etmediği için savaş yapıldı. “Savaş veya ölüm, Osmanlı’nın Mısır’a girmesinden daha iyidir.” diye cevapladı.⁸ Ve Sultan Selim, Tomanbay’ın idam edilmesi emrini verdi. Züveyle kapısında üç gün asılı kalmasını emretti.⁹

Böylece Osmanlılar tarafından Mısır işgal edildi ve Memlukler Devleti sona erdi. Mısır, Osmanlı vilayeti oldu. Memluklerin yenilmesinin nedeni, Osmanlı ordusunun üstün olmasıydı. Çünkü onlar düzenli ve teşkilatlı piyadelere sahipti ve Osmanlı ordusu top, tüfek ve tabanca gibi gelişmiş silahlar kullanıyorlardı. Bunun sonucunda Memluk Devleti parçalandı. Savaştan sonra Mısır, büyük bir devletten Osmanlı’ya bağlı bir vilayete dönüştü. İslam hilafetine girdi.¹⁰ Mısır, Osmanlı’nın hükmü altına girdi. Sultan Selim adına sikke para bastırıldı. Sultan Selim Kahire’de birkaç ay konakladı ve bu sürede camileri ziyaret etti. Mısır’da köy ve şehirlerin çoğunda yöneticilerin Memluklerden olduğunu gördü. Mısır’da yönetimi üç kısma ayırdı. Herbirinin başına bir başkan atadı. Ve hepsini Büyük Divan Veziri adı altında topladı. Bu, Osmanlı idaresinin ilk yıllarında oldu. Üç heyet vardı. Birincisi; vali (paşa)dir. Mısır yönetiminde Osmanlı’yı temsil eden vekil veya Osmanlı Sultanı’nın temsilcisiydi. Karargâhı, kaleydi. Görevi, sultana belirli bir cizye göndermekti. Görev süresi bir sene ile üç sene arasında idi. Kısa süreli olmasının nedeni sultanın, valinin Mısır’ı tek başına yönetmesinden korkması idi. İkincisi; divandır. Âlimler ve memurlardan oluşuyordu. Üçüncüsü: Osmanlı Garnizonudur.

Birkaç farklı askeri birlik Kahire ile büyük şehirlerarasında dağılmış, düzeni sağlıyor ve vilayetleri savunuyordu. Emir ve nehiyden Vezir-i Divan yani vali muavini sorumluydu.¹¹ Bundan sonra Osmanlı Devleti Mısır bölgesinde yaklaşık 200 yıl kalabildi. Ondan sonra Sultan Selim’in koyduğu kanunlar ihmal edildi. Devlet o zamanlar Memluklere, orada meydana gelen olaylara ve oralarda sayısı artan

⁸ El-Ramal, **a.g.e.**,s.144-145.

⁹ İbnİyās, **a.g.e.**,s.170.

¹⁰ İbnİyās, **a.g.e.**,s.173.

¹¹ İbnİyās, **a.g.e.**,s.180.

Memluk paşalarının yaptıklarına dikkat etmedi. Osmanlı güçleri zayıfladı ve gerçek olmayan bir forma dönüştü. Böylece Memluklu erkekleri satın almaları arttı ve Mısırlılara hakkını vermediler. Şam bölgesine hicrete zorladılar. Ülkenin sanayi, ekonomik ve sosyal hayatı bozuldu.¹² Bunun ardından ekonomik durumun bozulması geldi. Osmanlı hükümeti zamanında ekonomi; tarım, sanayi ve ticaret olarak üçe ayrıldı. Ama gene de Mısır'daki ekonomik durum bozuldu. Bunun sebebi, doğu ile batı arasındaki esas ticaret yolunun değişmesiydi. Osmanlı Sultanı tarafından Mısır'a şart koşulan vergiler ve gelir kaynaklarının geliştirilmesinin ihmal edilmesi, Mısırlı çiftçilerin hor görülmesi, kazandıkları kardan hiçbir pay verilmemesi sebebiyle de bozuldu. Çiftçiler yapmak zorunda kaldığı işlerden kaçarsa kamçılanacak, hapsedilecek veya idam edilecekti. Tarım arazisi Osmanlı Devleti'nin malıydı. Bu düzenlemenin sonucu tarım arazilerinin durumu, sulamaya önem verilmemesi, barajların olmaması ve yapılmaması sonucu bozuldu. Bundan kaynaklanan açlık ve veba gibi hastalıklar yayıldı. Bunun sonucu olarak da ürünlerden elde edilen mahsül azaldı. Sanayi ise gemi yapımı, tekstil sanayi, küçük el sanatları, iplik yapımı, kumaş dokuma ve çömlek yapımından oluşan sınırlı basit el sanatlarından meydana geliyordu. Buna ilave olarak usta zanaatkârlar İstanbul'a götürüldü. Ticari bölgeler açısından da dış ve iç ticaret olarak ikiye ayrıldı. Tarım ve sanayinin bozulması da ticaretin bozulmasına sebep oldu. Emniyetin yok olması ve karada ticaret yollarına gerekli önemin verilmemesi, dış ticaretin bozulması da başlıca kârlı ticaret yollarının keşfedilmesi sonucu oldu. Miladi 1905 senesinde Mısır donanması dağıldı. Osmanlı Devleti, Avrupalılara gümrükte tanınan ayrıcalıkları kaldırdı. Bu da ekonomik çöküşü hızlandırdı.

TOPLUMSAL HAYAT: Mısır toplumu Osmanlı Devleti idaresi altındayken, yöneticileri iki tabakadan oluşuyordu. Türk ve Memluklerden oluşan aristokrat azınlığın temsil ettiği tabaka idare makamında, ordu ve hükümet işlerinde görülüyordu. İkinci tabaka ise Ezher ulemasından oluşan din adamlarıydı. Diğer bir

¹² Farid, a.g.e.,s.11.

tabaka da çiftçiler, meslek sahipleri ve insanların geneli idi. Bu tabaka fakir, işsiz, eziyet gören, avare gezen, veba ve çeşitli hastalıklardan şikâyet eden bir tabaka idi.

FİKRİ VE KÜLTÜREL HAYAT: 1798'deki Fransız seferine kadar donuk ve geri kalmıştı. Eğitimini fıkıh ve kanun koyma dersleri ile sınırlayan ve matematik, tıp gibi akli ilimleri ihmal eden Ezher'in ilmi otoritesi sarsıldı. Düzenbazların artması, cahilliğin yayılması, Osmanlıların zorunlu kıldığı uzletin sonucu ahlaki hayat bozuldu¹³. Tek bir valinin idaresindeki Osmanlı Devleti korku üzerine bina edildi. Memlukler saltanatla tekrar geri geldi(Hicri 923, Eylül ayının başları 1517'de). Sultan Selim Kahire'den İstanbul'a gitti. O zamanlar İstanbul, İslam Hilafeti'nin merkezi idi. Sefere Şam Bölgesi üzerinden çıkıldı. Mısır'ı, İnkişari Hayrettin Ağa'nın himayesi altında bıraktı. Abbasi Çölü'nden geçerken Mısır seferine ve fethine karşı çıkan büyük veziri Yunus Paşa'ya baktı. Yunus Paşa, Sultan Selim'e: "Ordunun yarısı öldükten sonra bir bölgeyi fethetmenin anlamı nedir?" dedi. "Bu fetih hayırlı sayılmaz ve maalesef devlet hıyanet sebebiyle düştü". Sultan kızdı ve hemen katlini emretti. Vezir-i Azam katledildi. Ondan sonra sefer tamamlandı. Tarih 6 Ramazan 923 senesiydi. Sultan Selim 20 Ramazan 923'te Dimeşk'e (Şam'a) vardı. Orada 22 Sefer 924'e kadar kaldı. Sonra Halep'e gitti. İki ay kaldıktan sonra Edirne şehrine doğru yola çıktı (Miladi 1518 ve Hicri 25 Temmuz 924). Sultan Selim İstanbul'a girdiği zaman, Mısır topraklarını alması Osmanlılar için büyük bir zaferdi. Edirne'de kaldığı sırada, birkaç gün sonra İspanya elçisi gelerek, Mısır'a bağlı olan Beyt-ülMakdis'i ziyaret etmek isteyen Hristiyanlar için izin istedi. Memluklerin yönettiği Mısır'a bağlı olan yerler, yenilgiden sonra Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine geçti. Ve böylece zorunlu vergiyi vermek ve izin almak için gelen sefiri sultan karşıladı. Bâbîâli'nin onayını ve kabulünü açıkladı¹⁴.

Bundan sonra Mısır tarihinde ikinci bir dönem başladı. Bu dönem, Mısır'ın coğrafi sömürge konumu ve Osmanlı Devleti sömürüsünün Mısır'da zayıflaması,

¹³ **Lise Kitapları**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1980, s.25;İbn İyās, **a.g.e.**,s.190.

¹⁴ Farida.**a.g.e.**, s.59.

ardından da Memluklerin ortaya çıkışı ve yeniden rekabeti dönemidir. Böylece 1798'den 1801'e gelindi. Fransızların Mısır'a seferi, İngiliz ve Fransızlar arasındaki sömürgecilik yarışının bir parçası oldu. Miladi 17. yüzyılda iki devlet arasında sömürgecilik yarışı başladı. 18.yüzyıl boyunca devam etti. Fransız birliklerinin gönderilmesiyle sona erdi. Bundaki amaç bölgedeki Fransız ticaretini Memluk tehlikesine karşı emniyet altına almak, Hindistan'daki sömürgelerinden aldığı tazminatı kaybetmemek, İngiltere'nin Mısır'ın maddi ve insani kaynaklarını sömürmesiydi. Hindistan'da İngiltere ile sömürgeleri arasındaki yolu kesti. Napolyon Bonapart seferi tam bir yayılmaydı. Mısır'ın durumunu incelemek üzere yanında çeşitli alimleri de götürdü. Biri Arapça diğeri Fransızca iki baskı makinesi de götürdü. Fransız seferi karşısında Memlukler şaşırılmış bir haldeydiler. Fransız birlikleri İskenderiye üzerinden Mısır'a girmeyi başardı. Muhammed Kerim, 'Vali Murat Bey' e ulaştı ve Fransız donanmasının İskenderiye'ye geldiğini haber verdi. Ülkenin durumunu sorgulamaya başladılar. Ülkeyi şimdi kim idare edecekti? Osmanlılar mı Memlukler mi? Bu sorular valiye yöneltildi. Ama bir şey yapmaya, en azından İstanbul'a Bâbîâli'ye haber vermeye bile güçleri yetmedi. İngiltere ve Fransa ikisi birbiriyle Mısır'ı işgal etmek üzere savaşıyordu. Öyleyse ne yapılabilirdi? O sırada Fransızlar hamle yaparak İskenderiye'ye girdiler. Sloganlarında ise "Biz Mısır'ı Memluk yönetiminden, zülüm ve karanlığından kurtarmak için geldik" diyorlardı. Fransızlar Kahire'ye girerken Mısırlılara tek bir kurşun bile sıkmadılar (24 Temmuz 1798). İskenderiye'de hoşgörölü olduklarını ispat ettiler. Napolyon Bonapart'ıslam'ı seven, İslam dinine saygı gösteren bir adam olduğunu ispatladı.

Ama Kahire'de Memluk ve Osmanlıları bu söze ikna etmek çok zordu. Ağustos 1798 senesinde, Napolyon'un Kahire'ye girişı sırasında,İngiltere ve Fransa donanmaları arasında "Ebi Kır" çatışması oldu. Fransızların yenilmesiyle sona erdi. Mısır'daki Fransız ordusu kuşatıldı. Bundan sonra Napolyon Mısır halkına teminat verdiği halde sömürmeye başladı. Mısırlılara vergiler koydu.İngiliz donanması, Mısır sahillerini, dış ticaret hareketlerini durdurmak, Bâbîâli'yi "Osmanlı Sultanı'nı" İngiltere ile anlaşmaya teşvik etmek ve Fransızları Mısır'dan çıkarmak için ablukaya aldı. Bundan sonra devrim hareketleri başladı. İlk devrim Ekim başlarında 1798'deki

1. Kahire Devrimi oldu. Merkezi Ezher idi. Bu devrim, Napolyon Bonapart'ın ahaliye verdiği zulmetmeyeceği ve vergi almayacağı sözünü yalanlaması sebebiyle oldu. "EbiKayr el- Bahriye" deki hadiseden sonra vergi almaya başladı. Birçok evi yıktı, mescitlere atla girdi ve bunun sonucu Ezher cihat merkezi oldu. Pek çok Mısırlı çiftçiye idam ettirdi. Bütün bunlardan sonra Osmanlı Devleti, İngiltere ve Rusya ile, Fransızları Mısır'dan çıkarmak için anlaştı. Her ne kadar Napolyon sömürmeyi düşünsede, Osmanlı ordusunu Kahire'ye gelmeden önce durdurmak için Şam Bölgesi'ne çıktıysa da Akke Fethi'nde sonu başarısızlık oldu. Çünkü İngiliz donanması Akke savunmasına katıldı. Akke savunması Napolyon'u Mısır'a dönmeye mecbur etti. Oraya varınca ikinci bir saldırı düzenledi. O da Ebu Kayr Kara Savaşı'ydı (Temmuz 1799 Miladi). Osmanlı ve Fransızlar arasında olan bu savaşta "Kavalalı Mehmet Ali" Osmanlı ordusu içerisindeki bir askerdı. Savaşın sonunda Osmanlılar yenildi. O zamanlar Fransa, Fransa'nın çektiği sıkıntı ve sorunları açıklayan bir mektubu, gizlice Napolyon'a yolladı. Napolyon gizlice Mısır'ı terk etti. Yerine yardımcısı Kleper'i bıraktı. 18 Ağustos 1799'da komutayı devralan Fransız ordusunun durumu, askerin az olması, içve dıştaki savaşlar sebebiyle hiç iyi değildi. Osmanlı Devleti "Ariş ve Dimyat"a ikinci bir atak düzenledi. Memluklar da Kleper'e karşı savunmaya katıldı. Kleper Osmanlı Devleti ile görüşme yapmayı düşünmeye başladı. 1800 senesinde Osmanlı ile Fransa tarafları arasında olan bu görüşme "Ariş Anlaşması" olarak isimlendirildi. Fransızların Mısır'dan çıkması ve Osmanlı Devleti'nin Fransızlara masrafları için para vermesi anlaşmanın şartlarındandı. Bu anlaşmayı duyan İngiltere Devleti bunu reddetti. Kleper bu fırsatı kaçırmadı.

İngiliz Hükümeti'nin isteklerini reddetti ve tekrar Osmanlıların saldırması üzerine mecburen Şam'a döndü. Bunu duyan Mısırlılar fırsatı değerlendirip ikinci devrimi başlattılar. O da 2. Kahire Devrimi idi. Fransızlara karşı Mart 1800'deki bu devrimi başlatan Ömer Makram'dı. En önemli olaylardan birisi de hendek kazılması ve şehrin kapılarının kapatılmasıydı. Bunun sonucu ise, devrim ateşinin zorla Fransız ordusu yoluyla sönməsi oldu. Mahalleler yıkıldı ve Kleper Mısırlıların mallarından daha fazla vergi aldı. En önemli olay ise Kleper'in Suriyeli Ezher öğrencisi "Süleyman Halebi" tarafından 14 Haziran 1800 de hançerle öldürölmesi oldu. Bu

hançer hala Fransa’da bir müzededir. Kleper’in yerine yardımcısı “Mino” geldi ama Fransızlar çok çabuk teslim oldular. Çünkü İngiltere, Mısır’a donanma gönderdi. Osmanlı ordusu da bu donanmada İngiltere’ye katıldı. Ama bazı Memluk komutanları hala Mısır’daydı. Fransız birliği teslim olup 18 Eylül 1801’de Mısır’dan ayrıldı.

Fransa’nın Mısır’a bu hamlesi sadece askeri bir hareket ve kuşatma olmadı. Mısır’da kültürel etkileri de oldu. Buhareket büyük işler de yaptı. Bunlardan biri de Kızıl Deniz ile Akdeniz’i birbirine bağlayan kanal açma denemesi oldu. Ama yanlış hesaplar yüzünden başarısızlıkla sonuçlandı. Farklı dergilerde Mısır hakkında çeşitli bilgiler toplandı. İlk kitap basıldı. Bu kitap, Mısır’ın çeşitli ekonomik, kültürel ve eski Mısır sanatlarını anlatan bir ansiklopediydi. Mısırlılar dikili taşın üzerindeki kilerden haberdar oldu. Fransız bilim adamı Şambulyon’un yardımı ile bütün sembolleri keşfetti. Bunda onun eski Mısır dili olan firavun dilini bilmesi de önemli oldu. Mısır’ın önde gelenlerini, alimlerini ve danışma meclisini eğitmek hedefiyle ve ziraat ekonomisine başlamak amacıyla, Genel Divan, Bölgeler Divanı, Kahire Divanı yazıldı. Ürünleri çeşitlendirmek ve sulama projelerine önem vermek, sanayi konusunda kumaş dokuma fabrikaları inşa etmek, deri tabaklama ve matbaacılık mesleğini başlatmak, ticarete de Mısır’a Kızıldeniz Bölgesinde, Sudan ve Kuzey Afrika’da pazarlar açmak hedefleriydi. Sağlık alanında da Kahire ve diğer illerde hastaneler inşa etmekte.¹⁵

Böylece Mısır’da Fransız işgal dönemi sona erdi. Çünkü Mısır çok stratejik bir konumdaydı. Bu da onu çok arzu edilen bir sömürge yaptı. Garbın bütün dikkatlerini üzerine çekti. Fransız saldırısının ve Fransızların Mısır’dan kovulması üzerine tekrar mücadele eden güçlere dönüyoruz. Bunlar Memlukler ve Osmanlılardan sonra İngilizlerdi.

¹⁵ **Lise Kitapları**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1980, s30.

Mehmet Ali Paşa'nın Vali Olarak Mısır'a Atanması:

Osmanlı Devleti'nin tekrar bölgeyi kuşatıp geri almasından sonra bölgede ayaklanmalar çoğalmaya başladı. Bu da valilerin ordunun maaşlarını ödemekte acze düşmeleri sebebiyle oldu. Halka vergi ve cizyeler koydu. Mehmet Ali, alim ve şeyhlerin de katılmaya başlaması üzerine ayaklanmaların kendi askerleri arasında da yayılmasından korktu. Mehmet Ali askerleri kara savaşlarına götürmeye başladı. O da EbiKayr Kara Muharebesi idi. Bundan sonra zamanla Osmanlı ordusuna komuta etmeye başladı. Mehmet Ali, Mısır halkını cezbeden bir şahsiyetti. O, 1769 senesinde Kavala isimli bir Yunan şehirde doğmuştu. Fakat, o her zaman, bir Arnavut vatandaşı olarak Osmanlı ordusunda bulunduğunu söylüyordu. Bundan dolayı Mısır halkı onu herhangi birinden daha çok seviyordu. O devamlı Ezher Üniversitesi'ne gidiyor, Mehmet Ali'nin şahsiyetine olan sevgi birçoklarının kalbine yerleşinceye kadar ulema ve şeyhlerle oturuyordu. Bundan dolayı Mısır halkı ayaklanarak "Hurşit Paşa"yı görevinden azledip, yerine Mehmet Ali Paşa'yı tayin ettiler. Ama İngilizler bunu öğrenince hemen karşı çıktılar. Çünkü Muhammed el-Elfi Memluklerin komutanıydı. İngilizlerden yardım görüyor ve onlara yardım ediyordu. Ama Bâbîâli Mısır halkının isteklerini onayladı ve Hurşit Paşa'yı azledip yerine Mehmet Ali'yi Mısır'a vali tayin etti. Valinin azledilip yerine halkın isteğiyle Mehmet Ali'nin tayin edilmesi, Mısır tarihinde ilk kez oluyordu. 9 Temmuz 1805'te Mehmet Ali, fermanla Mısır'a vali tayin edildi.

Mehmet Ali Paşa, Mısır yönetimine vali tayin edildiğinde birçok sorunla karşı karşıya kaldı. O SORUNLARDAN İLKİ: İngilizler Mehmet Ali Paşa'nın vali atanmasına razı olmadılar ve onu 1806'da Mısır'dan yollamaya çalıştılar. Memluklu "Muhammed el-Elfi Bey" in, İngilizlerin ekonomik çıkarlarını koruması için vali olmasına çabaladılar. Bunun için hızlı hareket ederek Osmanlı Sultanı'na gidip "Mehmet Ali Paşa"nın azlini talep ettiler. Babîâli hakikaten İngilizlerin isteğine razı oldu ve Makedonya'daki Selanik'e vali olarak götürülmesi için Mehmet Ali'ye bir donanma gönderdi. Bunda bir halk lideri olarak Mehmet Ali'nin oynadığı halk kahramanı rolünün etkisi çok açıktı. Osmanlı Sultanı başka bir fermanla M. Ali'yi

Mısır'a 1806'da vali tayin edene kadar, halk önderi olarak onunla beraber "Ömer Makram"da vardı.

İKİNCİ SORUN: Mart 1806'da Frezer Seferi oldu. Sebebi İngiltere'nin Osmanlı Sultanı ile ilişkilerinin bozulması fırsatını kaçırmamasıydı. Mısır'ı işgal etmek için Mart 1807'de askeri bir birlik gönderdi. M. Ali'yi azletti. Muhammed el-Elfi'yi onun yerine atadı. İlk olarak İskenderiye'ye girdi. Mısır savunması bu saldırıyı durdurdu. Frezer'in hamlesi başarısızlıkla sonuçlandı ve barış talep etti. İki taraf arasında esirlerin serbest bırakılması ve İngilizlerin kovulması karşılığında barış anlaşması yapıldı.

ÜÇÜNCÜ SORUN: Mehmet Ali halk liderleri oldu ve halk liderliğinden korktu. Çünkü halk liderleri, Bâbiâli'yi "Muhammed Hurşit"ın yerine Mehmet Ali'yi atamaya mecbur etmişti. İskenderiye'ye saldıran İngiliz askerleri durduruldu. Mehmet Ali ihtilafı olan, şerefli halk lideri olma fırsatını kaçırmadı. Ömer Makram'ı görevinden azlettirdi halk başkanı olarak onu ülke dışına sürgüne yolladı.

DÖRDÜNCÜ SORUN: Memluklerdi. Mehmet Ali Paşa Memlukleri ülkedeki en önemli fesat unsuru olarak görüyordu. Karışıklık, korku ve endişe kaynağıydılar. Hatta zekice onlardan kurtulmak için büyük oğlunun düğününe davet etmeyi bile düşündü. Bütün Memlukler daveti kabul etti. Mehmet Ali'nin karargahı ve evi bir kaleydi. Gerçekten Memlukler bu davete icâbet ettiler. 1811 Mart ayıydı. Cuma günüydü. Bir katliam gerçekleşti. Mısır Tarih Ansiklopedisi'ndeki en meşhur katliamdı. Böylece bütün Memluklerden kurtuldu.

MEHMET ALİ PAŞA VE MODERN REFORMLAR: Mehmet Ali Paşa Mısır'ın kalkınmasının ancak batıdaki gibi modern şehir tarzlarını alarak, sağlam bir devletin binasının kurulmasıyla gerçekleşebileceğini anladı. Hayatın bütün bölümlerini içine alan ve ülkeyi kuşatan ıslahatları uygulamakta acele etti. Arzularını

gerçekleştirmesine yardım edecek özel düzenli bir askeri ordu kurmakta da acele etti.¹⁶

MODERN DEVLET KURMA BİÇİMİ: Öncelikle ziraat ve tekellilik: Mehmet Ali Mısır iktisadını tekellilik düzenine göre düzenledi. Yani hükümet Mehmet Ali Paşa'yı temsil edecekti ve ekilen mahsulün cinsini, üretilen ürünlerden yapılan sanayi mamullerinin çeşidini ve fiyatını ve noksanlıkları belirleyip düzenleyecekti. Devlet, kişisel buluşların ve yaratma kudretinin olmaması sebebiyle ziraat, sanayi ve ticaret de dâhil olmak üzere ekonominin bütün alanlarına müdahale etti. Tarımda gelişme; zorunlulukları ve düzeni bozup çiftçilere arazi alanlarının düzenlenip dağıtılmasından, ziraat siyasetine tâbi olmak ve ziraatta verim elde edip büyük ölçüde tasarruf yapmayı hedeflemekten ibaretti. Eski usulleri kaldırmak ve yeni usulleri kullanmanın amacı, tarım ürünlerini arttırmayı hedeflemek, tarım eğitimine önem vermek ve ziraat okulları inşa etmek içindi. Bu Mehmet Ali Paşa zamanında gelişen ilk ziraat okulu oldu. Yurt dışından tecrübeli ziraatçılar getirildi ve sulamaya önem verildi. Nil nehri üzerine birçok kemerli taş köprü yapıldı. En önemlisi de "Hayır Köprüsü" dür. Çiftçilere erzak ve ihtiyacı olanlara ziraat aletleri ve çiftlik hayvanları temin edildi. Mısır ürünlerine yeni çeşitler getirildi. Pamuk ekimi daha iyi duruma getirildi. Hatta 1827'de pamuk ihracatı başladı. Mısır ilk defa dışarıya pamuk ihraç etti.

SANAYİ: Mehmet Ali Paşa zamanında hükümet Mısır'da sanayi üretimini yönlendirdi. Sanayide zor bulunan sanayi ham maddelerinin dağıtımı, sanayi ürünlerinin satılması, devlet fabrikaları kurarak sanayi imalatının modernleştirilmesi ve geliştirilmesi yapıldı. Sanayi okulu oluncaya kadar, devlet fabrikalarında sembolik ücretlerle çalışacak erkekler toplandı. Buradan günümüzdeki Mısır'daki meslek okulları fikri doğdu. Hatta günümüze kadar okul gibi yapısında küçük meslek sahiplerini barındırıyordu. Meydana gelen en önemli şey farklı sanayi tekniklerinin öğrenimi için yurt dışına öğrenci gönderilmesi oldu. Bununla ilgili yabancı kitaplar

¹⁶ **Lise kitapları**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1973, s.15.

tercüme edildi. Kurulan en önemli farikalar şunlardır: Cephane, silah, iplik ve kumaş dokuma, sabun ve şeker.¹⁷

TİCARET: Mısır'ın özel konumu nedeniyle, Mehmet Ali Paşa zamanında ticaret hareketi içeride ve dışarıda çok iyi gelişti. Bunda ham maddenin bol olması, Mehmet Ali Paşa'nın deniz ve kara yollarını koruma altına alması ve yabancı tüccarların Mısır'da satış yapmasına ilaveten dışarıda Mısır hükümeti adına satış yapması etkili oldu.

ULAŞIM VE NAKLİYAT: Mehmet Ali, Akdeniz ve Kızıldeniz'de donanma kurulmasına ve limanların ıslahına, özellikle İskenderiye limanına ve kara yollarının düzeltilmesine önem verdi. Mısır'da toplumsal hayatın durumu değişmeye, etkilenmeye başladı ve devlet yeni bir döneme girdi. Yeni bir sosyal tabaka gelişti. O da sanayi işçileri ve toprak sahipleridir. Ama Mehmet Ali'nin ticarete yabancı tüccarları kullanması, Mısırlı tüccar tabakasının oluşmamasına sebep oldu. Onların yerine yabancı tüccarlar ortaya çıktı. Şehir hayatında geniş araziler bağışlandıktan sonra düzenli bir sosyal tabaka olarak bedeviler ortaya çıktı.

Aynı zamanda eğitim ve kültür hayatı da etkilendi. Mehmet Ali, devletin maslahatını sağlamak için ordu ve donanmalarda farklı memurlara ihtiyaç olduğunu idrak etti. Böylece harp okulları, beşeri bilimler, tıp ve baytarlık okulları, eczacılık ve ziraat okulları inşa etmeye girişti. Bilimsel araştırma heyetlerini Avrupa'ya gönderdi. Yüksekokullardaki eğitimde bazı yabancı öğretmenlerden yardım istedi. Arapçadan Avrupa dillerine tercüme yapmaya ve ilk matbaayı kurmaya iştirak ettiler. Napolyon Bonapart'ın kurduğu Fransız matbaasından sonraki ilk Arapça matbaa, devlet matbaasıydı. İlk gazete olarak, El-Vaka-ı Mısıryye gazetesi çıktı.

Askeri açıdan orduyu ve subayları düzene koymaya ve donanma kurmaya, ticaret ve harp gemisi inşa edilecek mekanlar kurmaya özen gösterildi. Denizcilikte çalıştırılmak üzere ordunun eğitilmesi için eğitim ve personel yerleri hazırlandı. Top,

¹⁷ **Lise kitapları**, Mısır Kütüphanesi Yayınları, 1973, s.20.

barut imalathanelerinin ve kalelerin kurulmasına önem verildi. Mısır küçük idarelere, kısımlara ve köylere bölündü. Onlara divan ve meclis atandı. Divan şimdiki bakanlığa eşitti. Mehmet Ali Paşa'nın dış siyasette faydalandığı iki merhale oldu. Mehmet Ali, Osmanlı Devleti'nden ayrılmak istiyordu. Mısır'ın yönetiminde tam bağımsızlık istiyordu. Bu iki aşamada tamamlandı. İlk merhale olan harpler, Osmanlı Sultanı'nın talebi üzerine yapıldı. Şam ve Sudan'da savaşlar Mehmet Ali'nin iradesiyle tamamlandı. Bundaki amaç, toprakları genişletmek ve Şam Bölgesi'ne katmaktı. Ama Mehmet Ali Paşa şimdi açıklayacağımız gibi bazı zorluklarla karşılaştı.

BİRİNCİSİ: Vahhabi Savaşları, Osmanlı Sultanı'nın talebi üzerine yapılmıştı. Arap yarımadasında oldu. Diğer Yunanistan'da oldu. Vahhabi Savaşları diye isimlendirilmesinin sebebi Suud'lu Muhammed Abdulvehhap Hareketi'ne dayanmasıydı. 1811-1819 senelerinde yapıldı. Sonucunda, Vahhabi hareketi bastırıldı.

İKİNCİ OLARAK YUNAN SAVAŞLARI: 1822–1828 yılları boyunca devam etti. Bu savaşların amacı, Osmanlı Devleti yönetimine boyun eğmeyi reddeden ve bağımsızlık isteyen Yunan devrimini bastırmaktı. Mehmet Ali ikinci defa bu savaşta da başarılı oldu. “Girit” adasını Mısır'a kattı. Mısır'ın konumunu Avrupa devletleri arasında daha değerli bir hâle getirdi. Avrupa devletleri, Mehmet Ali Paşa ile bir müzakere yapmak istediler. Savaşı bitirmek için Miladi 1828'de anlaşma yapıldı. Bu anlaşma M. Ali Paşa'nın gücünü, zekâsını ve Mısır ordusunun yeterliliğini ispatlayan bir anlaşmaydı. Sudan'ı almayı ve Mısır'a katmayı düşündü. Bu da Miladi 1822 senesinde gerçekleşti. Hortum şehri inşa edildi ve Nil'in kaynağı keşfedildi. M. Ali Paşa, yönetimde tamamen bağımsız ve tek olmak ve Bâbüâlî'den ferman beklemekten kurtulmak istedi. Şam Devletleri'ne savaş açtı. Osmanlı Sultanı ile M. Ali Paşa arasındaki ilişkiler gerginleşti. Ama M. Ali Paşa'nın Avrupa ile arasındaki barış anlaşmasına dayanarak kendine güveni arttı. İkinci dayanağı, doğru teknik usullerle hazırlanmaları ve yüksek seviyedeki becerileri ile Mısır ordusuydu. Şam topraklarını aldı ve m. 1837 senesinde Osmanlı Sultanı'na karşı zafer kazandı. Bunda Avrupa devletlerinin önemli rolü oldu. Onlar M. Ali Paşa daha güçlü olduğu

için, tehlikeli bir hamle yapmasından çekindiler. Avrupa ile savaşa girebilirdi. Onunla müzakere yaptılar ve aşağıda gelen şartları kapsayan bir barış anlaşması imzaladılar. Bu şartlar: şam topraklarının Osmanlı Sultanı'na iade edilmesi ve Osmanlı Sultanı'na itaat ettiğini ilan etmektir. M. Ali Paşa bu şartları kabul etmeye mecbur oldu. Bu anlaşma Londra Anlaşması olarak isimlendirildi (1840 senesinde). Sudan'ın Mısır topraklarına katıldığını onaylayan ve Mısır'ın yönetiminin M. Ali Paşa'ya verildiğini bildiren Osmanlı fermanı geldi. Başka bir ferman yayınlayarak Mısır konusunda hüküm verildi. Bu hak, erkeklerden yaşça en büyük olan çocuğun olacaktı. M. Ali Paşa Mısır ve Sudan'ın krallık yönetimi boyunca yönetimde kaldı. Mehmet Ali Paşa'nın oğulları ve torunları Mısır'a, Mısır'ın son kralı Kral Faruk zamanına kadar hükmettiler. Onun zamanında fesatlar ortaya ıktı.

Mısır Siyasetinin Yirminci Yüzyılı (1919-1924)

Bu dönem, Mısır tarihinde siyasi açıdan büyük devirler ve önemli tarihi sahneler yer alan bir dönemdir. Bu dönemde Mısır krallığı, yolsuzluk ve İngiliz işgali altında çok ağır bir hayat yaşmıştır. Mısır'ın bu durumu dönemin liderlerini ortaya çıkarmıştır. O döneme ait olan liderlerin biri Saad Zaglul'dur. Birinci Dünya Savaşı 1918 yılında başladığı zaman Mısır, Büyük Britanya müdafaası altında olup bu durum, Savaş süresi boyunca devam etmiştir. 1918 senesinde savaş sona ermiştir.

Mısır halkı o dönemde maddi ve manevi bir çok şey kurban etmek zorunda kalmıştır. Avrupa'daki savaş nedeniyle Avrupa iktidar rejimlerinin çöküşü yaşanmıştı. Sömürge altındaki halklara yapılan zulüm ve sömürünün şiddetlenmesi ve Rusya'da gerçekleşen devrim, iktidar rejimlerini devirmenin mümkün olduğunu gösteriyordu.

Siyasi düşünde farklılıklar 1919 ve 1924 yılları arasında belirginleşmiştir. Saad Zaglul yıllarında, halk temsil eden bir parti vardır ancak resmi hüküm kralın elindedir.

İkisi arasında kavga ülkeyi kurtarmak adınaydı ancak bunu her ikisi de kendi yöntemiyle yapmak istiyordu.

Mehmet Ali paşa'nın da torunu olan Kral Fuad'ın saltanat kaybedilir şeklindeydi. Ülkenin kaybedilmesi, ülke zenginliklerinin kaybı demektir. Ve bu nedenle İngilizlerle yan yana durmak istemekteydi. Kral Fuad, Mustafa Kemal'in sultana karşı geldiğini öğrenince sevinmekte ve ona destek vermektedir.

Kraliyetin önde gelen isimlerinden biri olan Ömer Tosun, Mustafa Kemal'e hatırı sayılır bir meblağ göndererek Anadolu çocuklarına yardımda yardım da bulunmuştu.

Ama Saad Paşa vatanını seven bir adam ve İngilizlere karşıydı. Çünkü İngilizlerin karşılıksız bir şey yapmayacağını biliyordu. Saad paşa, İngilizlerden

Bağımsız olmayı nihai sonuç olarak görüyordu. Fuad Paşa'dan farkı buydu ancak Saad Paşa sadece vatan için mücadele ediyordu. Kral Fuad'ın tam tersi o hükümdarlık için mücadele etmiyordu. Mustafa Kemal'e saygı duyuyor ve onun için olan mücadelesine destek veriyordu. Bunun içindir ki İsmet İnönü ile beraber Lozan'a iki elçi yollamıştır.

Mısır Devrimi ulusal hareketin lideri Saad Zaglul, Mısır heyetini oluşturma kararı almıştır. İşleri korumak amacıyla savaş sonrası dönemde Mısır'ın durumunu görüşmek için 1918 senesinde sarayına arkadaşlarını davet etmiştir. Böylece içinde Saad Zaglul , Mustafa al Nahas , Makram Ubeyd , Abdulaziz Fehmi , Ali Şaaravi ,Ahmed Lütfi al Sayid ve diğerlerinin de yer almasıyla Mısır heyeti oluşturulur .

Kendilerini Vafd Mısır Partisi olarak adlandırırlar. Gizli toplantılar gerçekleştirirler. İngiliz temsilci bu toplantıları öğrenir ve Saad Zaglul'u yanına çağırır. Onu uyarır . O zamanlarda Birinci Dünya Savaş'ı biterek Wilson ilkesini ilan eder. Paris Barış konferansı gerçekleşir. Mısır Heyeti bağımsızlığı talep etmek

amacıyla konferansa katılmak ister , Mısır Heyetinin halk adında konuşması için ve kaleti olmadığı gerekçesiyle konferansa katılmasını reddeder .¹⁸ Saad Zaglul yüzler Mısır ahalisinden alınan vekâletleri Büyük Britanya temsilcisine sunar. Ancak Büyük Britanya onların talebini yine geri çevirir. Saad Zaglul üç meslektaşı ile Malta'da 8 Mart 1919 Cuma tarihinde tutuklanır. Tam o zaman Mısır'ın en önemli 1919 yılı devrimi başlar.

Saad Zaglul ve heyet üyelerinin tutuklanmasının ertesi günü, Kahire yüksek okulları öğrencileri, Al-Azhar cami'si, Tıp, Hukuk ve Mühendislik fakültelerinden başlayarak yürüyüş ve grev kıvılcımını ateşlerler. Bu olaylar istiklale ulaşmak ve vatan sevginin göstergesiydi.

Öğrenciler Mısır uğruna açık ve gizli etkinliklere katılmışlar , isyan ve grev düzenlemişlerdir. Yurt dışında eğitim alan öğrenciler Mısır gerçeğini tüm dünyaya açıklamışlardır.

İki gün içersininde, protestolar, Saad Saad, yaşasın Saad diye slogan atan El Ezher Camii öğrencileri ve diğer öğrencileri kapsar. Birkaç gün sonra, devrim; Köylere, kasabalara yayılır. Kahire'de, Ulaşım yolları işçileri grev yaparlar. Onlardan sonra Demiryolları işçileri grev yapar ve okullar kapanır.¹⁹ Ve Mısır'ın tarihinde ilk defa kadınlar yürüyüşe çıkar. Huda Shaarawi ve Safya Zaglul'un da içinde olan yürüyüş katılımcıları Saad Zaglul'un iadesi için, vatanın serbestliği için, İngilizlere karşı çıkarlar. Hristiyanlar da Saad Zaglul için yürüyüş yaparlar. Camiler ve kiliselerde çağrılar yapılır. Şeyhler, İngilizlere karşı konuşma yapmak için kiliseye giderler. Rahipler de aynı amaçla camilere giderlerdi. Bu Mısır halkının sevgi ve hoşgörüye sahip olduklarını ve İngilizlere ihtiyaç duymadıklarını gösterir. Gösteriler camiler ve kiliseler dışına çıkmış , İnsanlar üzerlerine haç ve hilal bayrakları almışlardır .²⁰ Yoksul bölgelerde yaşayan insanlar İngiliz kuvvetlerine ve

¹⁸ **Devrim Sırları**, Mustafa Emin, Dar El-Ehber Yayınları, 1963, s.30.

¹⁹ Asim Mahrus, **1919 Devriminde Öğrencilerin Rolü**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1995, s.45.

²⁰ Husyen Munis **1919 Devrimi**, , Raşad Kütüphane Yayınları, 2005, s.55.

polise karşı müdahale için hendekler kazmışlardır . Halk, Faiyum bölgesindeki yabancılara ait bazı ticari dükkânlara saldırmışlardır. Bedeviler, göstericilere karşı agresif davranan İngiliz kuvvetlerine de saldırmışlardı . Asiyut bölgesinde insanlar Karakol binalarına saldırarak orada bulunan silahları ele geçirip, İngiliz askerlerinin bulunduğu trenlere saldırıda bulunmuşlardır. Savaş şiddetle devam etmiştir.

İngilizler tarafından Asiyat'a gemi gönderilmiştir. Eski tüfeklerle donanmış köylüler gönderilen silahları ele geçirmek için Nil Nehri'ne girip. Gemiden acımasız bir karşılık almışlardır.

İngiliz kuvvetleri ilk günden itibaren, öğrencilere ateş edip, barışçıl gösterilerde bir çok öğrenciyi öldürmüşlerdi. İsyan katılımcılarını cezalandırmak için askeri mahkemeler oluşturulmuştur. Güvenlik güçleri katliam ve cinayetler gerçekleştirmişlerdi. Köyler yıkılmış, köylülerin mülkleri çalınmıştır. Köylüler kırbaçlanarak öldürülmüş, kadınlara tecavüz edilmiştir. İsyan 1 ay boyunca devam etmiştir. Halk iş olmaması nedeniyle maaşların yükselmesini talep etmiştir.²¹

İngiltere, 1920 senesinde gösteriler sonucu Saad Zaglul ve arkadaşlarını serbest bırakmıştır. Onlara Paris konferansına gitmeleri için de izin verilmiştir. İngiliz temsilcisi de görevden alınmıştır. Başında Saad Zaglu'un bulunduğu heyet, özgürlük ve Mısır'ın bağımsızlığını talep etmek için Paris'e gittiğinde Paris bu taleplerinin karşılanmayacağını gördüler. Bunun sonucunda Mısırlılar yine isyan ettiler. İngiliz mallarına boykot ilan edildi. Saad Zaglul yine İngilizler tarafından tutuklandı. 1921 yılında ise onu Seyşel adalarına sürgün ettiler. Devrim daha keskin hale geldi. İngilizler devrimi baskı ile sona erdirmeye çalıştılsa da ama başaramadılar.²²

28 Şubat 1922 tarihinde Britanya müdafaasının Mısır'dan kaldırıldığı duyuruldu. Artık Mısır, devletin bazı kurumlarını yönetebilecekti. Fakat tam

²¹ Taha Husyen, **Devrim Hakinde**, Dar Al-Arap Elbusten Yayınları, 1983, s.65.

²² Hamda İsmail, **1919 Kayıp Sayfaları**, Mısır Kütüphane Yayınları 1994, s.80.

bağımsızlığını yine de alamamıştı. Devlet organları Süveyş Kanalı'nda bulunuyordur. Ama devrimin neticesinde aşağıdaki sonuçlar elde edildi:

- 1) Mısır halkının milli düşüncesinin gelişti.
- 2) Kadınların hareketi toplumu oluşturdu ve kadınlar çalışma ve eşit olma hakkına kavuştu.
- 3) Demokrasi ve düşünce özgürlüğü ortaya çıktı. Saad Zaglul ve arkadaşları serbest bırakıldı. 1923 yılında Mısır'a döndüler.²³

Saad Zaglul, Mısır'dan İngilizlerin tamamen çekilmesi için mücadeleye devam etti. 19 Nisan 1923 tarihinde ilk Mısır Anayasa'sının düzenlenmesi için Mısır'ın en ünlü 31 avukatını görevlendirdi.²⁴

O dönemde Vafd Parti'si parlamentodaki koltukların %90'ını kazanarak iktidar olarak başa geçti. Saad Zaglul başbakan tayin edildi. Mısır halkı Kral Fuad yönetimini kabul etmese de Vafd Partisi bunu istedi. Saad Zaglul özgürlüğü ulusların ilkesi olduğunu düşünüyordu. Saad, Vafd Partisi'nin iki üyesini Mustafa Kemal Atatürk ve İsmet İnönü ile beraber Lozan Barış Konferansı'na yolladı. (Mubin gazeteci)²⁵

Mısır için o dönem ekonomik durgunluğa neden oldu. Devlet sadece buğday ekimini dikkate alarak, pamuk veya diğer ürünler yetiştirilmesine izin vermedi. Bu etkenler ekonominin kötüye gitmesine neden oldu.²⁶

1924 yılında, Saad Zaglul işgal baskısına karşı kendi halkının yanında savaşmaya devam etti. Bu mücadelede Mısır Kralı Fuad ona destek vermedi. Daha sonra Kral Fuad İngilizlere yardım ederek yolsuzluğa ve toplumun bozulmasına

²³ Seleme Musa **El-Terbiye**, , Mısır Kütüphane Yayınları, 1947, Cilt.4, s.104.

²⁴ Abes El-Akkad, **Saad Zaglul**, Hagaz Kütüphane Yayınları, 1936, s.140.

²⁵ (25Temmuz1923) Mubin, s.2.

²⁶ Marcel Colmbe, **Mısır Gelişimi**, Çev. Zuhir Elşayıp, Mısır Kütüphane Yayınları, 2012, s.35.

neden olduğundan dolayı istifa etti. İngilizler Süveyş Kanalı'nı bir konut mülkiyeti olarak kendilerine aldılar,Tüm kar ve gümrük paraları onların ceplerine gitti. Saad Zaglul; İngilizlere, Kral Fuad'a ve kral'ı destekleyen küçük partilere karşı savaştı ve Anayasayı savundu.,Saad Zaglul'un bu mücadelesinden sonra iktidar 1924 yılında çıkarttığı bir karar sonucunda heyetten onay almaz zorunluluğu getirdi .

Saad Zaglul'un Vafd Partisi 1927 yılında meclisteki koltukların çoğunluğunu alarak seçimi kazandı. Saad Zaglul 1927 Meclis Başkanı seçildi ve ölümüne kadar başkanlık yaptı .²⁷

Bu çalışmada; 1919-1924 döneminde Türkiye'de, Osmanlı İmparatorluğunda meydana gelen tarihi olayları anlatılıyordu. Mısır gazetelerinde de kahraman Mustafa Kemal Atatürk anlatılırdı. (Al-Ahram Milli gazetesi, Al-Omma siyasi ve edebi gazetesi, İslami gazeteler). El Ezher gazetesi sert İslami akımı yansıttırdı. El-Siyaset gazetesi ve El-Ahali gazetesi Muhafazakâr görüşleri temsil ederdi. El-Balagh gazetesi siyasi ve edebi gazete olarak liberal akımı temsil ederdi. El-Mubin, Allmokatam, Manber gibi gazeteler de liberal görüş tarafındaydı.

Mısır siyasi tarihinde kitapların ve gazetelerin gördüğü yazarlar Ahmet el-Remal ve İbn-iElaya'tır. Ahmet El-remal Osmanlı'ya ve Osmanlı yönetimine sıcak bakmayan yazılar yazardı. Çünkü onların nazarında krallıklar hüküm ve saltanatlıklarını haince ve zorbalıkla almışlardır.

İbn-i Elyas ise Mısır'ın en önemli yazarlarından Sultan El-Şerkesi Ellemliki'nin toreunudur. Dedesinin gölgesinde büyüyen 1948 doğumlu İbn-i Elyas Osmanlıların kendilerine saltanat ve askeri konularda güvenmediklerini beyan etmektedir.

Aziz Khanki, Mısır'da yaşayan önemli Ermeni yazarlardandır. Bu yazar hukuk eğitimi almış ve fıkıh öğrenmiştir. Hukuk barosunu kurmuştur. O da Milli

²⁷ Abdel Rahman El Refei, **Devrimi Süresin'de**, Dar Elmeref Yayınları, 1989, s20.

Mücadeleyi savunan bir yazardır. Kitaplarında Mustafa Kemal Atatürk'ten ve onun Milli mücadelede ettiği başarılarından bahseder.

Bilimsel kitaplara gelince, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan kitaplar vardır. Mesela İbn Al- Ramal'ın “Büyük devlet tarihi” adlı kitabı ve “Badae Al Zuhur” kitapları tamamıyla Osmanlı yaşantısını anlatmaktadır. Laik ve Muhafazakâr düşünceli kitaplarda vardı. Mohammad Subeih'in “Türk ve Atatürk”, “Atatürk Doğunun Kahramanı”, “Ortadoğu'nun Lideri”, “Ulusal Mücadele'nin Kahramanı” gibi. Ancak Mustafa Kemal'i kötüleyen kitaplar da mevcuttur. Halifeliğin kanun olduğunu ve Cumhuriyetin anlamı olmadığını söylerler. Fethi Radwan gibi.

Kral Faruk zamanında çıkan karışıklıklar 1952'de devrim olana kadar devam etmiş daha sonra Kral yönetimden uzaklaştırılmış Mısır'ın idare şekli Cumhuriyet olmuştur.²⁸

²⁸ **Lise kitapları**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1973, s.30.

I. BÖLÜM

MİLLİ MÜCADELE YILLARI VE MUSTAFA KEMAL

1.1. Mustafa Kemal ve Milli Mücadele

M. Kemal, milli mücadelenin Anadolu'dan başlaması gerektiğini anladı. Ocak 1919'da muhalifler Maraş, Antep, Urfa, Samsun, Eskişehir, Afyon ve Erzurum'u işgal ettiler. Fransızlar, Zonguldak Kömür Ocakları'nı, Toros Dağları girişini ve Adana'yı işgal ettiler. İtalyanlar 29 Nisan 1919'da Antalya'yı, Yunanlılar 15 Mayıs 1919'da İzmir'i, 22 Temmuz'da Bursa ve Balıkesir'i işgal etti.²⁹ 8 Temmuz 1919'da M. Kemal, hürriyet için milletin bir ferdi olarak, bütün askeri rütbe ve unvanlarından feragat ettiğini ilan etti.³⁰ 16 Mayıs'ta İzmir'in düştüğü haberi geldi. Büyük devletlerin onayı ile İtalyan, Fransız, İngiliz ve Amerikalılar İzmir'e, halkı Yunanlıların zararından korumak için girdiler. Halkın ve bölgenin, dini ve siyasi kimliğini korumak için konseyden çıkacak kararları sakince beklемelerini mahalli yönetimlerden istediler³¹. Gazi M. Kemal 19 Mayıs 1919'da arkadaşı Refet Bey ile bir Karadenizli olan Samsun'a gitti. Vatani kurtarmaya buradan başlamak istiyordu. İşgal altındaki Samsun'dan Amasya'ya gitmeye karar verdi. Casuslar İngilizlere haber verince yakalama emri çıktı. İzmir için bir federasyon kurmaya Rauf, Ali Fuat ve Rafet Bey onu davet etti. Dördü Amasya'da toplandı. "1- Özgürlük ruhunu bütün köy ve şehirlere yaymak, gerekli mal ve silahı sağlamak için bir merkez oluşturmak, 2-İzmir ve çevresini savunmak için ordu kurulması, 3- Anadolu'yu savunmak için üç bölgeye ayırmak, Doğu Bölgesi "Kazım Karabekir"i, Batı Bölgesi "Ali Fuat Bey"i, Orta Anadolu Bölgesi" de "M.Kemal"i'nin payına düştü.

²⁹ Aziz Khanki **Türk ve Atatürk**, , Mısır Kütüphane Yayınları, 1938, s.9; Reda Muhyiddin, **Mili Mücadele Kahramanı**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1923.

³⁰ Khanki **a.g.e.**, s.10.

³¹ Fathi Radwan, **Mustafa Kemal Atatürk**, Badar ve Elmstakbal Yayınları, 1984, s21; (16 Mayıs 1919) Alahram, s.1.

4- Ülkeyi savunmak için, bölgelerden gelen temsilcilerden, sultanla ilişkisi olmayan bir merkezi hükümet kurmak” kararı aldılar.

İzmir’den kötü katliam haberleri geliyordu. 27 Mayıs’ta İzmir Bölgesinde teşkilatın tamamlandığı ve İtalyanların Bodrum ve Antalya’ya çıktığı duyuydu.³²

Gazeteler, İzmir’in işgali hakkında, “Harmsurt”un Genel Meclis’te İzmir’e askerlerin çıkışının tam olarak tatbik edildiğini duyurduğunu” zikrediyordu. Harmsurt, Paris Barış Kongresi’nde, Yüksek Meclis’e, Ateşkes Antlaşması’nın 7. maddesinin Türkiye’ye uygulanmasını emretti. İzmir’deki Yunanlıların sayısı yirmi bin idi. Aynı gazeteden, 26 Mayıs ‘ta Ermeni katliamı haberi geldi. Genel Meclis Harmsurt’un devamlı sorularına cevap olarak, bu katliamı yapanların cezalandırılması için birçok Türk’ü tutukladılar. Aynı konsey “Osmanlı Sultanlığı’nın Geleceği” konulu toplantısını 20 Mayıs’ta gerçekleştirdi. Bunun müzakere edilmesi ve bu konuda özel bir karara varılmasına karar verildi ise de tam bir sonuca varılamadı. Fransız gazeteleri dörtlü meclisin araştırmalarına devam ettiğini ve henüz bir karara varılamadığını, Türkiye’nin işgal altında kalacağını sanıldığını, Fransa’nın Suriye’deki haklarını alana kadar bunun daha iyi olduğunu yazdı.

1.2.Anadolu’daki Durum

3 Eylül 1919 “Gazete”: Kemal Paşa Anadolu’yu üç askeri bölgeye ayırdı ve kendini Başkomutan ilan etti. Onlara, Genel Müfettiş katıldı ve İstanbul Hükümeti İstanbul’a geri dönmelerini istediği zaman İttihatçılar dağılmadı. “M. Kemal” hâlâ sefir olduğunu ve dönmeyeceğini söyleyerek bunu reddetti. Amasya’yı merkez haline getirdi. Bağımsızlığını ilan etti. İstanbul Hükümeti’nin vatanı düşmana sattığını, vatanı seven herkesin gelip kendisine katılmasını istedi. İki bölük düzenli ordusu ve çoğu gönüllülerden oluşan askerler vardı. Sivas halkının daveti üzerine,

³² Muhammed Swbih, **Atatürk**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1945, s.107; (19 Mayıs 1919) Aloma, s.3.

koalisyon partisinden iki mebusu gönderdi. Ardından M. Kemal'in emrinde on bin askeri olan İzmir bölge komutanı "Bekir Sami" Bey'in hükümetini devirdiği açıklamaları geldi. İçişleri Bakanı onu sorumlu tutan bir telgraf göndererek, "Bize ve emirlerimize karşı halkı kışkırtıyorsunuz. Planlarınızı değiştirmeniz için sizi uyarıyorum" dedi. Doğu Anadolu'da üç hükümet oluştu. Birinci hükümet "M. Kemal" başkanlığında Samsun ve Amasya'da, ikincisi Şam'daki ordunun komutanı "Cemal Paşa'ya" Erzurum'un idaresi, üçüncü bölge de "Rauf Paşa'ya" verildi. Bunu duyan İçişleri Bakanı çalışanlara

Telgrafların kesilip onlara ulaşmaması emrini verdi. M. Kemal posta ve telgrafların bu kuvvetlere ulaştırılması emrini vererek onları mecbur etti.³³

12 Eylül 1919'da M. Kemal Anadolu'da ne yapıyordu?

İtalyanlar geri çekildi. M. Kemal, Sultan Vahdettin'i tahttan indirme niyetinde olduğu için; bu M. Kemal ile Doğu Anadolu'daki arkadaşları ve İstanbul hükümeti arasındaki ihtilafların arttığına kesin delildi. M. Kemal İttihatçıların liderlerinden ve İttihatçıları dağıtıp kendi arkasında gizlediği henüz zikredilmemişti. O Selanik'ten Türk asıllı, Suriye'deki savaşın belirleyicisi ve komutanıydı. Onu İttihat ve Terakki'ye sokan Enver ve Talat ile daima tartışandı. Doğu Anadolu Hükümeti onu ordunun başına atadı. Oraya gidince bütün İttihatçıları kongre ile topladı. Ve Paris Barış Konferansı'na bir telgraf yollayarak onlara devrim hareketinin liderinin M. Kemal olduğunu bildirdi. Hükümeti devirdiğini Erzurum'dan Sivas'a Millet Meclisi'nin naklinin tamamlandığını ve askeri bir hükümet kurduğunu, subayların askeri gücünün günden güne arttığını, bu subayların Almanlar tarafından eğitildiğini duyurdu. İşin garibi bu orduyu yöneten "Halil Paşa'nın, Enver Paşa'nın amcası olmasıydı. Hapisten kaçıp M. Kemal'e katılmıştı. Sadrazam, hükümetin devrimi bastırmakta başarısız olduğunu ilan etti. Tahtta kalmak için İttihatçılarla kurduğu entrikaların başarısız olduğunun kanıtıydı.

³³ (3Eylül1919) Aloma, s.2.

Sivas'taki Millet Meclisi'nin onaylamasıyla geri kalan siyasi programını tamamlayıp, şunları belirtiyordu: 1) Türkiye'ye tam bağımsızlık 2) Sultanın hilafet haklarını korunması 3) Herhangi bir yabancı devletin, Anadolu'nun herhangi bir parçasını almasına engel olmak (özellikle Ermenilerin) 4) İç ve dışişlerinde bağımsızlık 5) Azınlıkların haklarının korunması, Müttefiklere karşı olmayan ve bunu garanti eden bir program dâhilinde bunun ifade edilmesi. 6) Türkiye'nin hiçbir yabancı devletin vesayetine ihtiyacı yoktur. Kendini yönetmeye kâfidir. Türkiye'nin haklarını, Birleşmiş Milletler koruyacaktır.

Niçin Müttefiklere Türkiye'nin İşlerine Karışma Sözü Verildi?

Rusya'daki zirvedeki gibi Müttefiklerin çokça müdahalesiyle karşılaşma korkusuyla idi. Bu Müttefiklerin umursamazlığı sebebiyleydi. Mısır gazetesi, uzun bir makaleyle Orta Asya'daki konumundan çıktığını duyurdu, sonraki ikazları ile de. Aynı manşette, İstanbul Hükümeti'nin M. Kemal'e emirlerini yayınladı ve onun itaat etmediğini. Çerkez asıllı Rauf Bey'i ve Batı Anadolu'daki eski Beyrut valisi Sami Bey'le bağlantı kurdu. İstanbul Hükümeti'nin emirlerini dinlemeyen M. Kemal'e karşı, itaat etmesi için bir ordu gönderdi. Bunun üzerine M. Kemal sadrazama telgraf çekti. Bu kuvvetleri gönderirse Anadolu'da cumhuriyeti ilan edeceğini duyurdu. Bakanlık bu telgraf üzerine toplanarak kararı değiştirerek ordu göndermekten vazgeçti. Bir gazetede, "Sadrazam Tevfik Paşa'nın, hükümetin

M. Kemal'e ve yanındakilere boyun eğmesi için bir ordu göndereceğini" söyleyen haberi geldi. Bu sözü İçişleri Bakanı kendi gazetesinde yayınladı.³⁴

Ancak, 30 Eylül 1919: İzmir konusunda ilk manşetten bir haber geldi. M. Kemal, İstanbul'a bir telgraf göndererek sadrazama istifa etmesi mesajı verdiği, ayrıca haberleşme hatlarının 8 gündür kesildiği haberi vardı.³⁵

³⁴ (12Eylül1919)Almokatam, s.1.

³⁵ (3Eylül1919) Aloma, s.3.

Aynı gazetede “Türkiye ve Yunanistan” başlıklı yazıda; Türkiye’de Yunan ordusuna karşı konulan şartlara, Yunan gazetesinin itiraz ettiği yazılıydı. Karadeniz’deki bölgelerde elinden alınan haklarının iadesini istedi. 3 Kasım’da Atina’da çıkan bazı gazeteler M. Kemal aleyhinde, Milli Mücadele’nin, İtalya ihtilalinin sonunu getireceğini söyledi. Bütün gazeteler, Yunan gazetesinin bu töhmetleriyle M. Kemal’i karalıyordu.³⁶

1.3. Fransa Konferansı

3 Ocak 1920 “Türk Vatandaşları” manşetli haberde: M. Kemal, Türklerin onu başkan seçmesinden sonra İstanbul’a gitti. Sadrazama acı bir mektup yolladı. Paris’e gitmesi için milletvekillerinden bir meclisin seçilmesini şart koştu. Sadrazam buna önem vermedi ve Millet Meclisine bu hakkı vermedi³⁷. Onları Paris’e göndermedi. Ermeniler Selanik’te müttefik devletlerden maddi ihtiyaçları için gelen yardımlarla karşılaştı.

1.4. Osmanlı Meselesi

17 Ocak 1920 “Osmanlı Sorunu”: Alahram Gazetesi, İtalya’nın genel görüşünü yayınladı. Türklerin İstanbul’dan çıkarılmasının fitneye sebep olacağını belirtti. İngilizler, İstanbul Hükümeti’nin nakli konusunu imkansız görüyordu. Barış Kongresi’nde bulunan bir karardı. İtalya, Sultanın İstanbul’dan nakline şiddetle karşı çıktığı ve belli zaman ve şartlara karşılık gördüğü, diğer yandan “Mösyö Klimanso”, “Sinyor Nito” ya teşekkürünü açıkladı. Bu Sinyor, İstanbul konusunda, İngiltere ve Fransa arasındaki tartışmayı giderdi. Başalon Gazetesi, Küçük Asya’da İtalya’ya müdahale etmeyi kabul eden açıklamaları onayladı. Böylece Yunanlıların endişesi arttı. Paris’te “Sanbandimoriyan” anlaşmasında araştırma ve değişiklik yapılmasını işaret etti. Bu anlaşma henüz Rusya’nın onayını almamıştı. “Masaciro” haklarını engelleyen anlaşmaları arttırdı. “Mösyö Deniz Koşan” İstanbul’un durumu hakkında

³⁶ (3 Kasım 1919) Almokattam, s.4.

³⁷ (3 Ocak 1920) Almokattam, s.8.

yazdı ve İslam âleminin hâlâ İstanbul'un bağımsızlığı konusunda harekete geçmediğini belirtti.³⁸

30 Ocak 1920: 1920'de İstanbul'daki gelişmeler hakkında, görüş farklılıkları gazetelerin ilk sayfasını işgal ediyordu. En önemlisi Türklerin Avrupa'dan uzaklaştırılması ve Asya'ya nakledilip Avrupa tarafının Türklerden arındırılması ve İstanbul'da hilafeti sürdürmek konusunda görüşler farklılaştı. Bütün devletler Boğaziçi ve Çanakkale Boğazları'nın uluslararası denetim altına verilmesine tepki gösterdi.

Bu denizlerin hürriyetinin korunması içindi. Osmanlı Saltanatı'nın başkenti sorundu. Hakkındaki görüşler yukarıdaki gibiydi. İngiltere, Türklerin Asya tarafına gönderilmesini, Avrupa tarafının boşaltılmasını uygun görüyordu. Fransa Hükümeti, Türklerin İstanbul'da kalmalarını daha doğru buluyordu. İtalya Hükümeti de Fransa gibi düşünüyordu. Gazeteler Avrupa'da siyasi sorunları sergiliyor, görüşlerini açıklıyordu. Bunlardan biri de eski bir Fransız sefirinin görüşleriydi. Bu sorunun ve meselenin birçok devletle alakalı olduğunu özellikle müttefikleri ilgilendirdiğini, her devletin kendi görüşlerinde haklı olduğunu söyledi. Mesela İngiltere o zamanlar en büyük deniz gücü sayılıyordu. Buna göre kendini, İslam devletlerinden daha çok Karadeniz'e girmekte haklı buluyordu. Mısır'a ve Hindistan'a girmesi bunun deliliydi. Elinin altında milyonlarca Müslüman bulunan onun, Karadeniz'e girmek hakkıydı. Fransa'ya göre ise, o en büyük İslami devletin ve elinin altında pek çok müslümanlarında önemi İngiltere'den az değildi. Ayrıca harpten önce fikir geleneğiyle Osmanlıları da etkilemişti. İtalya ise yerden göğe kadar mal istiyor, bunu da Türkiye'de kalarak çoğaltabilirdi. Balkan devletleri ve Rusya, dünyadaki siyasi yerine dönmek istiyordu. İşte bütün bunlar yeterli sebeplerdi. General Şerif Paşa'ya göre, Türkiye'de oturanların % 65'i Türk, gerisi ise çeşitli unsurlardan saltanatla Âli Osman'a katılmıştı. Fakat Türkler Boğaz'da dönen sorunu bilmiyor, bu sorun İstanbul'dan çıkışlarını mecburi kılıyordu. Fakat müttefikler hak için geldiklerini

³⁸ (17 Ocak 1920)Al-ahram, s.5.

söylüyorlardı. Ama bu siyasette hataydı. Bunun açıkça delili savaşta Türkiye'nin Almanların yanında yer almalarıdır. Mösyö Emilyo'ya göre, Türkiye'nin sorunu, Boğaz Meselesi'nden ve deniz ticaretinden kurtulmaktı, bu da ancak uluslararası kanunlarla olurdu. Bu Mösyö, çoğu eski çözümlerden oluşan, orta halli bir çözüme yöneldi. Rusya ve diğer hükümetlerdeki kayıtlarda işaret edilen, Boğaz Meselesi'nidiğer bütün doğu meselelerinden ayırdı. Çünkü Boğaz Meselesi'ni, doğudaki özel bir mesele sayıyordu. Akdeniz'de ittifak edilen, yönetimi üstlenecek uluslararası bir heyet olmazsa denizlerde denizciliğe tabi olan bir heyet oluşturmak en iyi çözümdü.³⁹

12 Şubat 1920 Al-ahram gazetesinin “Konstantin” başlıklı yazısında ülkenin karşılaştığı sorunların sebebinin M. Kemal olduğu konusunda, Türk gazeteleri ayrılığa düştüğü dile getirilmiştir. Bazıları da M. Kemal'in doğru yolda olduğunu görüyordu. Çünkü bu Türk, Türkiye'de büyük çoğunluğu temsil ediyordu. Bu da, onu destekleyenleri ve karşıtlarını bölüyordu. Bu durum ümmetin sonunu getiren daha büyük bir zarardı.⁴⁰

1.5. İzmir Olayları

6 Mart 1920'de İzmir Olayları hâlâ devam ediyordu. İzmir'de devam eden olaylar üzerine özel bir heyet kuruldu ve heyet İzmir'de olan sorunların arttığına işaret etti. Bu, Genel Meclis önünde oldu. İddiaların var olması İzmir'deki olaylarda 12 telgrafın gönderilmesiyle tamamlandı. Bir tane rahip İstanbul'da katedral başkanlığı tesis etti ve orada İstanbul'dan Türklerin arındırılmasını ve Türkleri yok etmeye çağırıyordu. Daha önce de İngiltere'deki katedral ve hükümetten yardım istediği gibi yardım talep ediyordu ve telgrafın sonunda o zamanki yardımlarına teşekkür ediyor ve “Haçlı Savaşları” olarak isimlendiriyordu. İngiltere bu telgrafi Amerika'ya gönderdi. Orta Asya'daki bütün Hristiyanlık davetlerini hâlâ

³⁹ (30Ocak 1920)Al-ahram, s.1.

⁴⁰ (12Şubat1920) Almokattam,s.4.

koruduklarını ve işlerinin mazlum doğu halklarını korumak olduğuna dair cevap aldı.⁴¹

1.6.Sevr Anlaşması

Anlaşma belirlendi ve Sevr Anlaşması olarak isimlendirildi. Sevr’e göre Türklerin sayısı azaltılacak Asya tarafına yollanacak ve 30 milyon olan sayısı 6 milyona indirilecek. Türkler Konstantin’i terk edecek ve Asya tarafına gönderilecek. Türkler, zorla aldıkları Yunan arazilerini boşaltacaklardı. Maddi ve mali yaptırımlara katlanacaktı. İlk yapacakları Yunanlılara tazminatın geri verilmesiydi.

1.7. M.Kemal ve Müttefikler

16 Mart 1920:M. Kemal hakkında gelen haberlerde, İngilizlerin ve Yunanlıların M. Kemal’e karşı endişelerinin arttığı yer alıyordu. Onlar devrim ateşini söndürmek için ordu gönderilmesini istiyor. M. Kemal’in ordusu 40 bin asker olarak belirlenmişti. Yunanlıların ise 6 bölük ve her bölüğün 55 bin asker, 200 topu olduğu ve Fransızları korumak için göndermeye hazır olduklarıydı. Müttefikler bağlantıyı kesmeye karar verdiler. Harp Bakanlığı, postane binası ve telgraf bunlardandı. (M. Kemal ile olan işlerine engel olmak için) Fakat M. Kemal çok azimliydi ve on gün gibi kısa süre içerisinde kuşatmayı yardı.

1.8. İstanbul’un İşgali

16 Mart 1920:Sabah erkenden, sessizce müttefik askerleri elindeki bütün savaş gemileriyle şehri işgal etti. İngiltere çoğunluğu Müslümanlardan oluşan büyük bir ordu yolladı. Bunun arkasındaki hedefi, Müslümanları birbiri ile savaştırmaktı. Türkiye’yi sona erdirmektir. Ama İtalyan Senyor “Faliso” Türkiye’nin içişlerine karışılmamasını işaret etti. Askeri müdahale yeterliydi. Türkiye gibi bir devleti tam olarak yıkmak mümkün değildi. Bunun arkasından “Konstantin İşgali” raporu geldi. “Koranel” bunun ihtilal olmadığını ancak bunun ateşkes imzalanınca her zaman

⁴¹ (6Mart1920) Aloma, s.4.

alınan bir tedbir olduğunu açıkladı. Bunun işgal olarak isimlendirilemeyeceğini söyledi. Bu müttefiklerin planlarının değiştiğini açıklayan bir resimdir. Müttefikler Türkiye'ye karşı olumsuz bir tavır almaya karar verdiler. Müttefikler böylece İzmir ve Bursa'yı işgal etti. Bunun için, sahildeki limanları ve Trabzon limanını harap eden Yunan askerlerini kullandılar. Fransa, Türk jandarmasının jandarma gibi olması gerektiğini bildirdi.⁴²

16 Mart 1920 senesi müttefikler, Konstanti'ni işgal ettiler. İşgal etmeye deniz, harbiye ve polis teşkilatından başladılar. General "Henri Wilson" du. Müttefiklerin başkomutanı İstanbul'u işgal ettikten sonra ilk iş olarak Milli Mücadele idarecilerinin tutuklanmasını ve Meclisin kapatılmasını emretti (Kanki, 1936, s.11).⁴³

20 Mart 1920: 11 Şubat'ta konuşanın adı belirtilmeden İstanbul'u tarif ederek İstanbul'a özel bir konuşma yapıldı. M. Kemal'in, Türklerin değil Milli Mücadele'nin başkanı olduğu haberi geldi. Onlar, şimdi Avrupa'da nefret edilen üyelerdi. Ona kim eşlik ederse sonunun hapis olacağını haber verdi. Bunların içinde Rauf Bey, Ahmet Rüstem, Türkiye'nin Washington Başkonsolosu da vardı. Ayrıca bunlar Anadolu Hareketi'ne de katıldılar. Londra'da bir kongre yapıldı. Temsilci başkanı "Reşat Hikmet Bey'di."⁴⁴

1.9. İstanbul'un İşgali ve Müttefiklere Şartları

21 Mart 1920:"İstanbul'un İşgali ve Bakanlıkların Konumu":Müttefikler eski Harbiye Bakanı Cemal Paşa ve Osmanlı Ordusu Erkânı Heyet Başkanı Cavit Paşa'yı tutukladılar. Bu doğrultuda manşet ve telgraflar geldi. Fransız ordusu Mersin'e girdi ve bazı Fransızlar da İngilizlerle beraber İstanbul'u işgal ettiler. Müttefiklerin kararı geldi. Şartlar uygulanırsa İstanbul Türklerde kalacaktı. En önemli şart anlaşmayı tam olarak hiçbir şartı istisna dışı bırakmadan uygulamak ve M. Kemal'in yaptıklarını inkâr etmektir. Bundan önce sadrazam müttefiklere

⁴² (16Mart1920)Almokatam, s.4.; (16Mart1920)Aloma, s.1.

⁴³ Khanki, a.g.e., s.10-11.

⁴⁴ (20Mart1920) Almokatam, s.1.

karışıklıkları önlemeye söz verdiği halde bizzat kendisi Ermenilerle kargaşa çıkarıyordu. “Wilson’un” Washington’dan buna cevabı gecikmedi. İstanbul’da Türklerin çıkarılmasını ve müttefikler gözetiminde gönderilmesini destekliyordu. Paris’e gitmek üzere, Tevfik Paşa, İzzet Paşa ve Rafet Paşa ile beraber bir Osmanlı heyeti hazırlandı. Bununla beraber, Sefer daveti olan bir telgrafla karşılaşmıyoruz.⁴⁵

1.9.1. İstanbul’un İşgali ve Bakanlıklar

8 Nisan 1920: “Türkiye Bakanlıkları”: Türkiye, Müttefiklerle anlaşmayı imzaladı. Said Paşa Kabinesi’nin düşmesinden sonra kurulan bakanlıklar şöyleydi:

- a) İzzetPaşa Kabinesi
- b) Tevfik Paşa Kabinesi
- c) I. Damat Ferit Paşa Kabinesi
- d) II. Damat Ferit Paşa Kabinesi
- f) Ali Rıza Paşa Kabinesi
- j) Salih Paşa Kabinesi

Sultan; yeni bakanlıkla vatani tam olarak himaye etmek, orta derecede bir barış anlaşması istediklerini açıkladı. Türkiye, İtalya’ya bir haber göndererek Ermeni katliamı söylentilerini yalanladı.⁴⁶ 23 Nisan 1920’de M. Kemal, Ankara’da Büyük Millet Meclisi Başkanı seçildi. M. Kemal “Milletin başkanı olarak hakiki ve meşruiyeti temsil ettiğinisöyledi. Halk M. Kemal’e katılıyordu. Kâfirlikle itham edilen M. Kemal, intikam almaya başladı.⁴⁷

30 Nisan 1920: Osmanlı Heyeti Ferit Paşa başkanlığında, Paris’teki Barış Anlaşması’nın imzalanmasından önce Türkiye’nin isteklerini sunmak üzere gitti.⁴⁸

⁴⁵ (21 Mart 1920) Al-ahram, s.1.

⁴⁶ (8 Nisan 1920) Al-ahram, s.1.

⁴⁷ Fathi Radwan, **Mustafa Kemal Atatürk**, Badar ve Elmstakbal Yayınları, 1984, s77.

⁴⁸ (30 Nisan 1920) Almokattam, s.1.

1.9.2. Barış Konferansı

M. Kemal, Paris Barış Konferansı şartlarına karşı çıktı ve telgraf gönderip şiddetle itiraz etti.⁴⁹

17 Mayıs 1920: “Türk Heyetinin Gelişi”: 18 Müsteşar ve 5 elçilik danışmanından oluşan heyet 6 Mayıs’ta Paris’e geldi.⁵⁰

18 Mayıs 1920:Bâb-ı Âli Türk Heyet Başkanı Tevfik Paşa’dan alınan bir telgrafi yayınladı. Bu telgraf İzmir olayları konusundaki endişeleri hakkındaydı.⁵¹

1.10. Sevr Antlaşması'nın Şartları

24 Mayıs 1920: “Türkiye ile Barış Anlaşması” Sevr Anlaşması Şartları ve Özeti:

18 Nisan’da anlaşma tamamının çoğaltılmaması şartı ile gazetelerde basıldı. 12 Mayıs’ta öğleden sonra toplandı. Başkan, Fransa Bakanı, İngiltere Sefiri, İtalya Sefiri, Yunan Sefiri ve Belçika, Japonya, Çin, Portekiz, Romanya ve Sırp elçilerinden oluşuyordu.

Hepsi mecliste otururken Türk Heyeti girdi. Bütün meclis protokol olarak ayağa kalktı. Tevfik Paşa; Heyet Başkanı ve onunla beraber İtalyan subay Henry gözlemciydi. Tevfik Paşa yanında İçişleri Bakanı Reşit Paşa ile oturunca, Mösyö Miller “Saygıdeğer Osmanlı Sultan’ının Elçisi” diyerek ayağa kalkıp anlaşma planını sunacağını söyledi. Birkaç senedir 1914’ten beri, Türkiye’nin yabancı Müttefik

Subayların eline teslim olduğunu söyledi. Savaş ve barış zamanlarında Boğaz, Çanakkale ve Boğaziçi’nde deniz yollarını açmaları ve Boğazda yerel hareket

⁴⁹ (12Mayıs1920) Almokattam, s.1.

⁵⁰ (17Mayıs1920) Al-ahram, s.1.

⁵¹ (18Mayıs1920) Al-ahram, s.1.

etmenin doğru olmadığını söyledi. Ancak gözlemci devletlerin gözetiminde ve Amerika Birleşik Devletleri'nin desteklediği bir heyetin onayıyla harekât edecekti.

Britanya, Fransa, İtalya, Yunanistan ve Rusya'nın iki oy, geri kalanların bir oy hakkı vardı. Bu anlaşma 1888 Süveyş Anlaşması'na benziyordu. Boğaziçi ve Boğazlardaki kontrol Türk ve yabancılardan oluşan bir gümrük heyeti tarafından yapılacaktı. Bu yüksek komisyon, Birleşmiş Milletler denetiminde karar verecekti.

Kürt meselesinde, Kürtlere Fırat'ın doğusunda ve Ermenistan'ın güneyinde olan toprakları veriyordu. İngiliz, Fransız ve İtalyanlardan oluşan bir heyetle bunu yapacaktı. Kürtler İran'a düşen topraklardan yer isterlerse onlara, Birleşmiş Milletler kararıyla ve Musul'daki Kürdistan bölgesinde yer verilecekti.

İzmir meselesine gelince, İzmir'de tam bağımsızlık Türkiye'nin hakkı olduğu yönündeydi. Türkiye'de kalelere ve dış seferlere çıkma hakkında haberler yayımlanıyordu. Gümrük, Yunanlılar vasıtasıyla idare edilecekti. Gümrüklere de Yunanlılar müdahale ediyordu. Bu, İzmir'de Osmanlı borçlarını koruma sebebiyle olacaktı. Parlamentonun beş seneden sonra yapacağı yerel seçimler gecikiyordu. Parlamentonun, Yunanlılarında seçime katılmasını Birleşmiş Milletler'den istemek hakkıydı. Meclisin bunu halkla istişare etmesi hakkıydı. Türkiye, Yunanlıların seçime katılmasını kabul ederse İzmir'deki Osmanlı işgali kalkardı.

Yunanlılar, Türkiye'deki bir adadaki (Burgaz Adası) hakkından vazgeçiyordu. (Yunanlı azınlıklarla iyi geçinmek şartıyla)

Ermenistan: Türkiye, Ermenistan'ı bağımsız bir devlet olarak tanıyordu. Fakat Azerbaycan, Karabağ ve Ermenistan için Birleşmiş Milletler karar verecekti.

Suriye, Irak ve Filistin: Suriye ve Irak'ın bağımsızlığı tanındı. İki devlet arasındaki sınırı Birleşmiş Milletler tayin edecekti. 1917'de Filistin'de, Birleşmiş Milletler, İngiltere'nin onayıyla bir Yahudi devleti kurmaya karar verdi.

Hicaz: Türkiye, Hicaz'ı tam bağımsız bir devlet olarak tanıdı. Devlet yönetimini onlara bıraktı. Hicaz Melik'i, hacıların kutsal ziyaretler için gelebileceğini taahhüt etti. Ticaretle de eşitlik, kanun sınırları, Hicaz Kral'ı Birleşmiş Milletler tarafından belirlenecekti.

Mısır, Sudan ve Kıbrıs: Türkiye sahip olduğu bütün egemenlik haklarından feragat ederek, Büyük Britanya'yı 5 Kasım 1914'ten başlayarak tanıyacaktı. Türklere Mısır vatandaşlığı hakkı veya Türk uyruğunu seçme hürriyeti sağlandı. Mısırlılara iyi muamele edilecekti.

10 Temmuz 1899 yılları arasında tarafların aldığı feshedilemez bir anlaşmayla Türkiye, Mısır'ın ödediği "El-Yerku"daki isteklerinden ve Sudan'ın yönetim şekli konusunda isteklerinden vazgeçti.

Kıbrıs: Türkiye, Kıbrıs'taki bütün haklarından vazgeçti.

Fas ve Tunus: Türkiye, Fas'taki ve Tunus'taki Fransız himayesini tanıdı. Fas ve Tunus mallarına, Fransız malı muamelesi yaptı.

Trablus ve Ege Adaları: Türkiye bütün haklarından vazgeçti, İtalya da işgal ettiği bütün adalardan çekildi. Bütün bu maddeler altında hepsini kabul etti. Bütün anlaşmalara saygı gösterdi.

Yabancılar ayrıcalık taşıma, tebaası olan ve savaşta Müslümanlara karşı, müttefiklerin yanında savaşan bütün vatandaşlarına af ilan etti.⁵²

1.10.1. Mali Şartlar

25 Mayıs 1920 Türkiye'nin bütün gelir kaynaklarını, ihtilal güçleri harcayacaktı. Müttefiklerin talep ettiği, savaşta ölenlerin zararlarına karşılık savaş tazminatı ödeyecekti. Bu komisyon onayı olmadan mümkün değildi. Osmanlı

⁵² (25 Mayıs 1920) Alahram, s.1.

Hükümeti'nin yeni vergi koyması ve gümrük konusunda düzenleme yapması mümkün değildi. Yeni iç ve dış borç anlaşmasında mümkün değildi. Ancak komisyon onayı ile mümkün olabilirdi. Osmanlının borçları karşılığında, şart koşulan meblağın miktarını belirlemek için Osmanlı Emlakları kendi hissesinin karşılığı olarak müttefiklere verilecekti. "İktisadi Şartlar" Türkiye ile müttefikler arasında ticari ilişkiler savaştan önce olduğu gibi kalacaktı. Vergi düzenlemesi için yabancı vatandaşların ve Türklerin gümrük vergisi mecburi olacaktı.

"Türkiye'yi silahtan arındırmak" Türkiye'nin bütün savaş gemilerine el konuldu ve silahsızlanmayı denetlemek için bir heyet oluşturuldu.⁵³

2.5.2. Sadrazam 25 Mayıs 1920 Sadrazam barış anlaşmasında çelişkiler olduğunu (özellikle ilave edilen şartlarda) bir röportajla açıkladı. Türkiye için nasıl beş sene yönetme hakkı olurdu! Sonra zorla malların alınması ve İstanbul'da Yunanlıların bulunması nasıl olurdu! Şartlar çok zordu. Sadrazam M. Kemal'in askerleri konusunda çok hoşnut olduğunu açıkladı. M. Kemal'in askerleri iki gruptan oluşuyordu: Eski sabıkalılar-eski ordu ve M. Kemal'in yaptıkları Sultanla ve Şeyhülislam'ın emirleriyle zıt olduğunu bildiği halde askerden kaçmayanlar. M. Kemal'in eylemleri belli bölgeleri geçmiyordu ve eylemler birkaç hafta sonra yatışıyordu.⁵⁴

2.5.3. Türkiye'de Durum 3 Haziran 1920 Hükümetle anlaşılan Türk vekiller ve M. Kemal'e tabi olan Milliyetçiler geldiler. Hükümetin onlarla karşılaşacak bir gücü yoktu ama elinden geldiği kadar vatandaşları koruyorlardı. Sadrazam İstanbul'dan gelen telgraf üzerine Paris'e gitti. Henüz anlaşmayı reddetmekle ne olacak bilmiyordu. Bunun üzerine Yunanlılar 28 Mayıs'ta Edirne'deki bazı bölgelere

⁵³ (25Mayıs1920)Alahram, s.1.

⁵⁴ (25Mayıs1920)Alahram, s.1.

saldırdılar. Saldırının büyük bölümü Trakya'nın batı bölümünde 3 gün boyunca sürdü.⁵⁵

1.11. Türkiye ve Sevr Antlaşma Müzakereleri

Osmanlı Hükümeti'nin, Barış Konferansına itirazları üzerine, İzmir ve Trakya için özel kararlar alındı. Bunu öğrenen Sadrazam Paris'e gitmek için hazırlıklara başladı. Konferansta açıklamalar yapmaya çalışıyordu. Sadrazam ittifakın doğrudan sadrazam ile yapılmasını uygun görüyordu.⁵⁶

21 Haziran 1920: İstanbul'dan gelen telgraf Fransız askerlerinin, Türk vatandaşlarına saldırdığını, Türklerden 100, Fransızlardan 2 kişinin öldüğünü ifade ediyordu. Bu kuşatmaya rağmen vatandaşların sayısı artıyor, Marmara sahilinde ilerlemeye başlıyorlardı. İngilizlerden 15 kişi öldürüldü. M. Kemal'e katılanların asker sayısı 1000 kişiyi, yaralı sayısı 23 kişiyi geçti. Bu isabetlerden sonra İngiliz komutan İzmir'den İstanbul'a geri çekildi.

Milliyetçiler (M. Kemal'in askerleri) sabah vakti ateş ettiler. Muhaberatta çalışan subayı esir aldılar. M. Kemal İngilizleri Üsküdar yolunda görünce canı sıkıldı. İngiliz askerlerine çıkışları sırasında kimin ateş emri verdiği bilinmiyordu. M. Kemal mi, Osmanlı komutanı mı? M. Kemal'in Karadeniz sahilindeki birçok maden ocağını işgal ettiğine ve korumalara saldırdıklarına dair haberler geldi. Bu arada Bulgaristan'dan da haberler geldi. Olaylar sınırda Bulgarlar ile Yunanlılar arasındaydı. Böylece M. Kemal'in askerlerine destek vermiş oldular. Bu yardımlaşma Bulgaristan Hükümeti ile Osmanlı Hükümeti arasında oldu. Çünkü onlara büyük devletlere karşı gelecek bir umut veriyorlardı.

⁵⁵ (3 Haziran 1920) Almokattam, s.4.

⁵⁶ (12 Haziran 1920) Aloma, s.1.

M. Kemal'in bütün gayretlerine rağmen Osmanlı Barış Heyeti "Versay"a ulaştı. Sadrazamın adamlarından biri anlaşmayı onaylamaya kararlı olup anlaşmayı imzalamak istedi.⁵⁷

23 Haziran 1920: Heyet tekrar Paris'e dönme niyeti ile İstanbul'a geldi. Bu anlaşmada değişiklikler yapılması içindi. Özellikle İzmir ve Trakya ile ilgili maddeler içindi. Bâb-ı Âli, ister İzmir ister Trakya olsun birbirinden ayrılmamasını istiyordu.

Yunanlılar Anadolu'da yaptıkları işin doğru olduğunu açıkladı. İngiliz ve Fransız Hükümeti'nin kendilerini korumaya kadir olacağını da açıklamışlardı.

Sultanın, Uluslararası gözetim altında dediği iddiaları vardı. Bu iddiayı Milletler Cemiyetitespit etti. Eğer Türkiye anlaşmayı kabul ederse Avrupa'nın parçası olacaktı. Milletler Cemiyeti ile beraber bulunmakta pay sahibi olacak ve sandalye hakkı olacaktı. Araştırmalar sebebiyle Venizelos'tan açıklamalar geldi. Muhalefete itiraz etti. İzmir hakkındaki özel maddenin yeniden gözden geçirilmesini istedi. Yunanlıların M. Kemal'i yenecek gücünün olduğunu ve onun ordusunu yeneceklerini açıkladı. Arkasından başka hadiseler de oldu. Gelen haberlerde M. Kemal'in vahşileşmeye başladığı, ölümlere ve fitneye sebep olduğu yer alıyordu.

1.12. İzmir'in Yeniden İşgali

23Haziran1920'de Yunan hücumu başladı. M.Kemal'in birlikleri az ve silahsızdı. "Düzensiz Fırkalar" diye isimlendirilmişti (gıda eksikliği sebebiyle).

M.Kemal düzensiz, dağınık kuvvetleri terk etmelerini emretti.Savaş hattı üzerinde yayılmalarını ve çete savaşına başlamalarını söylüyordu. Düzenli kuvvetleri

⁵⁷ (21Haziran1920)Aloma, s.4.

iç taraflara çekti. Ethem'in hücumlarından korunmaları emrini verdi. Sonra nizamı idare etmeye başladılar ve düzenli ordu oluştu.⁵⁸

2.7.1.Cafer Tayyar komutasındaki Türk ordusu yenilgiye uğratılmış Yunanlılar İzmit i ele geçirmişti. Bu durum Türk ordularının Yunanlılar tarafından yenilgiye uğratıldığı anlamına geliyordu. Vatanseverlerin Yunan ordusu önünde kaçması Halife'nin işine yaramıştı.⁵⁹

2.7.2.İstanbul Suikastı: Sadrazama karşı suikast girişimi haberleri geldi. Milliyetçiler Sadrazamı öldürmeye çalıştılar. Fakat bu işin nasıl anlaşıldığı açıklanmadı.

Milliyetçilerin yaptıkları cinayetler İttihatçıları işaret ediyordu. Aynı düşüncede idiler, onlardan aşağı değillerdi. O suikastın soruşturmalarında Ankara'danİstanbul'a Sadrazamı öldürmek için geldikleri ispatlandı.⁶⁰

3 Temmuz 1920: “Anadolu’da Savaş”:Sadrazam, anlaşmaya bir cevap gönderdi. Bu cevap bazı tadilatları gösteren bir cevaptı. Reşit Bey ve Cemal Bey iki temsilci olarak Paris’e gitti.

Sadrazam özel bir madde ile İskenderun limanının Türklerin olmasının, güney sınırının İskenderun ve kuzeyde Musul hatta Kanita olmasını isteyerek anlaşmanın değiştirilmesini emretti. Gelen cevap ise; “Ermenistan’a kadar uzanmaya gerek yok” oldu. Ermenistan eski hat çizgileri üzerinde Rusya ve Türkiye arasında yer alıyordu.

Mister “Yunurlu” Genel Meclis’te bir emir yayınladı. Bu emir Yunan askerlerinin ve Müttefiklerin hazırlıkları tamamlamaları ve M. Kemal üzerine yönelmeleri içindi. Buna itiraz geldi. Milliyetçiler Yunanlıları esir alıyordu.

⁵⁸ (23Haziran1920) ALahram, s.1.; Radwan, **a.g.e.**, s.22.

⁵⁹ Muhammed Tawfik, **Kemal Atatürk**, Dar El-halal Yayınları 1936, s90; Reda MuhyEl-din, **Mili Mücadele Kahramanı**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1923, s45.

⁶⁰ (3 Temmuz1920) Almokattam, s.5.

Yunanlılar olacak katliamlardan korktular. Yunan gazeteleri M. Kemal'in birliklerini Müslüman ve Hristiyan vatandaşları soymakla itham ediyordu.⁶¹

2.7.3. Ateşkes7 Temmuz 1920:Savaş, M.Kemal ve Fransızların 21 Haziran'da Ankara'da imzaladıkları ateşkes anlaşması üzerine sona erdi. Fakat daha sonra Mersin'den, Yunanlılar, Fransızlar ve Milliyetçilerin ateş açtıkları haberi geldi.

Mösyö Parpan, "Hükümet Maraş, Antep ve Urfa'daki hezimetimiz üzerine ihtirasını azalttı" ifadesini kullandı. Çünkü M.Kemal'in ordusu yenilmiyor, Ayakları sabit duruyordu. Burada Fransız ordusu barış anlaşması yapma ve M.Kemal ve Milliyetçileri razı etme yollarını araştırırdı. "Külep"i tekrar geri aldı. Bu şehir 1919 senesinden beri Türklere tâbi idi. Tuz kaynaklarına sahip olduğu için önemliydi.⁶²

1.13. Türkiye ve Mısır Anlaşması 20 Temmuz 1920 "Türkiye ve Mısır Anlaşması"

Birçok Mısır gazetesinden sorular geliyordu. Eğer Türkiye anlaşmayı onaylar ve imzalarsa Türkiye'ye ne olacak? Osmanlılar toprakları ve İstanbul'u Avrupa'ya bırakıyorlar. Anlaşma imzalanırsa Türklerin durumu ne olacaktı?

Kesinleşen ihtimalle, M. Kemal bu şartlarda Sultana ve Sadrazama karşı gelemezdi. Ülkenin maslahatı, hükümete katılmak, aldığı kararın İstanbul hükümetine uygun olması, İstanbul'u hazırlaması mümkündü. Anlaşma bozulsa bile, o İstanbul'a geri döndürebilirdi. Eğer Müttefikler, anlaşmadaki bir görüşte anlaşamasa bile bu işin sonunda anlaşmada ittifak ederlerdi.

M. Kemal için denizin sultanı deniliyordu. Kim denizlere sahip olursa, zaferin de sahibi olurdu. M. Kemal bunu biliyordu. İngiltere, İtalya ve Fransa'nın herbirinin kendine göre menfaat sınırları vardı.

⁶¹ (3Temmuz 1920)Al-ahram, s.1.

⁶² (7Temmuz 1920) Al-ahram, s.1.

İngiltere; Irak ve Filistin'i kendi mülkü olarak görüyor vazgeçmeye niyetli değildi. Fransa; Suriye ve Kilikya'ya razı olmuyordu.

Mısır meselesi ve ittifak anlaşmaları çerçevesinde anlaşmada işaret edildiği gibi Mısır ve Türkiye hakkında tam bir yaptırım vardı. Mısırlılar kendilerini 1914'ten beri Türklerden ayrı görüyorlardı. Osmanlı Devleti'nin Mısır'daki hakkını tanımıyorlardı. Türkiye'nin sorunu, doğu ve doğulu devletler ileydi. Osmanlı Devleti'ni tanımıyor ve ondan bağımsızlıklarını istiyorlardı. Fakat Müttefiklerin eli daha uzundu. Bir söz "Savaşlar zordur, ondan daha da zoru savaştır" diyordu.⁶³

1.14. Antlaşmanın İmzalanması

10Ağustos'ta Türkiye ile Müttefikler arasında Barış Anlaşması imzalandı. İktisadi destek, İtalya'ya verilen adalar ve Ermenistan Anlaşması'nı büyük devletler tam bir ittifakla imzaladı. Sadece Yugoslavya ve Hicaz'la olan tartışmalı iki anlaşma vardı.⁶⁴

1.14.1. M. Kemal'in Tepkisi

30 Ağustos1920: M. Kemal, Ankara'ya gideceğini ve Yunan askerleri tarafından yenilen Türklerin hakkını almadıkça sınırlarının yatışmayacağını ilan etti.⁶⁵

1.14.2. M. Kemal Hükümeti

8 Ocak 1921 'M. Kemal Hükümeti': GazetelerM.Kemal hakkında açıklamalarda bulunuyordu. Onun Suriye'de subay olarak görev yaptığını, sonra ateşkes anlaşması sırasında Türkiye'ye gittiğini, daha sonra konferans anlaşması için Sivas'a gittiğini, Sivas'ı terk edip Samsun'a yöneldiğini ve sonra İstanbul'a döndüğünü belirtiyordu. Sonra Milli Hareket başkanı olarak Suriye'ye gelmişti.

⁶³ (20Temmuz 1920) Al-ahram, s.1.

⁶⁴ (14 Ağustos1920)Al-ahram, s.1.

⁶⁵ (30 Ağustos1920)Al-ahram, s.1.

Sivas'ta olduğu sıralarda, oradaki ilkokul sayısı 20'yi geçmiyordu. Ateşkes zamanıydı. Çiftçiler aç geziyor, göç etmeyi düşünüyorlardı. Sivas'tan başka yerlere göçler başladı. Memleketin karşılaştığı pahalılığı göz önüne alarak ve savaşların ortaya çıkmasıyla yiyecekler Ankara'ya Sovyetler yolu ile Osmanlı gemileri ile gelmekteydi. Gıda maddeleri, orduya ve ahaliye dağıtılıyordu.

Maarif Bakanlığında, idare başkanı Bayan Halide Edip'ti. Onun görevi, Sivas'ta okul binalarının artıp artmadığını öğrenmekti. Savaşta babaları şehit olan öğrenciler için kırmızı, normal vatandaşların çocukları için yeşil okul üniforması yaptırdı. M.Kemal'de ona Maarif Bakanlığı'nda bazı özel konularda yardım ediyordu. Hükümetin Ankara'da taşıdığı bayrak; siyah bayrak ve ortasındaki beyaz hilal idi. Türkiye'nin gövdesini şimdi temsil eden askeri ve idari açıdan Milli Mücadelenin başkanıydı. 5 Ocak'ta gazeteler Roma'da, M.Kemal hareketine karşı direnilmesi veya onunla anlaşılmasının yararlı olduğunu yazdılar. Çünkü her dakika Yunanlı vatandaşların hayatının İzmir'de tehlike ve tehdit altında olduğunu, şartlarının iyileştirme düşüncesiyle, M.Kemal Hareketi'ni söndürmek tek çözümdü. Eğer çözüm bulamazlarsa, Sevr Anlaşması'nı iyileştireceklerdi.⁶⁶

12 Ocak 1921: “Türkiye ve M. Kemal”: Siyasi açıdan tartışmalar ve görüşmelerin İzzet Paşa ve M.Kemal arasındaki hiçbir sorunu halletmediği hatırlatılarak İstanbul Hükümeti'ne bir rapor sunduğu haberleri geldi. Başka bir haberde, Rusya ve M.Kemal hakkında geldi. Rusya, M.Kemal'e, Azerbaycan ve Ermenistan'a coğrafi sebeplerden dolayı müdahale etmesinin şartlarını görüşmesi için bir elçi gönderdi.⁶⁷

1.15. Eskişehir Çatışması

19 Ocak 1921: Eskişehir'de çatışmalar şiddetlendi ve M.Kemal hazırlanıp savunma için çatışmalara indi. Hızlı bir şekilde Eskişehir'e gelerek hendek ve

⁶⁶ (8 Ocak 1921) Al-ahram, s. 1.

⁶⁷ (12 Ocak 1921) Al-ahram, s. 3.

koridorlar kazmaya başladı.17 Ocak'ta Ankara'dan bir plan uygulaması geldi. Milliyetçi Hükümet'in Dışişleri Bakanlığı'ndaki elçi vekilinin açıkladığı bir rapor ile. Onlar Müttefikler ile Kemalistler arasında barış olması için, devletler tarafından sunulan herhangi bir öneri istiyorlardı. Temsilci görüşmelere hazır olduğunu açıkladı.

İngiliz gazetelerinde M.Kemal ile barış yapmaya hazır oldukları yazıldı. İstanbul'da onayladı. Çünkü Kemalistlerin Ankara Hükümeti'ni temsil ettiğini ve Sevr Anlaşması'nın iyileştirilmesini, gelecekte Rusya ile Türkiye arasında olabilecek ve Bolşevikliğin yayılmasına sebep olacak bir birlikten korkan İngiltere'nin de barış yapmak istediğini yazdı.⁶⁸

3 Şubat 1921: M.Kemal, kendisine karşı olanlara rağmen üstün oldu. Bu ülkesinin yararına oldu. O ne Ermenistan'ı, ne de Belçika'yı istiyor ve de önem veriyordu. O ikisini de yok etmek istiyordu. M. Kemal'in Belçika ile alakası çok devamlı olmayan bir ilişkiydi.

M. Kemal yasal olarak, Rusların zayıf yaratılışı olduklarına inanıyordu. Bütün işlere karışma hakkı vardı. Atatürk onlara benzemekten korkuyordu. Bu korku Türk ve Ruslar, Bakü Konferansı'nda toplandıkları zaman oluşmuştu. Toplantı anlaşma çerçevesinde, harap edip yıkmayı şart koşuyordu. Rusların hükmetme sevdasını biliyordu.

Lenin, M. Kemal Atatürk'e karşı çok iyi davranıyordu. Bu, ondan ve dostluğundan faydalanmak içindi. Lenin, M. Kemal'e bir telgraf gönderdi. Doğu sorunundan, Yunanlılarla müzakerelerden ve tartışmalardan bahsediyordu. M. Kemal ona inanmıyordu. Bütün bunların bir gün biteceğine inanıyordu.

Türkiye bağımsızlık istiyordu. M. Kemal bir plan yaptı. Kürtlerle müzakerelerde ve Londra'ya heyet göndermekte ısrar etti. Sevr Anlaşması'nda

⁶⁸ (19Ocak 1921) Al-ahram, s, 4.

Müttefikler, anlaşma üzerinde değişiklik yapmayı onaylamıyorlardı. M. Kemal'in istekleri, Türk topraklarının düşmandan temizlenmesi ve savaş tazminatı ödemesinin düzenlenmesine önem veriyordu.

İstanbul Hükümeti, Türkiye'yi temsil etmiyordu. Bu Türkiye ve Türk Hükümeti'nin itirafı oluyordu. İngilizlere karşı Irak'ta ve Fransızlara karşı Kilikya'da savaşın durdurulması emri yayınlandı.⁶⁹

1.16. Anadolu'nun Durumu

7 Şubat 1921: Bütün bunlar, Türkiye'de kötü durumların artması maddesi altında oldu. M. Kemal, Osmanlı Hükümeti için özel bir yat almak istiyordu ve Fransızlardan bir denizciyi kaçırdı. Fransızlar, esiri geri almak için M. Kemal'le görüşme yapmayı denediler. M. Kemal bunu reddetti.

M. Kemal, merkezi İstanbul olan Osmanlı Devleti'ni tanımıyordu. Yunanlıları Türkiye'den çıkarıp temizlemeyi ısrarla istiyordu. Londra'da, kongrede tam anlaşma yapılacaktı ki, M. Kemal isteklerinde ısrar ettiği için, imzalama konusunda endişeler arttı. Sorun Millet Meclisi'ni ve Ankara Hükümeti'ni, Türkiye hukukunun tek sorumlusu olarak tanımaktı.

İzzet Paşa Türk Milliyetçilerine katıldı. İstanbul Hükümeti'ne resmi bir mesaj yolladı. Sultan'dan Milliyetçileri tanımalarını, M. Kemal'in taleplerine katıldığını, anlaşmanın maddi şartlarının iyileştirilmesini istedi.

Yunanlılar M. Kemal'le anlaşmayı kesinlikle reddediyorlardı. Buna ilaveten İzmir'deki Amerikan Konsolosundan bir telgraf geldi. Yunanlılara şart koşulan petrol gümrük vergilerine itiraz ediyor, ordunun savaş masraflarını karşılamak için

⁶⁹ (3Şubat1921) Al-ahram, s. 1.

bu paraya ihtiyacı olduğunu söylüyordu. Bu sebeple petrol şirketi standart vergi ödemeyi reddetti.⁷⁰

1.17.Türk-Yunan Krizi, 8 Şubat 1921

Yunanistan ile Türkiye arasında giderek bozulan ilişkileri ve iki ülke arasındaki bir türlü son bulmayan sorunları çözmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) toplantıya çağrıldı.

Londra’da gerçekleşmesi planlanan toplantıya iki ülkenin temsilci heyeti katılacaktı. O sırada Türkiye Büyük Millet Meclisi, kendisini temsil edecek bir heyet göndermeye karar verdi. Heyet, Ankara’dan gelip İstanbul’daki Sultanın huzuruna çıkacaktı.

Meclis halk tarafından seçilmiş olduğu için Türk halkı adına uluslararası alanlara muhatap olduğunu belirterek Türkiye’yi temsil edebilmek adına Sultanın kabul etmesini istedi. 6 Şubat’ta M. Kemal Paşa’nın başında olduğu Meclis, Sultana kabul edilmek üzere dilekçe sundu. M. Kemal Paşa, eğer Sultan kendi taleplerini kabul ederse saltanat ve devletin çeşitli kurumlarında çalışanların bütün maaşlarını karşılamaya hazır olduğunu yazdı. Fakat Ankara ile İstanbul arasındaki bitmeyen tartışmalar ortadaydı, çünkü M. Kemal Paşa’nın talepleri bitmiyordu. Dolayısıyla Sultan ‘da red cevabı veriyordu.⁷¹

1.18. Ankara ve İstanbul Hükümeti, 8 Şubat 1921

Daha sonraları Sultan’ı ve Osmanlı Devleti’ni temsil eden hükümet ile Ankara’ya atanan hükümet ortak sorunları görüştüler. Görüşmelerin sonucunda Anadolu’nun ve İzmir’in bağımsızlığında anlaştılar.

⁷⁰ (7Şubat1921)Al-ahram, s.1.

⁷¹ (8Şubat1921)Al-ahram, s.1.

Müttefikler tarafından Türkiye egemenliği ve Yunan egemenliği konusunda karar verildi. İki tarafın anlaştığı karar, konuyu ulusallaştıracak bir karardı. Öyle ki; anlaşma mucibince İzmir ortak bir liman olacak, hem Türkler hem de Yunanlılar eşit olarak kullanabilecekti.

İtalyan bir gazetenin temsilcisi/muhabiri Türk milliyetçi akımının lideri M. Kemal Paşa'ya niçin Fransızları, İngilizleri ve Yunanlıları siyasi krizin sebebi olmalarıyla suçladığını sorduğunda, M. Kemal açıklanacak bir durum olmadığını, bir gerçek olduğunu belirterek bu düşmanları kolayca kovabileceğini ancak kendi askerlerinden bir damla kan dökülmesini istemediğini söyledi. Bunun yanında da saydığı o üç düşmanın kendilerince çekilip Türk arazilerinden uzaklaşmasını beklediğini vurgulayarak, Yunanlıların Türklerle birlikte barış içinde yaşayabileceğini fakat bunun ancak Türkiye'nin İzmir'deki tüm haklarını geri almakla mümkün olacağını ekledi. Bu çerçevede de Türklerin Ermeniler hakkında yapılan katliamlardan sorumlu olmadığını altını çizerek, Ermenilerin daha çok Türkleri öldürdüğünü belirtti.⁷²

1.19. M. Kemal Paşa'nın Şart ve Talepleri,26 Şubat 1921

Ankara'dan gelen Türk Milliyetçi akımının lideri ve aynı zamanda Türk ordusunun komutanı M. Kemal Paşa'nın şart ve taleplerini içeren telgraf İstanbul'a gelmişti. Şartlar şöyle özetlenebilirdi: Sultan, Milli Hükümeti tanınması halinde İstanbul'da kendi mevkiinde kalacak ve karşılık olarak M. Kemal Paşa da Sultan'ın saraylarında tüm çalışanların maaşlarını ödeyecekti.

Bunun üzerine İstanbul'da bulunan Tefvik Paşa'nın temsil ettiği Osmanlı Hükümeti, şöyle bir yanıt verdi: Dilekçede ya da telgrafta yazılan şartlar Sultan tarafından kabul edilebilir ama Ankara merkezli Milli Meclis'in olması kabul

⁷² (18Şubat1921)Al-ahram, s.1.

edilemez bir taleptir; zira ülkenin durumu uygun değildir. Zamanı gelince bu taleplerin kabulü ilan edilecektir.⁷³

1.20.Türk-Fransız İlişkileri, 21 Mart 1921

Londra’da gerçekleştirilen konferansta alınan karar Fransız ve Türkler arasındaki tartışmayı giderdi. Fransa, Suriye topraklarının büyük bir bölümünden kuzeye çekilecekti. Demiryolu hattı, İskenderun Körfezi’nden geçecek ve Dicle nehrinin sonunda kuzeydoğuda bitecekti. Urfa ve Antep şehirleri geri verilecekti.

1.21. Osmanlı Devleti Heyeti’nin Ulaşması

Paris, Osmanlı devleti heyetinin önceki gün geldiğini belirten telgrafın ulaştığını duyurmuştu. Bekir Sami Bey Türkler ile Fransızlar arasındaki sorunların halledilmesinden huzur duyduğunu belirtmiştir. Ayrıca M. Kemal Paşa’nın başında olduğu Türkiye Büyük Millet Meclisi meselesi ise bir iç sorun olup yurtdışında müzakerelerde veya konferanslarda hiçbir etkisi olmayacağını, bunun iç sorun olup en yakın zamanda çözüleceğini açıklanmıştır.

1.22.Eskişehir Meydan Muharebesi, 30 Mart 1921

Kazım Karabekir, İsmet ve Selahattin Adil Paşaların başında oldukları askeri konsey, İzmir ve Kütahya cephelerine bir saldırı düzenlemek için toplanmıştır. Rus topları ve uçakları bu amaç için kullanılmıştır. Demiryolları, Azerbaycan ve Erzurum gibi hatlar yapmaya başlanmıştı. Kemalistler de bu hatlara çok önem veriyorlardı. Atatürk’ün başında olduğu ve o zamanlarda ‘Yıldırım Ordusu’ olarak nitelendirilen kuvvetler, İsmet Paşanın katılımıyla askerî tatbikatlar görüyorlardı. Daha sonra Eskişehir’e doğru yöneldiler.

⁷³ (26Şubat1921)Al-ahram, s.1.

Türkiye’deki tüm gazeteler, vatandaşların bu savaşa katılmaya ne kadar hazır olduğunu konuşuyordu. Gürcistan hükümeti düşmek üzereyken Ardahan ve Ertüs şehirleri Türklerin egemenliğine geçti. O vakit Osmanlı bayrakları yükseldiği için kutlamalar olmuştu. Kazım Karabekir Paşa, Ermeni ordusunu mükemmel bir şekilde yönetebildiği için Osmanlı ordusunun en iyi lideri sayılırdı.

M. Kemal Paşa kendi askerlerini teşvik etmek için yaptığı konuşmada, onlardan ter dökmelerini istiyordu. M. Kemal Paşa, İçişleri Bakanı ile savaş cephesine bir göz atmak için Eskişehir’e gitti.

Ülkede yaşanan bu ciddi olaylar esnasında Ermeni Dışişleri Bakanlığı, Kazım Karabekir Paşa’ya işgal edilen Ermeni bölgelerini koruyacaklarını ve Ermenilere karşı herhangi bir öfke ya da zulüm istemediklerini hatırlatan bir mektup göndermişti.

O dönemdeki haberlerde geçen bilgilere göre, Anadolu’da Bolşevik hareketinin ortaya çıktığı öne sürülmüştür, Ardından onların sempatizanları hapse atılmıştır.

Ülkede savaş için harcanılan maliyet 80 milyon liraya ulaşmış, 61 milyonu ise savaş işleri idaresine verilmiştir. Bu rakamlar o zamana göre çok büyük bir tutar olarak kabul edilmekteydi.

1.23. M. Kemal ve T. B. M. M. 23 Nisan 1921

M. Kemal, Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni kurmuştur. Bu Meclis’in ilk başkanı M.Kemal Paşa’ydı. Meclis, iki taraf arasında süren savaşın devam etmesi görüşündeydi. Diğer yandan da Yunanlılar hiçbir açıklama yapmadan veya sebep göstermeden Türkiye’ye saldırmaya başlamıştı. İngiltere de bu çatışmanın ancak savaşla sona ereceğini açıklamıştı.

Yunanlıların yaptığı kötü hareketler ve saldırı, Londra’da gerçekleşen konferansta alınan kararlara aykırıydı ve varılan anlaşmayı bozmaktaydı. Üstelik anlaşma ile sunulan önerileri de reddetmişlerdi. Bunun yanında M. Kemal orduya güvendiğini ancak herkesin ordunun arkasında durmasını istediğini söyledi. Bu sözü tamamladıktan sonra kendisi de Milli Savunma Müsteşarı Fevzi Paşa da, Meclise katılan 20 asker ile savaş sahasına gitti.⁷⁴

Anadolu’dan Gelen Haberler, 18 Mayıs 1921:

Türkler ve Yunanlıların aralarında savaş devam etmekteydi. M. Kemal gazetelerde yayımlanmış iddiaları yalanlayıp Yunanlıların beklenenden daha fazla kayıp verdiğini vurguladı.

Yunanlılar Türkiye’ye karşı savaşacaklarını söylemekle Kemalistlerin moralini iyice yükselttiler. Türk gazetelerine göre; Kafkas gönüllülerinin sayısı başta Enver Paşa’nın amcası Halil Paşa olmak üzere 12.000 kişiydi. Kemalistler, ayın onuncu gününden on ikinci gününe kadar saldırıya devam edecekti. Yunanistan da saldırıya Bursa’dan başlayacağını açıklamıştı. Yunan siyasi ortamı gerginlik içindeydi. Bu sürede Türk toplumu da Yunanlılarla barışı istemiyor, yeni bir saldırı düzenlemek istiyordu.⁷⁵

1.23.1.(Savaş İstemiyoruz)15 Haziran 1921

Al Ahram gazetesinde “Savaş İstemiyoruz” başlıklı bir haber yayımlanmıştır. Haberin yazarı İngiliz büyük siyasetçi Lofat Friz idi. Yazara göre; Yunanistan için, Kral’ının yanında değil, Konstantin Kralı’nın yanında durmak doğrudur. Lofat Friz, Yunanlıların Anadolu’ya doğru ilerlemelerinin doğru olmadığını düşünmüştür. Zira gelecekleri Anadolu’da değil Avrupa’daydı.

⁷⁴ (23Nisan1921) AL-ahram, s.1.

⁷⁵ (18Nisan1921) AL-ahram, s.1.

Mart ayında Müttefikler sorunu çözmek için Londra'da Barış konferansı düzenleyip şu noktalarda anlaşmışlardı: İzmir, Türk egemenliğinin altında olacak fakat içinde Yunan askerleri kalacaktı. Aynı zamanda Müttefik kuvvetlerinin komutanlığının altında iki ülkeden jandarma oluşturulacaktı. Onun hâkimi de Hristiyan olacaktı.

Fakat Türkler savaşı tercih ettiler. Diğer yandan da Yunanlılar savaşa devam edebilmek için asker ve paraya muhtaç olduklarını açıkladılar. Yunanlılar yenilmeyi kabul edememişlerdi. Zafere kavuşan Türkler M. Kemal Paşa'nın liderliğinde savaşa devam ettiler. Ayrıca Ruslarla da bir anlaşma daha yapmışlardı.

Tüm bu sebepler nedeniyle Büyük Britanya, Yunanistan'a verdiği desteği kesmek zorunda kaldı. Daha sonra da Wilson ve Henry'nin sözlerinin doğru olduğuna inanıp Süveyş Kanalı, Hint ve Basra limanı gibi stratejik yerlerle ilgilenmeye başladılar. Çünkü buralar Basra Körfezinin anahtarıydı. Dolayısıyla Büyük Britanya, İzmir'deki Yunanlıların yanında durmaktan vazgeçti, Çünkü ülkesinin parası boşuna harcanmış oluyordu.⁷⁶

1.24. Anadolu Savaşı

Ankara'da bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra ilk başkanı M. Kemal'di. Meclise başbakan olmak üzere; Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa ve savaştaki güney cephesinin komutanı İsmet Paşa katılmışlardı. Mecliste ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için yeni öneriler sunmuşlardı. Bunun yanında savaşın ne kadar zor olduğunun ve sadece ölmekle bitebileceğinin altını çizmişlerdi.

Yunan gazeteleri ise Nuri Paşa'nın partisinde büyük bir tartışmadan sonra, Nuri Paşa'nın ve bazı subayların devrildiğini yazıyordu. Bu haberin doğru olup

⁷⁶ (15 Haziran 1921) Al-ahram, s.1.

olmadığı belli değildi. Meclis toplantısı bittikten sonra milletvekilleri yerlerine geri dönmüşlerdi.⁷⁷

1.24.1. Bolşevik'in Doğu'da Uyguladığı Siyaset

İki taraf arasındaki antlaşmayı izleyip monitör etmek için Bolşevikler Ankara'ya askeri bir görevli gönderdi. Ankara hükümeti de karşılık olarak Moskova'ya askeri bir görevli gönderdi.

Bolşevizm'in Anadolu'da yayılmasına izin verdiği için Türklerden bir kısmı M. Kemal'e kızılıyordu. Bu durum büyük bir tehlikeye sebep olabilirdi. M. Kemal Paşa ise halkın ne dediğini dinlemeyerek yüzünü sadece iki ülke arasındaki anlaşmaya çevirmişti. Söz konusu anlaşmaya göre iki ülke arasındaki gümrük vergileri kaldırılacaktı.

Anlaşma şartları Türkiye'nin egemenliğine aykırı olmadığı sürece doğu halkı istediği gibi olacaktı. Bu anlaşma mucibince daha önce iki hükümet arasında imzalanıp uygulanan bütün anlaşmalar iptal edilmiştir.

Farslar bakımından ise; Ruslarla yapılan anlaşmaya göre kendisine daha önce verilen ekonomi ve siyasi ayrıcalıklar iptal edilecek, yerine İran'ın tam bağımsızlığı tanınacak ve iki ülke arasındaki ticaret devam edecekti.⁷⁸

1.24.2.“Anadolu Meydanında”9 Temmuz 1921

1921 yılının Temmuz ayının ilk gününde savaş cephesinden iyi haberler gelmektedir. Savaşta Yunanlıları ağır yenilgiye uğratan Türkler zafere kavuşmuştur. Ankara'dan gelen mektuba göre; Türkler İzmir'i ele geçirmiştir. M. Kemal Paşa ise kabine değişikliği yapmaya çalışarak İstanbul Hükümeti'nin savaşa katılmasını istemektedir. Ne var ki bu manevralar ve sorunlar Yunanlıların başına gelecekti.

⁷⁷ (13 Haziran 1921) El-ahaly, s.3.

⁷⁸ (16 Haziran 1921) Al-ahram, s.1.

Sayısı 15.000 olan mültecilerin sorunu bu sorunlardan biriydi. İzmir’den göç edip Rodos Adası’na yerleştiler. Bu göçte Ermeni ve Yahudilerin sayısı çoktu.

Bekir Sami Paşa savaş yerine müzakere yapmak istiyordu. Bekir Sami Paşa barışı seven biri olduğu için savaşa girmeden önce İzmir meselesini çözmek istiyordu. Paris’e gidip kendi şartlarını bildirmek istedi ama başaramadı. Zira Milli Meclis ondan önce şartlarını söylemişti. İsmet İnönü Paşa’nın komuta ettiği İnönü savaşında büyük coşku yaşanmasına rağmen Mısır gazeteleri ve Türk gazeteleri M. Kemal Paşa’yı övüyordu. Çünkü o Yunanlıları İzmir’den Marmara denizinin kıyılarına kadar kovan, kahramandı. O zaman Ankara ordusunun sayısı yaklaşık 150.000-200.000 askerdi. Çatışma da Eskişehir’de devam etmekteydi. Türklerin silahları güçlüydü. Rusya’da Türklere silahlar, mermiler, atlar gibi askeri yardımda bulunuyordu. Çünkü Ermenilere karşı duyduğu tehlike ya da korku kalmamıştı.

M.Kemal’in komuta ettiği askerler, Yunanlılardan nefret ediyordu. Ayrıca Türkler kendi memleketinde onurla savaşmıştı. Halk M. Kemal’e fazlasıyla güveniyordu. Yunanlılar ise yabancı ülkede savaşıyordu.⁷⁹

1.24.3. “M. Kemal ve Enver Paşa” 17 Temmuz 1921

O günlerde Türk gazetelerinde geçen haber ve makaleler çok ilginç bir olaydan bahsediyordu. Türk gazetelerinde Enver Paşa ile ilgili iddialar, Mısırlı gazetelerde de yayımlanmaya başlamıştı.

Haberlere göre Enver Paşanın kendi ülkesine ihanet ettiği iddia ediliyordu. Bu iddialar kesin delillere dayanıyordu yani boş laflar ya da yalan değildi. Çünkü resmi kaynaklara göre; Enver Paşa ülkeyi savaştan korumak bahanesiyle Anadolu iç işlerine karışıp orduyu dağıtmak amacıyla gereksiz bir parti kurup ülkeyi Karadeniz kıyıları ve Kafkasya’ya soktuğu, Bolşevizm fikrinin yayılmasını sağlamaya çalıştığı ortada idi. Zaten asıl amacı halkı yandaş ve muhalefet diye ikiye ayırmaktı. Fakat

⁷⁹ (9Temmuz1921) Al-ahram, s.1.

halk oyunun farkındaydı. Çünkü Enver Paşa Trabzon'daki amcasına her şeyin yolunda olduğunu bildirince hangi hakla Anadolu işlerine karışmıştı? Hem de diyarları işgal altındayken dört sene terk edip Avrupa'ya kaçmıştı. Bunun sebebi neydi? Avrupa'da neler yapıyordu? Memleketinin lehine ne yaptı?

M. Kemal ise son nefesine kadar bu ülkeyi kurtarmak için elinden geleni yapıyordu. Türk milletinin bayrağını düşmanın göklerinde kaldırmıştı.

Arkadaşları Enver Paşa'ya şu cümleyi sık sık kullanıyordu: “Enver Paşa bu ülkeyi Almanya için tehlikeye attın”. Halk da Enver paşanın dört sene aradan sonra neden geri döndüğünü anlamıştı. Enver Paşa ülkeyi dağıtmak için ve başka ülkelerin hesabına hizmet etmek için Anadolu'ya gelmişti. Eğer Anadolu'yu gerçekten seviyorsa neden İngiltere ve dünyanın çeşitli yerlerinde Almanya'yı taciz eden Rusları ve İngilizleri memleketine getirsin! Onun uğruna yüz binlerce Anadolu genci Mısır, İran ve Romanya'ya gönderildi. Tüm bunlardan dolayı; sen halkı ve ülkeyi dağıtıp koltuk için gelmiştin.⁸⁰

“Anadolu Meydanında”

Savaş cephesinden gelen haberlere göre Türklerin Bursa'ya doğru yönelişi daha hızlı ilerliyordu. Türk kuvvetler Yunanlıların saklandığı Yalova şehrine yönelmekteydi. Yunanlıların sayısı azalmaya başlamıştı. Yunanlıları kovmaya az kalmıştı. M. Kemal Paşa savaşla ilgili bir açıklamasında:

“180 bin askeri olduğunu ve Ankara'da 600 işçinin çalıştığı bir mermi fabrikası kurduğunu belirterek aynı zamanda bir uçak filosu oluşturmak amacıyla 12 milyon liralık borç aldığını söylemişti.”⁸¹

⁸⁰ (17 Temmuz1921) Al-ahram, s.1.

⁸¹ (19Temmuz1921) El-ahaly, s.3.

1.25. M.Kemal Paşa'nın Açıklaması, 27 Temmuz 1921

M. Kemal Paşa'nın yaptığı açıklamaya şu şekildeydi:

Bu savaşın sonu ancak Büyük Britanya'nın Türkiye'yi bağımsız bir ülke olarak tanınması ile mümkün olabilirdi.

Gazetelerde ilk manşetlerde yer alan haberler şöyleydi: M. Kemal Paşa ülkeyi sömürgecilerin saldırısından kurtarabilir ama hükümeti temsil eden halife değil, Ankara'da hükümetinin olması gerekirdi.⁸²

1.26. Anadolu'daki Savaş ve Yunanlıların Talepleri:

Türklerin Kütahya'yı Yunanlılara bırakmasının nedeni, Yunanlıların başlattıkları savaştı. Dört gün boyunca devam eden bu savaşta 30 bin kişi esir düşmüştü. Ankara, Eskişehir ve Kütahya arasındaki iletişim yolları kesilmişti. Bu arada Eskişehir'in 21 Temmuz 1921 tarihinde, saat 8'de Yunanlıların eline düştüğüne dair haberlerin yalan olduğu açıklanmıştı.

Düşmanların (Yunanlılar) Talepleri Şöyleydi:

Yunanistan yakın zamanda Türkiye'ye anlaşmayı kabul ettirecektir. Aynı zamanda Türkiye, işgal edilen Bursa, İzmir ve Aydın illerinin Yunan hâkimiyetinin altında olduğunu kabul edecek, Trabzon ise bağımsızlığa kavuşacaktı.

İstanbul'da uluslararası bir hükümet kurulup büyük savaşın cezasının ödenmesi istenecektir. Söz konusu talepler, Yunan Vinrelos Partisi'nin gazetesinde yer almıştır. Ama bu haberlerin doğru olup olmadığını kimse bilemiyordu. Kütahya'dan çekilen Türk kuvvetler de Yunanlıların gücünden ve askeri planlarından

⁸² (27 Temmuz 1921) Al-ahram, s.1.

dolayı mı çekilmişti yoksa bu haberler Yunanlılar tarafından atılmış yalanlar mıydı?⁸³

1.27. M. Kemal

Daha sonra gazeteler kahraman M. Kemal hakkında yazmaya başlamıştı. Çünkü kendisi Çanakkale'nin kahramanıydı. Aslında Türk milli ordularının onun gibi kahramana ihtiyacı vardı. M. Kemal İstanbul'daki Harp Okulu'na kayıt oldu. Başarısını orada da göstererek 1902 yılında Harp Okulu'ndan teğmen rütbesiyle mezun olup aynı yıl Harp Akademisi'ne devam etti. 1905'te yüzbaşı rütbesiyle Akademi'yi tamamladı. Osmanlı'nın savaştığı çeşitli cephelerde görev aldı. Askeri ataşelik görevlerini de üstlendi. Okul sıralarında üstün yetenekleri ve benzersiz başarılarıyla herkesin ilgi ve sevgisini kazanan biriydi.

Okuduğu dönemde Osmanlı Devleti'nin boğuştuğu iç ve dış sorunların çözümü için çeşitli çözüm önerileri sundu ve bu önerileri korkmadan her yerde paylaşabilecek bir cesarete sahipti. Bu cesaret ve ileri görüşlülüğü, ona ileride yeni bir ülke kurma yolunu açacak önemli bir etken olmuştur.

1905 yılında İttihat ve Terakki Partisi'ndeki silah arkadaşlarıyla uyumsuzluktan dolayı parti yöneticileri tarafından Şam'a sürgün edildi. 1907'de Kolağası (Kıdemli Yüzbaşı) oldu. Daha sonra Manastır'a 3. Ordu'ya atandı. 19 Nisan 1909'da İstanbul'a giren Hareket Ordusu'nda Kurmay Başkanı olarak görev aldı. 1910 yılında Fransa'ya gönderildi. Picardie Manevraları'na katıldı. 1911 yılında İstanbul'da Genelkurmay Başkanlığı emrinde çalışmaya başladı.

Katıldığı ilk savaş 1911 yılındaki Trablusgarp Savaşı'ydı. 6 Mart 1912'de bir grup arkadaşıyla birlikte Tobruk ve Derne bölgesinde görev aldı. Derne ve Tobruk'ta İtalyanlara karşı kazandığı savaş kendi askeri yeteneğinin ilk kanıtıdır. 6 Mart 1912'de Derne Komutanlığına getirildi. Ekim 1912'de Balkan Savaşı başlayınca

⁸³ (29 Temmuz 1921) Al-ahram, s.3.

İstanbul'a çağrıldı. M. Kemal, I. Balkan Savaşı sırasında Çanakkale ve Gelibolu'nun savunulması için kurulan Akdeniz Boğazı Birleşik Kuvvetler Harekât Şubesi Komutanlığı'na atandı. (25 Kasım 1912) II. Balkan Savaşı'nda Bolayır'da hazırladığı birliklerle Edirne'nin geri alınışında görev aldı. 27 Ekim 1913'te Sofya'da, Balkan ülkeleri Askeri Ateşemili terlik görevi yaptı. Bu görevde iken 1914 yılında yarbaylığa yükseldi. Ateşemiliterlik görevi Ocak 1915'te sona erdi.

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı'nda düşmana ağır kayıplar verdiren M. Kemal 18 Mart 1915'te Çanakkale'de bir kahramanlık destanı yazıp İtilaf Devletleri'ne "Çanakkale Geçilmez!" dedirtti. M. Kemal askerlerine "Ben size taarruzu emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum!" deyince cephenin kaderini değiştirdi. M. Kemal, Çanakkale Savaşları'nın ardından 1916'da Edirne ve Diyarbakır'da görev aldı. 1 Nisan 1916'da tümgeneralliğe yükseldi. Rus kuvvetleriyle savaşarak Muş ve Bitlis'in geri alınmasını sağladı. Şam ve Halep'teki kısa süreli görevlerinden sonra 1917'de İstanbul'a geldi.

Veliaht Vahdettin Efendi'yle Almanya'ya giderek cephede incelemelerde bulundu. Bu seyahatten sonra rahatsızlandı. Viyana ve Karsbad'a giderek tedavi oldu. 15 Ağustos 1918'de Halep'e 7.Ordu Komutanı olarak döndü. Bu cephede İngiliz kuvvetlerine karşı başarılı savunma savaşları yaptı. M. Kemal, yalnızca Türk milletinin Kurtuluş Savaşı'nı başarı ile yöneten bir komutan değil, aynı zamanda gerçekleştirdiği devrimler ile de dahi bir devlet adamıydı.

57 yıl süren yaşamının büyük kısmında milletin ve vatanının bağımsızlığı ve mutluluğu için yılmadan çalıştı ve girdiği her mücadeleden zaferle çıktı.⁸⁴

1.27.1. Anadolu Ordusunun Komutanlığı

Ankara'dan Anadolu'ya telgraflar şöyle gelmişti: Meclis toplanıp M. Kemal Paşa'nın 'Milli Orduların Genel Komutanı' olacağına karar vermiştir.

⁸⁴ (27 Temmuz 1921) El-Ballag, s5.

1.27.2. “Anadolu’da M. Kemal Paşa’nın Ordusu ve Halka Mektubu.” 30 Ağustos 1921

Büyük savaştan zayıf çıkan ülkemizi tamamen ezecek düşmanları püskürtmek için milli birlik kurmamız gerekiyordu. Bu güçlü düşmanları yenebildik. Milli ordularımız milletin haklarını farklı yerlerde savundu. Bunun uğruna benzersiz kurbanlar verdi. Yunan orduları iki kez “İnönü” bölgesinde yenildi. Bizim ordumuz inancı güçlü bir şekilde savaşıırken Yunan ordusu ve onun başında bulunan Yunan Kralı, bizim batı ordumuzla savaştı ve onları yenip çok kayıp verdiler. Biz de esas ordumuza kayıp vermedik.

Ben de şimdiki kahramanlık özelliklerine sahip olanlara, ordumuzun cesur liderlerine, yiğit subaylarımıza ve korkmaz askerlerimiz ile halkımıza sesleniyorum: Bizim Milli Meclisimiz; milletin mukaddesatını koruyarak yapılması gerekeni yapacaktır. Bu mektubu size yazdığım andan itibaren bu muazzam göreve Allah’ın lütfuna güvenerek başladım.

Bu görevi veren milletin kurduğu Meclis beni yönlendirecektir. Bizde düşmanlardan kurtulmak istiyoruz. Onları ezmek için elimden geleni yapacağım. Allah bizim yardımcımız olsun.

Söz konusu mektup ordudaki bütün askerler ve devletin bütün çalışanlarına gönderildi.

Mektubu okuyup duyan halk kitleleri coşku ile karşılandı. Çünkü Ankara’da Türkiye Büyük Millet Meclisi halktan büyük destek alıyordu. Anadolu’da Yasama ve Yürütme yetkilerine hâkimdi. Sonunda Yürütme yetkisi Meclis’in elinde oldu.

Ordunun genel liderliğinden, TBMM yasama, yürütme ve hükümetin tüm yetkilerine hâkim iken genel liderlik neden M. Kemal’e verildi? Bunun nedeni; Doğu cephesinin lideri Kazım Paşa, İsmet Paşa’dan daha yüksek derecede ve güney ordusunun lideri olacak olmasıydı. İsmet Paşa’nın liderliğinin altını kabul etmezdi. Onun için M. Kemal genel lider olarak kabul edildi.

O zaman İsmet Paşa M. Kemal'in liderliğinde Batı cephesinin lideri, Kazım Karabekir Paşa ise M. Kemal'in liderliğinde Güney cephesinin lideri oldu. Bu nedenle M. Kemal seçilmişti. Zaten onun üstünlüğü ve liderliği Çanakkale Savaşı'ndan belliydi.

Genel alarm ilan edilince çok hızlı bir şekilde askerler alınmaya başlandı. Askerler alınırken üç bölüme ayrıldı: Birincisi; yaşları 38 ile 45 arasında olan askerler bölgelere hemen gönderildi. İkincisi; yaşları 45 ile 52 arasında olan askerler eğitim aldıktan sonra askeri bölgelere gönderildi. Üçüncüsü ise; 52 yaşından fazla olanlar muayene edildikten sonra yedek güç olarak kaldılar.

Karadeniz ve Akdeniz kıyılarını koruyan jandarmalarımız ise savaşa katılacaklardı. Hükümet de halkın ilçe ve şehirler içinde askeri sınır bölgelerini korumalarını istedi. O vakitte Enver Paşa'dan Ankara Hükümeti'ne halkın illerde sadece askeri ekipleri korumasıyla ilgilendiği suçlamaları geldi. Böylece başarısızlığa uğrayacaktı. Çünkü esas yönetim işlerine bakmıyordu. M. Kemal Paşa onlara cevap olarak siyasi durumunun değişmediğini belirterek vatani düşmanlardan savunacağını vurguladı.

Ankara Hükümeti'ne Fevzi Paşa temsilci olarak gönderilip M. Kemal sadece dış cepheyle ilgilendiğini, üstelik bunun geçici bir durum olduğunu açıklayınca Meclis'te M. Kemal'i destekleyenler ile Enver Paşa yanlıları arasında tartışma oldu. Bu tartışma ancak Fevzi Paşa'nın bu resmi mektubun ertelenecek önerisiyle son buldu. Bu öneride 'Anadolu Haklarını Savunma Partisi' ve Adana Başkanı Şarf Bey destek buldu. Bundan sonra Meclis'teki toplantı bitince M. Kemal 4 saat daha sürecek toplantı yaptı.

Anadolu ajansının yönetim merkezinden gelen haberlere göre iyi haberler gelip de M.Kemal ve Fevzi Paşa fazlasıyla ordu komutanlığıyla ilgileniyorlardı. Ondan kımıldayamazlardı. Gönüllüler de sokakları açıp genişletmeye başlamışlardı. Antalya'nın kıyısına kadar uzanan sokakları da genişletmişlerdi.

M. Kemal yaralılara da hediye olarak Meclis başkanlığından para göndermişti. Hâlbuki İçişleri Bakanlığı yaralıların resmi kâğıtlarına özen gösteriyordu. Çünkü anlaşma bitince tazminatlar istenilecekti. Anadolu'daki İstiklal Mahkemesi de Yunanistan vatandaşı olmayan ve Roman Osmanlılar olarak tanınan 28 kişiye ihanet suçuyla idam cezası vermişti.

1.27.3. “LloydGeorge’nin İfadesi

Yunanistan’ı Anadolu’da çatışmaktan uyarmakla özetlenebilir. Fakat çok geçmeden çatışmalar aniden alevlendi. Halife adamlarıyla meseleyi çözmeye çalışmasına rağmen zayıf olduğu için bir şey değiştiremedi. Sonunda Müttefikler durumu çözmek için kendi temsilcilerini getirdiler ama bir çözüme ulaşılamadı. Peki neden Yunanistan ile tartışma devam ediyor?

M. Kemal Paşa başta olmak üzere Türkler emrivaki kabul etmezler. Hele ki Türkiye Büyük Millet Meclisi’ni kurup orduyu iyi bir şekilde eğittikten sonra hiç kabul etmezlerdi. Yunanlılar ise aşırı hevesle tanınmaktaydı. Ben de Yunanların 1913’te Bulgaristan’da yapılmış hatayı tekrar etmelerini istemiyordum. Bu savaşta Yunanlılar kazanacaklardı ama abartılı koşullar yüzünden Yunanistan’a karışdüşmanlığa yol açmıştı ve sonunda yenilgiye uğramıştı. Ben de Yunanlıların dikkatini çekerek hep onlara destek, vereceğim.⁸⁵

3 Eylül 1921: Eylül ayının birinde gelen haberlerde büyük çelişki vardı. Çünkü çatışma Anadolu’da devam ediyordu. Paris’teki Yunan haber ajansı da Türklerin kazandığını yalanlamıştı. Londra’nın konu ile ilgili görüşü ise gizemliydi. Yunanlılar, Kürtlerin yardımıyla Sakarya tarafına yanaştılar. Türklerin yolunu kapatıp sıkıştırdılar. Çünkü Kürtler M. Kemal’i sevmezlerdi. İki ordunun durumu gizemlidir. “Konstantin Kralı” şikâyet ettiği hastalık nedeniyle Eskişehir’i bırakıp Bursa’ya gitmişti.

⁸⁵ (30 Ağustos 1921), Al-ahram, s.2.

16 Eylül 1921: “Yunanlıların Tutuklanıp Askerliğe Zorla Alınması” :Al Ahram Gazetesi’nde yer alan haberlere göre; Polis ve Konsolosluk adamları bütün Yunanlıları toplayacak resmî belgeler ve evraklar çıkartmak için Dışişleri Bakanlığına giden Yunanlı vatandaşların taleplerini kabul etmeyeceklerdi. Çünkü bunlar Mısır’da doğmuş olsalar bile Mısır hükümeti bunları veremezdi. Fakat konsolosluklar baskı yapıyordu. Aslında Mısır hükümetinin elinde bir şey yoktu çünkü bu Yunanlılar Mısır’da doğmuşlar ve Mısır onların memleketiydi. Mısır Hükümeti’nin cevabı ise Mısır’da yaşayan Yunanlılar, Mısır’a Osmanlılar olarak geldiler. Osmanlı zamanında gelip hükümet onları korumak zorunda kalmıştı. Ayrıca bu mesele ancak böyle çözülecekse eğer; Türkiye’nin Aydın şehrinde yaşayan Yunanlıları alıp askerliğe almaları gerekirdi.⁸⁶

Yunanlılar ve Mustafa Kemal Paşa;

Türk ordularının kahramanı ve lideri olan M. Kemal Paşa, müzakereyi ve uzlaşmayı kabul etmek için hazır olduğunu fakat bunun ancak Yunanlıların İzmir’i tamamen terk etmesiyle olacağını vurguladı.

Ayrıca Osmanlılar ile yaşayan Yunanlıların barış içinde yaşayacaklarına yönelik garanti verecekti.

İzzet Paşa’nın Sözü:

Türkiye, müttefiklerden yardım istediğine dair çıkan iddiaların yalan olduğunu açıkladı. Türkiye’yi ilgilendiren tek şey Wilson’un kararına göre kendi tabii sınırları içinde bağımsız kalmaktır. Ankara kendi sınırlarını çizebilirdi. Aynı zamanda Türkiye ülkesini yenilemek için Avrupa ülkelerinden ekonomik destek isteyecektir. Bu sıralarda Ankara hükümeti ile Astana arasındaki ilişkiler yok gibidir. Yine Ankara’nın İstanbul’daki Yunanlılara ait gemilerle de ilgisi yoktur.⁸⁷

⁸⁶ (16 Eylül 1921), Al-ahram, s.5.

⁸⁷ (22 Eylül 1921), Al-ahram, s.4.

1.28. İstanbul'daki Müttefik Ülkeler, 27 Eylül 1921

Müttefikler, Türk Savunma Bakanı'ndan Osmanlı Devleti'nin gerekli durumlarda çıkardığı silahların sayısını istediler. Bu silahların başka yerlere gönderilmemesi konusunda uyardılar. Arkadaşlarına danıştıktan sonra kendisi ve Türkiye muhafızları da yardıma hazır olduklarını, müttefiklere karşı yapılacak her düşmanca eylemi savunacaklarını ilettiler. Fakat müttefikler komplocuların isimlerini istediler.

Savunma bakanı onlara yardımda bulundu.İstanbul'da toplandılar. Bu komplocuları tutuklanmasını ve onlara teslim edilmesini istediler. Onlardan 4 kişi Asya kısmında tutuklanıp Müttefiklere teslim edildiler. Tutuklananlar İzzet Paşa'nın kardeşi, Türk Askeri Hâkimi ve Türk Polis Müdürü idi.

Bu komplocular da İtalya ve Britanya'nın temsilcileri, Yunanistan'ın heyet başkanı olmak üzere birkaç kişiyi öldürmeyi planlıyorlardı. Onların ikinci (gizli) amacı da bir arada Astana'da saklanan silahları elde edip halka dağıtmaktı. Bunların Kemalistlerle bağlantılı olduğu, bu komplonun iki amaca yönlendirildiğine yönelik iddialar ortaya çıkmıştı. Birincisi halk içinde isyan çıkarmak, ikincisi ise İstanbul adamları ve hükümetteki muhafızları öldürmekti. İzmir'in durumunun uzun sürmeyeceğini düşünüyorlardı.

1.29.Anadolu'ya Karşı Savaş; Sakarya Muharebesi

Bu çatışmada genel alarm ilan edildi. Türkler Sakarya'yı tamamen elde ettikten sonra M. Kemal ne Yunanlılara ne de onların komutanına ara bile vermedi. Sakarya'da Yunanlıların bırakmış oldukları silahları elde ettiler. Mustafa Kemal Paşa, Napolyon'un 1806'da Ploşri'de kazanmak için yaptığı gibi

Yaptı. Savaş çok sertti ve yinede 9 sene sonra başka bir savaşı kazandı. Bu savaş dünyanın en şiddetli savaşlarından biriydi. Bu çatışma Suriye hisarında 16 Eylül'de tekrarlandı. Yunanlılar savaş cephesinden kaçtılar.

Yunanlılar 18 Eylül'de başka çarelerinin kalmadığını söylediler. Eskişehir, Bursa ve Sakarya'dan kaçtılar. Kemalistler ise yerini aldı. Konya'daki orduya İzmir'e doğru hareket etme emirleri geldi.

M. Kemal Paşa, 15 Eylül'ün gecesinde silahı taşıyabilecek herkesin askerliğe çağrılacağını, bütün düşmanları yok edene kadar cepheye gönderileceklerini açıkladı. Astana'dakiler de her gün Yunanlıların durumunu açıkladılar. Kemalistlerden saklanmak için İzmir'den 400 mil uzaklığında kaldılar. Onların kalması hiçbir şeye yaramazdı. Fakat yerleri tehlikeliydi. Çünkü Türkler hâlâ güçlüydü.

Mustafa Kemal Paşa'nın Yazısı:

M. Kemal Paşa, Astana'ya gönderdiği mektupta Sakarya savaşını kazanmak için ter döküp nice sıkıntılar çektiğini anlattı. Yunan ordusu Ankara'yı elde etmek istediklerini, bizim ordumuzu yok etmeyi, geleceğimizi ve onurumuzu elimizden almak istediklerini söyledi. Lakin Allah'ın izniyle 21 saat süren savaştan sonra zafere kavuşup onları Sakarya batısına kadar kovaladık. Eminönü ve Dumlupınar'da düşmanları yine yendik. Fakat bu topraklar bağımsızlık ve özgürlük uğruna Türklerin kanıyla sulandı. Bütün bunlar tarihe geçecektir. Konstantin Kralını bile kovaladılar. İstanbul'da yabancılara bu ülkeyi almak ve bu temiz kalbi kirletmek için yardım ettiler, Fakat ülkeye duyulan sevgi buna engel oldu. Bu ordu ve halk bütün bunlara boyun eğmeden yakında kazanacaktır.⁸⁸

29 Eylül 1921:

Sevr antlaşmasında Yunanlılara ait olmayan araziler Yunanlılara verilmişti. Bu araziler şimdi Türklerin elindeydi. Yunanlıların Avrupa'daki görüşmeleri yeni tartışmaya doğru sürükleniyordu. Türk gazetelerinde Konstantin Kralı Anadolu'dan Atina'ya dönünce, onu karşılamak için muhteşem bir karşılama töreni hazırlandı.

Anadolu'da Savaş ve Yunanlılarla Uzlaşmak:

⁸⁸ (27 Eylül 1921) Al-ahram, s.1

27 Eylül’de Mösyö Jonaris ve Mösyö Bulenazy doğuda uzlaşma görüşmelerinden 15 gün önce Atina’dan Londra’ya gittiler. Yunanlılar köylerden ve şehirlerden kaçarken evleri yakıp Türk halkına büyük kayıplar verdiler.⁸⁹

Mustafa Kemal Paşa’nın Sözü, 5 Ekim 1921:

Ankara’ya gelen haberlerde Mustafa Kemal Paşa’nın mektubuna göre; savaşın 23 Ağustos’tan bu yana devam ettiği öne sürülüyordu. Türkiye bağımsızlığını istiyordu. Avrupa’da bunu kabul etmeliydi. Suriye ve Irak gibi büyük ülkeleri bizim egemenliğimizden çıkarıp kendi halklarına bıraktık. Yenilgiye uğramış hiçbir ülke bu kadar büyük ve zengin ülkeler bırakamazdı. Bu ülkelerle ilgili bizim aleyhimize atılan iftiralar doğru değildir. Onlar doğruyu söylemezler. Hristiyanlar ile bizim hükümetimizin arasını açmaya çalışıyorlar. Bizim dini ilkelerimizi ve göreneklerimize göre onlara güzelce ve iyi bir şekilde davranılmalı. Bunun en büyük kanıtı da onların kendi kiliselerine gidip gelmeleri idi. Ayrıca Müslümanlardan daha ziyade haklarını alıyorlardı. Başka kanıtlar vermemize gerek yok. Çünkü onları büyütüp emek veren vatanın sevgisi eşsizdir. Onlar da bizim milli birliğimizi bozmak istediler. Bu yüzden hiç kimse Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti’ni sorgulamaz. Hiç kimse bu ülkenin diğer ülkelerden daha onurlu ve saygılı bir makamda olduğunu inkâr edemez.

Beyefendiler... Biz savaşı seven bir millet değiliz. Bizim içimizden en çok istediğimiz de barış içinde yaşamak ve onu gerçekleştiren millet olmak isteriz. Milli açıdan da bizim hakkımızı tanıyan dostlarımız Ruslar oldu. Müttefikler de bizim özgürlük ve barış haklarımızı tanırlarsa aramızda anlaşmazlık kalmaz.

Mustafa Kemal Paşa şu cümle ile mektubunu bitiriyordu: “Savaş hakkında bildiğim şey şu: Düşmanlar memleketimizden gidene kadar savaşımaya devam edeceğiz”.

⁸⁹ (29 Eylül)Al-ahram, s.4.

Bundan sonra Türkiye Büyük Millet Meclisi ona hem ‘Mareşal’ rütbesi hem de ‘Gazi’ unvanını vermeye karar verdi. Bunun üzerine tebrikler her yerden gelmeye başladı. Tebrik edenler de Genelkurmay Başkanı Fevzi Paşa ve Batı cephesinin komutanı İsmet Paşa’dır. Afganistan Büyükelçisi hem kendi adına hemde kızının adına tebrik mektubu göndermişti.

Mareşal Mustafa Kemal:

Türkiye Büyük Millet Meclisi, Mustafa Kemal Paşa’ya hem Mareşal rütbesini hem de Gazi ünvanını vermeye karar verdi. Mustafa Kemal’de silahını son Yunanlı memleketten çıkana dek bırakmayacağını açıkladı.

Mustafa Kemal Atatürk:

Mustafa Kemal Paşa’nın Ankara’da gerçekleştirdiği “Bütün Irklar” başlıklı toplantıda Hicaz (Arap Yarımadası) ile ilgili öneriler sunmuştur. Sunulan önerilere göre; Arap Yarımadası’ndaki Medine ve Mekke gibi kutsal topraklar bağımsız bir bölge olacaktır. Bu bölgenin işleri ile ilgilenecek olanlar, tüm Müslümanlar tarafından seçilecek bir danışma meclisi ile oluşturulacaktır. Söz konusu öneri kabul edildi ve uygulanmaya başlandı. Astana gazetesindeki haberlere göre; Mustafa Kemal Paşa, Ahmet Şerif Alsinosy’nin Anadolu ve Irak’ın doğu bölgesinde bulunan Musul şehrinde oluşturulan bağımsız hükümette başbakanlık görevini yapmasını istedi. Bunu hükümetin görevini anlayan Alsinosy kabul etti. Mustafa Kemal Paşa, Türk halkının Fransızlarla uyumlu ilişkileri bozacak her şeyden uzak durmaları uyarısında bulundu. Üstelik Fransızlara zarar verecek bir şeyde bulunmak isteyen herkesin hain olup çok ağır bir ceza çekeceğini açıkladı.

Ankara hükümeti, Sovyetlerin silah, para vs. her türlü destek verdiğini biliyordu. Ankara hükümeti, Büyük Britanya Başbakanı Mösyö Klhuk’dan Sovyetlerin Türklere yardımda bulunmadıklarını, bunun tek nedeninin Türklerin müttefiklerle ortak çözüm bulmaması olduğunu kanıtladı. Bunun sebebi de Stalin’in

dediği gibi Müslümanların birleşmesi Müttefik ülkeleri başta olmak üzere bütün Avrupa'yı tehdit ederdi.

Ankara, Doğu'da Semerkant şehri ve Batı'da ise Kahire şehrinde kolları var iken yine de birleşme ve yönetme merkezidir. Ankara o geniş bölgenin Müslümanlarının başlama ve coşku noktası sayılırdı. Aynı bağlamda Mösyö Afyon'da, Ankara Hükümeti'nin Afganistan'dan geçerek Hint Müslüman kabilelerine kadar uzanabilecek egemenliğe sahip olduğunu açıkladı. Buna göre sömürgecilere karşı direnebilirlerdi.

Osmanlı Dışişleri Bakanı İzzet Paşa, gazetelere yaptığı açıklamalarda büyük devletlerin Anadolu meselesi için arabulucu rolü oynamalarını dileyerek Türk halkının herkesin olduğu gibi kanlardan kurtulmak istediğini söyledi. Bakan şunları da ifade etti: Türkiye'nin başına gelen bu savaştan kurtulmak için büyük devletlerden yardım isteme zamanı gelmediğini sanıyoruz. Türkiye bağımsız ve serbest olarak büyük ülkeler ve başkanın söz verdiği üzere müzakere yapmak istiyoruz. Aynı zamanda hem Sevr Antlaşması'nı hem de tarafsız siyaset adamlarını eleştirmek istiyoruz. Büyük devletler de Türkiye'nin istikrarından fayda sağlayacaktır. Çünkü bu ülke Avrupa'nın kapısı-anahtarı sayılır. Bizim dilediğimiz barışı elde edince de Avrupa'nın desteğiyle ülkeyi kurmaya başlamaya kararlıyız. Üstelik ekonomi durumunu da düzeltiriz. Yanı sıra akıllı adamları ve başarıyla bize destek eli uzatıp halkın haklarını geri getireceğiz.

M. Kemal'in genel anlamda amacı üçe ayrılır. Birincisi; Türk ordusunu Yunan ordusunu yenecek kadar güçlendirmek, ikincisi; ulaşım ve taşımayı desteklemek, üçüncüsü ise; kışın siyasi ve askeri durumu sınırlayan bazı savaş cephelerine yeterli güç göndermektir.

Yunan hükümeti Anadolu da ordularının durumunu daha iyi hale getirmek için son derece gayret gösterdiklerini ve ordudaki komutalarda değişiklik olacağını açıkladı. M. Kemal ise Yunanlıların bulundukları yerlerde idari sistemi gözetlemek için bir heyet oluşturdu. Londra'da bir gazetede 'Türklerin Yunanlıları yenilgiye

uğratması' başlıklı bir makale yazıldı ve İstanbul Hükümdar'ının zafer işareti yaptığını yazdı.Çünkü Türklerin savaş meydanını terk etmesi bir taktikti ve savaşı Ankara 'dan Sakarya nehrinin kenarlarına taşımışlardı.Savaş Sakarya nehri boyunca 15 gün sürmüş, Yunan ordusu Türk ordusunu takip etmeyi bırakıp geri dönmüş ve böylece başarılı olduklarını düşünerek nehri geçmişlerdi.

Yunanlılar Türk yetkililerden birinin İzmir idaresi sorunlarını şikâyet ettiğini görünce pişman oldular.Rus kaynakların zikrettiği haberde General Perselov 'un Ankara'ya gitmesi tamamen yalan bir haberdi ve General'in kastettiği kendisinin orduda önemli bir yerinin olduğuydu. Yine aynı gazete Dışişleri Vekili Yusuf Kemal Bey'in iki ülke hakkında araştırma yapmak için Moskova ya geleceğini duyurmuştu.

Cenevre'de heyet İzmir ve Trakya meselesini araştırmaya başlayınca Yunanlı yetkililer buna itiraz ettiler. Kızılhaç Birliği Başkanı İsviçre de yaptığı bir konuşmada Cenevre'deki Uluslar Birliği'ni eleştirmiş, Anadolu ve Rumeli'de Yunanlılara iftira atıldığını söyledi.

Uluslar Birliği Heyeti sulh olmasına, İzmir ve Trakya bölgesinden Yunanların çıkmasına ve bu yerlerin Türklere bırakılmasına, orada yaşayan iki ülke halklarının arasında kaynaşma olacağına karar verdi.

Anadolu Yunanlılar için tehlike arz ediyordu. Eğer Yunanlılar İzmir konusunda inat etmeselerdi İstanbul Hükümdarı bu savaşın Anadolu için tehlikesini bilemeyecekti. Sakarya Meydan Muharebesi'nin 40 gün sürmesi Yunan ordularının %75'inin feci bir şekilde bozguna uğratılmasına sebep olmuş ve bu Türklerin zaferde ilerlemesine yol açmıştı.

Ankara'dan gelen yeni haberlerde düşman ordularının batıda toplanıp Eskişehir'e gittikleri ve orada yenilgiye uğratılıp tekrar Afyon taraflarında toplandıklarını söylüyordu.⁹⁰

1.30.“31 Aralık 1921 Mustafa Kemal Paşa'nın Nutuğu” :

M. Kemal Ankara'da yüce mecliste yaptığı konuşmada orada bulunanlara 100 yıl önce Osmanlı'nın Hristiyanlara ve kadınlara nasıl davrandığını hatırlamalarını istedi. Kadınların soylarının Avrupa'dan gelmesi ve asil olmasına rağmen onları köle olarak görmüştü. Böylece Osmanlı zalim hükümdarın kararları ile yönetilmiş ve kimse sultanın emri olmadan bir vali ile konuşamaz hale gelmişti.

Osmanlı, Hristiyan olan gerek Rusya dan olsun gerekse farklı milletlere mensup olan kadınlara hoş bakmıyordu. Daha sonra II. Mahmut devlet içinde bazı yenilikler yaparak Avrupa seviyesinde bir idari sistem kurmak için uğraştı. Fakat bu taklitçilik olumlu bir şekilde sonuç vermemişti. Rusya Kralı, Büyük Petro modelini örnek alıp Rusya'yı ilerletmek istedi. Fakat İngilizlerin ve Almanların ülkesinde bulunmaları yüzünden başarılı olamadı. Rusya Kralı ise; halkının Alman ve İngilizlere benzemesini istemiyordu. Bunun için herkesten bağımsız bir hükümet kurulması gerekiyordu.

M. Kemal onlara devlet sisteminin başka hiçbir devlete benzemediğini söyledi. Hükümeti başka ülkelere benzeyen devletler var mıdır? Eğer bu devlet varsa nerededir?

Değerli insanlar şu gelişmiş Avrupa'ya bakar mısınız? Bütün Avrupa ülkeleri aynı sistemle ve kanunla yönetilmektedir. Öyleyse hükümetlerin birbirine benzetilmesi olayı büyük bir hatadır. Biz kendi içimizde halkımızla birlikte sürekli yükselecek ve ilerleyeceğiz. Şimdi size geçmişte olan bazı konuları hatırlatacağım; Sultan Mahmut'un ve Sultan II. Abdülhamit'in zayıf dönemlerinde bazı

⁹⁰ (5Ekim1921)Al-ahram, s.1.

zorunluluklardan dolayı Avrupalıların gözlerinin önünde bazı reformların yapılmasının gerektiği anlaşıyordu Aslında bu reformların sebebi; içeride isyan ateşini büyüten gayr-i Müslim unsurların razı edilmesi idi. Yani iç ve dış isyanlar devam ediyordu. Hâlbuki Paris'te meydana gelmiş Sulh Konferansı fermanın reformunu gerekiyordu.

Fermanın 1. maddesi güvenlikle ilgiliydi. 2. maddesi Osmanlı vatandaşlarının hürriyeti ve eşitliğini ifade ediyordu. Hatta Salah Eldin Bek “Bizim ülkemiz 1000 yıldır bir eşitlik görünümünde olduğunu söyledi.” Oysa o günden önce eşitlik anlamı ne temel oluşumlarda ne bir kanunda ne bir fermana bulundu. Lakin muhalifler bundan memnun değildi. Bu yüzden Ali Paşa ve Fuat Paşa Sultan Abdülaziz zamanında bazı yargı reformları uyguladılar. Fakat bu da yeterli değildi. Sultan yeni bir ferman çıkardı. Bu ferman reformlar için Gözetim ve Denetim Kurulu’nun oluşturmasını öngörüyordu.

M. Kemal ilgililerden bu durumu ve kötü sonuçlarını (iç isyanı ve dış baskı) hatırlamalarını istedi. Sultan Abdülaziz tahtı kaybetmek korkusundan dolayı intihar etti. Avrupa yeni tahta çıkan Sultan Abdülhamit’e baskısını arttırdı ve iki ay süresinde özellikle Bosna Hersek bölgelerinde reform yapmasını istedi.

Avrupa ülkeleri kesin şekilde Osmanlı Devleti’nin kendi kendini yönetmesinin imkânsız olduğunu belirtiyordu. Bu nedenle Topkapı’da on âlimden (bunlardan üçü Hristiyan) ve iki subaydan oluşan komite ‘Temel Kurallar’ kitabını yazdı. Temel Kurallar kitabı düşmanlarımızın dileklerinin gerçekleşmesinin aynasıydı ve onların sessizliklerini sağladı. Çünkü Temel Kuralların gerçek hüküm şekli ile ilgisi yoktu. Sultan Abdülhamit döneminde adı geçen kitap ümmete dağıtıldı. 1908 yılında ümmetin ıslahı ve yetki hakkı istemiyle doktrinin yeniden yazılmasını istedik. Lakin Sultan Abdülhamit Temel Kurallar kitabı ile “Eğer bunu isterseniz bunu size veriyorum” diyerek elini uzattı. Ardından da 31 Mart (13 Nisan) Vakası meydana geldi.

Mustafa Kemal ümmetin dağılmasını, İstanbul'a düşmanların girdiğini, temsilcilerin ise sefalet içinde yaşadıklarını görünce mecburiyet ile "Hareket Ordusu" nu oluşturdu.

"Sefalet zamanını bitirip darağaçlarını kurduk. Sultan Abdülhamit'i tahttan indirdik ve yerine Muhammet Reşat'ı koyduk. Maalesef onun hâkimiyet gücü yoktu. Bu yüzden hayal kırıklığına uğradık. O, hükümden hiçbir şey anlamıyordu ve şeker önünde duran çocuk gibi davranıyordu. "Böylece Temel Kurallar yüzünden ümmetin adamları sürgüne gönderilmişlerdir. Osmanlı Dışişleri Bakanı,Büyükelçilere kitap hakkında Sultan ile halkın arasında sözleşmelere dayalı olduğunu söylemesine rağmen, bu yalandı ve ülkenin fenalaşma, aldatma, alçaklık ve imhasının nedeniydi.⁹¹

1.30.Ateşkes Önerisi, 11 Nisan 1922

Müttefiklerin Dışişleri Bakanı, konferans raporunda ateşkesi en iyi çözüm olarak niteledi. Bunun sonucunda 23Mart'ta İstanbul'a siyasi temsilci gönderdiler. Anadolu ülkesinden tahliye ve Yakın Doğu'ya barış geri dönüşüyle alakalı önerilerin düzenlenmesi için Paris'te toplanan üç müttefik ülkenin Dışişleri Bakanları bildirisindeki maddeler şöyleydi:**Birinci madde;**1922 baharından itibaren savaş eylemlerinin durdurulması. **İkinci madde:** Savaş durumunda olan Türk ve Yunan savaş temel hatlarının tutulması. **Üçüncü madde:** Ateşkes devam ettiği sürece hiç kimse ekipman ve askerlerinin sayısını arttırmayacak. **Dördüncü madde:**Ateşkes uygulanmasını yönetmek için müttefik olan ülkelerden bir kurul iki ordunun her birine katılacak.**Beşinci madde:** Bu durumu Türk ve Yunan ordusunun başkomutanları üstlenecektir.**Altıncı madde:**Savaş eylemlerinin durdurulması üç aylık bir başlangıç olacak, devam eden süre içinde yenileme mümkün olmayacak.Savaş durumunda olan iki taraf birbirleri ile uzlaşırsa yenileme mümkün olacak.

⁹¹ (31Aralık1921)Al-ahram, s.1.

Savaş durumunda olan iki taraftan biri ateşkes süresini uzatmak istemezse diğer tarafa (İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcisini) haber verilmelidir.

O telgraf Osmanlı sultanına gönderilmişti. 1922 yılının 23 Mart'ında telgrafın cevabını bekliyorlardı. Topkapı, 26 Mart 1922 yılında şöyle cevap verdi: “ Bu bildiriye imzalayan Sadrazam ve Sultan'ın Dışişleri Bakan Vekiliyim. Türk ve Yunan ordusu arasında yapılan ateşkeste, bugün kendi hükümetleri tarafından verilen emirlere göre 1922 yılının 23 Martı'nda İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcilerine gönderilmiş bildiriye teslim aldım. Mustafa Kemal'den de cevap beklendi. Çünkü bu tepki sadece Türk toprağıyla sınırlı değildir. Üstelik orduların yetkisi Mustafa Kemal'in elindedir” diye Sadrazam ve Dışişleri Bakan Vekili tarafından cevap verildi. Haberler Ankara'dan gelirdi. Bunun için Mustafa Kemal Ankara'ya ulaşana kadar ve askerlerin görüşlerini dinleyene kadar kesin haber gelmedi. Barış şartları bakımından özel bir şekilde yanıt verilmedi.⁹²

“Topkapı 12 Nisan 1922”:

Topkapı; Müttefiklerden gönderilen önerilere, Yunan güçlerinin Türkiye topraklarından ayrılması şartı ile müzakereye hazır olduklarını ve herhangi bir Avrupa ülkesinde (üç hafta içinde) bunları uygulamaya tamamen hazır durumda olduklarını bildirdi. Astana'da bu müzakerenin kabul edilmesini önleyebilecek olan yerel veya iç nedenler olduğu için Astana'da müzakere etmek istemediklerini bildirdi.

Ankara Hükümeti'nin Tepkisi:

1921 yılının Mart ayında barış girişimine rağmen İzmir'e saldıran Konstantin Kralı'na ithafen, Ankara hükümeti o müzakere için ateşkesin Türklerin iyiliği için değil, Yunanların iyiliği için olduğunu söyledi. Bunun için Türkiye; çıkarlarını korumak için başka şartların eklenmesi gerektiğini bildirdi.

⁹² (11 Nisan 1922)Al-ahram, s.2.

Müttefik Hükümetlerinin Tepkisi:

Müttefikler, Yunanlıların Anadolu'dan ayrılma kararını düşüneceklerini açıkladı. Öte yandan Ankara Hükümeti anlaşmaya ilişkin şartları kabul ettiğini, Yunanlıların Anadolu'dan ayrılmasını ise düşüneceğini açıkladı.⁹³

Müttefiklerin Önerilerine İstanbul ve Ankara'nın Cevabı, 20 Nisan 1922:

5 Nisan öğleden sonra saat dörtte müttefiklerin ateşkese ilişkin önerilerine Ankara Hükümeti'nin cevabı İstanbul'a geldi. Mektup Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey tarafından Fransızca yazılıp imzalanmış ve İstanbul'daki Kızılay Derneği tarafından gönderilmişti. Kızılay Derneği İkinci Başkanı Hamid Bey Ankara hükümetinden gelmiş olan mektubun metnini anlatmak için Müttefik olan üç ülkenin temsilcilerine gitmişti.

Mektupta; Ankara Hükümeti'nin iki tarafında her birinin lehinde olan bütün şartlara saygı göstereceği yazıyordu. Ancak Ankara Hükümeti anlaşma ve barış şartlarını gözden geçirmek istiyordu. Çünkü ateşkes önerisinin ilk önceliği daha fazla insani ve maddi kayıpların önlenmesi, Yunan ordusunun Türkiye'den ayrılmasıydı.

Ankara Hükümeti adına davranan Büyük Ulusal Konsey, Yunan askerlerinin İzmir'e gitmesine katkı sağlayan ve orada meydana gelen savaşı sona erdirmek için Müttefik olan üç ülkenin dışişleri bakanlarına teşekkür eder. Ankara Hükümeti ilke olarak Yunan askerlerinin Türkiye'den ayrılmasına ilişkin ateşkes önerisini kabul etti. Türkiye ordularını arttırmak ve savaşa devam etmek için bir vesile olduğunu kabul etmez. Büyük devlet bu yüklere ve nedenlere dayanamaz. Ankara Hükümeti müzakereye hazırdır.

Barış bakımından Müttefik ülkelerin önerisine Topkapı'nın cevabı şöyle oldu: Osmanlı Dışişleri Bakanı Esat Paşa'nın İstanbul'da Müttefik ülkelerin temsilcilerini resmi bir şekilde ziyaret etmek için gitmelidir. Esat Paşa saat on birde İngiltere

⁹³ (12 Nisan 1922)Al-ahram, s.4.

temsilcisi, saat on ikide İtalya temsilcisi ve çarşamba günü saat on birde Fransa temsilcisiyle görüştü. Onların her birine Müttefik ülkelerin önerilerini Topkapı'nın onay kopyasını verdi. Mektupta, üç hafta içinde Topkapı temsilciler göndermek için tamamen hazır durumdadır denildi. Üstelik Topkapı barış şartlarını tamamen kabul etti. Sultan'ın hükümeti Trakya'ya Yunanlıların gönderilmesini gerekli görmüyordu. Yunanlılar gitseler de gitmeseler de önemli değildi. Anadolu'dan Yunanlıların tahliyesi çabuk olmayacak ve ne kadar ısrar etsek de hiçbir şey çözülmeyecek. Çünkü bu konuda 3 yıldan beri ısrar ediyorduk ama onlar hala zayıflık, Taciz, Aşağılama ve kılıç dayatarak tahammül gösteriyorlardı. Yani onların acil bir şekilde tahliyesi iyilikleri için olacak ve onları etraflarındaki baskı ve adaletsizlikten kurtaracaktı.⁹⁴

Topkapı'ya Müttefiklerin Cevabı, 2 Mayıs1922:

19 Nisan'da müttefiklerin cevabı geldi. İngiltere, Fransa ve İtalya temsilcisi geldiler. Topkapı Vekili Sadrazam Tevfik Paşa onları karşıladı. Mektupta; müttefikler Topkapı'nın ateşkes şartlarını onaylamasından dolayı çok mutlu ama Anadolu'da bulunan Yunan Ordusu'nun Trakya'ya tahliyesinin acil bir çözümü olamaz ve bu madde acil bir şekilde dikkate alınamaz olduğu belirtiliyordu. Çünkü Yunan Hükümeti bunu kabul etmeyecekti. Üstelik Müttefik hükümetleri iki tarafı razı etmek için çaba gösteriyordu. İki tarafbarış şartlarını kabul eder etmez ve İstanbul'dan barış şartlarının onaylanması kararından sonra bu öneri gerçekleşecekti. Daha da önemlisi Yunanistan'ı bölgeden tahliyeye ikna etmeye çalışacaklar diye Müttefikler Topkapı'ya cevap vermişti.⁹⁵

Samsun'a Saldırı, 19 Haziran 1922:

Anadolu haberleri, 6 Haziran Çarşamba günü Samsun'un korkunç saldırıyı yaşadığını belirten telgrafı ilettiler. Telgrafta, Yunan askeri filosunun, Samsun'a

⁹⁴ (20 Nisan 1922) Al-Ahram, s.3.

⁹⁵ (2 Mayıs1922) Al-ahram, s.3.

saldırdığını,Türk personellerinin bulunduğu bütün yerlerin ve askeri teçhizatı imha etmek için emirler verdiğini, emirlerinin bir saat içerisinde gerçekleşmediği takdirde Samsun'a saldıracağı belirtiliyordu.

Yunan filosu üç savaş gemisi ve tankerlerden oluşuyordu. Belirlenen süre sona ermeden önce Yunan donanması şehre ve orada bulunanlara saldırdı ve beş saat boyunca şiddet eylemlerini sürdürdü. Şehrin her yerinde yangınlar çıktı. Bu saldırı birçok masum Türk'ün ve Yunanlıların ölmesine yol açtı. Onlar, bu yaptıklarıyla Türkleri provoke etmek, Türkleri;Yunanlılar ve Rumlara karşı kışkırtmak istediklerini söylediler. Bunun yanı sıra dünyaya Türklerin Yunanlılara karşı adaletsiz ve acımasız olduğunu göstermek istediler. Bunun neticesi olarak Samsun'da yaşayan birçok Amerikan yaralandı.Ancak Türkler aksini kanıtlamıştı.Türkler, yangınları söndürebildiklerini, şehirde yaşayan birçok Amerikalı,Rum ve Türk vatandaşlarını kurtardıklarını ve ulusal güvenliğini koruduklarını kanıtladılar. Topkapı bundan haberdar olduğunda Yunanlıların saldırısını kınamak için Osmanlı Büyükelçilerini gönderdi. Topkapı; Rum, Amerikan ve Türk vatandaşlarının yaşadığı Samsun'a saldırıyı uluslararası cinayet olarak nitelendirdi. Samsun'da meydana gelen şiddet eylemleri Yunanlıların, acımasız olduğunu gösterdi. Üstelik Yunanlılar barışı ve bölgenin sakin olmasını istemezdi. Bu sebepten dolayı Topkapı Müttefiklerden Yunanlıların korkunç cinayetini durdurmak için talepte bulundu. İstanbul 'da bulunan ABD kulüpleri, Yunanlıların Samsun'a yaptığı saldırıyı kınadı.⁹⁶

1.31. Fransız Tepkileri

İngiltere, Fransa, Yunanistan; İstanbul'da ve Paris'te yapılan konferansta planlanan barış önerisini kabul etmek için talepte bulunduğunu söyledi. Fransa, İngiltere'nin önerisini kabul etmediğini, bu önerilerde fayda olmadığını belirtti. Fransa birinci önerinin, basit ve temel kuralları müzakere haline getirdiğini ifade etti.

⁹⁶ (19 Haziran 1922) Al-ahram, s.3.

İkinci öneride ise savaşın yeniden çıkma olasılığı vardı. Fransa meseleyi serbest bırakmayı tercih ediyor, iki hükümetin birbirine yeni belge göndermesinin gerek olmadığını düşünüyordu. Fransa sadece Orta Doğu'yla ilgili siyasi belgeleri yayacaktı.⁹⁷

Loyd George İfadesi:

Yunanlıların ateşkesi kabul ettiklerini ama Türklerin reddettiğini söyledi. Bu yüzden beklemek için vakit yoktu. Lloyd George, Yunanistan'ın Hristiyanları korumasını ve onları tehlikeye bırakmamasını vurguladı. Kan dökmek için anlaşma şartlarından biri ya İzmir Yunanistan'a bırakılacak ya da İzmir'de ortak bir komutan olacaktı. Ancak Yunanistan işgal etmek istediğini açıkladı. Çünkü Yunanistan, işgal baskısı altında Türkiye ile barışabileceğini düşünüyordu. Barış ertelendiği takdirde Hristiyanlar tehlikeye girecekti. Müttefikler tarafsız bölge seçmek için Yunanlılara bir öneri sundu. Ancak Yunanistan bu öneriye hiç önem vermedi ve İzmir'de baskısını arttırarak devam etti.

Türkiye'ye Yönelik Fransa'nın Tutumu:

İzmir'in Türkiye'nin egemenliğine geri dönüşü yâda İzmir'de ortak komutanın oluşturulmasının barışçıl bir çözüm olmayacağını ancak 26 Mart'ta İngiltere'nin sunduğu barış önerilerinin kabul edilmesiyle bölgede barışın gerçekleşeceğini düşünüyorlardı. Fransa; Hristiyan azınlığı, Türkleri ve Rumları korumak için iki ordu tarafından müzakerenin sürmesini istemekteydi.⁹⁸

1.32. Gizli Savaş

İngiltere, M. Kemal'i öldürmek için "Küçük Mustafa" adında bir casus göndermeye çalıştı. İngiltere, bu casusa görevi yerine getirdiği takdirde yüz bin TL vereceğine söz verdi.

⁹⁷ (20 Haziran 1922)Al-ahram, s.4.

⁹⁸ (15 Ağustos 1922)Al-ahram, s.4

Ancak casus yakalandı. Casusta belgeler bulunmuştu. Belgelerdeki bilgiler, M. Kemal'in zekâsına, ne zaman gerekli tedbirler aldığına ve ne zaman geri çekildiğine işaret ediyordu. M. Kemal casusta bulunan belgeleri aldive casusun asılmasına karar verdi. M. Kemal'in emri üzere casus asıldı.

Ankara'da M. Kemal ve "Fevzi Paşa" durumu gözden geçirmek için otururken, Yunanlılar Temmuz ayında saldırmaya başladılar. Afyon'u ve Eskişehir'i kuşattılar. 'İsmet Paşa' çökük bir binanın içinde berbat bir odada oturuyordu. Çünkü Eskişehir'in düşmesi bütün Türkiye'nin düşmesi demektir ve sadece M. Kemal'in varlığı durumunda bu çıkmaz çözülecekti. M. Kemal geldiği zaman komutayı aldı ve dikkatini bu duruma toplamaya başladı. Haritada ordunun yeni mevkilerine küçük bayraklarını koymaya başladı. M. Kemal Eskişehir'i boşaltmaya,3 kilometre geri çekilmeye ve Sakarya Nehri'nde durmaya karar verdi.

M. Kemal, geri çekilmenin düşmanın gücünü zayıflatacağını biliyordu. Ankara'nın yeni bir çıkmaza düşmesinden çok korktuğu için Ankara'ya dönmek istiyordu. Milletvekilleri yenilgi ve kayıplar sebebiyle Yunanlılardan intikam almak istiyorlardı. M. Kemal demir adam gibi çalışıyordu ve çok az uyuyordu.

M. Kemal ile Yunanlılar arasındaki ' Büyük Aldatma' adında gizli savaş başladı. M. Kemal, Ankara'ya orduya emirler vermek için giderken askerler ile ordu komutanları arasında bir maç yaptırdı ve maça katılacağını söyledi. Dans etmek, şarkı söylemek ve diğer gecelerde eğlenmek için ordudaki adamları evine davet ediyordu. Annesi ve kız kardeşi de bu partilere katılıyordu. M.Kemal'in tüm yaptıkları deşifre oldu. O, hiç kimsenin haberi olmadan savaş cephesine gidiyordu. O, Halide Edip ve kocası ile görüşüyordu. Çünkü onların varlıklarında şans olduğuna inanıyordu. M. Kemal planın imkânsız hale gelmemesi için savaştan çekilmek istedi. Ancak bunu düşünürken Fevzi Paşa ona telefon edip düşmanın çekildiğini ve güçlerinin çöktüğünü haber verdi. M. Kemal saldırmaya ve yedek birliklerin müdahalesine karar verdi.26 Ağustos şafağında saat dörtte M. Kemal'in önderliği

altında Türk ordusu Yunanlılara saldırdı. Bu olay “Sakarya Savaşı” olarak adlandırıldı.⁹⁹

27 Ağustos 1922 yılında İstanbul’a ulaşmış olan telgrafa göre askeri birlik Anadolu’ya geri döndü ve Kemalistler İzmit’te Yunanlılara ait mevkilere saldırdı. Bu eylemler Kemalistlerin saldırısı için hazırlık oldu.²⁹ Ağustos tarihinde ordu hareket etti. Yunanistan’a gelen haberlere göre savaş üç gündür sürüyordu. Türk Ordusu çok miktarda silah ve mühimmat ile donatılmıştı.

1.33. Dumlupınar Muharebesi

30 Ağustos’ta Türk askerlerinin Afyon’a girdiği ve zafer kazandığı haberi geldi. Yunanlılar savaştan çekildiler. Şiddetli bir savaştan sonra cesur Türk askerleri Eskişehir’i işgalden kurtardılar. “Dumlupınar” olarak adlandırılan savaşta Türk askerleri Yunanlılara karşı zafer kazandılar. Yunan ordusunun Başkomutanı Trikopis ve yardımcısı Diyonis esir olarak alındılar. M. Kemal, İsmet Paşa ve Fevzi Paşa onlarla görüştü. M. Kemal onların su, yemek, sigara, kahve gibi ihtiyaçlarının karşılanmasını emretti. Yunan ordusu 190 kilometre hızla geri çekildi¹⁰⁰.

Kazanılan zaferlerden sonra M. Kemal askerlerine:” Değerli cesur askerlerimiz! İlk hedefiniz akdinizdir, İleri” dedi. 5 Eylül’de plana göre Türk saldırısı sürüyordu. Yunan askerleri çekilirken köylerde yangın çıkardılar. Bu sebepten binlerce Hıristiyan, Yunanlıların saldırısından korkarak İzmir’e göç ettiler. Trikopis dâhil 500 asker esir olarak alındı ve M. Kemal’e götürüldü. 10 Eylül’de Mustafa Kemal güllerle ve çelenklerle çevirili alay ile zaferi kazanmış olarak İzmir’e girdi. M. Kemal devlet binasına ulaştığında, yol Yunan bayraklarıyla kaplıydı. M. Kemal o yolda, bayrakların üzerinde yürümeyi kabul etmedi ve askerlerine bu bayrakların halkın istiklal sembolü olduğunu ve onlara saygı gösterilmesi gerektiğini

⁹⁹ **Atatürk**, MuhamedSwbih, Mısır Kütüphane Yayınları, 1945, s.126; **Mustafa Kamel Atatürk**, FathiRadwan, Badar ve Elmstakbal Yayınları, 1984, s.80-81.

¹⁰⁰ **Türk ve Atatürk**, Aziz KHANKİ, Mısır Kütüphane Yayınları, 1938, s14; **Orta Doğu Lideri**, Ataya Muhammed Ali, Mısır Kütüphane Yayınları, 1935, s.30.

söyledi. M. Kemal, İzmir'e geldiğinde büro olarak kendisi tarafından alınan devlet binasını kullandı. Yunan askerleri tarafından öldürme ve hırsızlık sürdü. M. Kemal, Yunanlı sivil halka saldıranları idam edeceğini söyledi. Ancak Mustafa Kemal'in kararları yerine getirilmedi.

1.34. İzmir Yangını, 13 Eylül

13 Eylül'de, İzmir'de çok büyük bir yangın çıktı. Bu yangın Türk semtinin dışındaki bütün Yunan semtlerini yok etti. O zaman limanda ABD,İngiltere ve Fransa'ya ait yirmi askeri gemi vardı.İzmir kül parçasına dönüşmüştür ve bütün Yunan ve Ermeni mahallelerini yok etmişti. Kayıpların sayısını tahmin etmek mümkün değildi.

16 Eylül'ün sonuna kadar tüm yabancılar İzmir'den ayrılmayacak ve şehirdeki kamplara taşınacaktı. M. Kemal'in açıklamasından sonra yabancı kadınlar ve adamlar hızlı bir şekilde o şehirden ayrılmaya başladılar. Türk ordusu yabancı kadınların çoraplarını bile didik didik arayacak kadar onlara acımasızca davrandı. Türk askerleri ana kapıları ve limanın kapılarını koruyordu. Hatta yabancı hamile kadınları arayıp Türkiye'ye ilişkin herhangi bir şey bulabilmek için giysilerini yükseltiyorlardı.

Ayının sonuna kadar Müttefik gemileri ile İzmir'den 180.000 yabancı taşıdı. Müttefik ülkeler M. Kemal'den bu süreyi uzatmasını istediler. Çünkü yabancıların sayısı çoktu. M. Kemal bu teklifi kabul edip süreyi Ekim ayının altısına kadar uzattı. Müttefiklerin gemileri ikinci kez60.000 yabancı taşıdı. İzmir'de ölenlerin sayısı yüz bine ulaşmıştı. M. Kemal,Yunanlılar tarafından, Ermenilere ve Rumlara ait mahallelerde yangın çıkarmakla suçlandı.¹⁰¹

¹⁰¹ Radwan, a.g.e., s.80-85.

1.35. İzmir Faciası, 19 Eylül 1922

19 Eylül 1922’de İzmir’den gelen Avrupalılar limana ulaştılar. Mısırlı gazeteciler onlarla görüştü. Mısırlı gazeteciler, gelenlerden İzmir’de meydana gelen olayları anlatmalarını istedi. Gelenler, halkın yangından kaçtığını söyledi. Ayrıca onlar şehrin valisine gittiklerini ama kendilerine yardımcı olunmadığını anlattılar.(Rumların bakış açısına göre bu Türk davranışdır) Türkler ise, Rumların ve Ermenilerin Türkiye’de evleri olmadığını söyledi. Türkiye’nin evlerinde çıkardığı yangından korkarak en kısa zamanda İzmir’den çıktılar. Onlar kiliselerde saklanıyordu. Ancak İzmir ateş parçası haline gelecek kadar yangın her yeri sarmıştı. Birçok yabancı, gemilerle kaçmak için limana gitti. Ancak aşırı yoğunluk birçok yabancının ölümüne yol açtı. Çünkü acele ettiklerinden birçok kişi denize düştü. İzmir’de bulunanların sayısı iki bin İngiliz ve Fransız dâhil 350 bin kişiydi. Onlar pasaportları olmadan İzmir’den çıktılar. Mısır ile İzmir arasındaki iletişim kesildi. Bu İzmir’den İskenderiye’ye kaçanların sözlerine göre anlatıldı.¹⁰²M. Kemal’e yardımcı olmak ve Türk halkının, Yunanlılardan kurtulmasını tebrik etmek için İstanbul’a ve Ankara’ya tebrikler ve telgraflar ulaştı.¹⁰³

1.36. Mudanya Ateşkes Antlaşması, 9 Ekim 1922

Ekimin dokuzunda başlangıç olarak Türkiye “Mudanya Ateşkes Antlaşması” nı imzaladı ve bağımsızlık savaşı bitti.¹⁰⁴Ekimin on birinde Mudanya Ateşkes Antlaşması yapıldı. İsmet Paşa, M. Kemal’in vekiliydi. Türkiye’de hiçbir Yunanlı kalmamıştı. Böylece Sakarya zorlu bir başlangıç olmuştu ama İzmir zaferle bitmişti. Trakya’ya erişim gerçek bir zaferdi. M. Kemal’in cesareti büyük bir başarıya yol açmıştı. Üstelik kadınların gelişmesine de büyük önem vermişti. Afyon savaşına katılan ve Osmanlı Kızılay Derneği’nde çalışan Halide Edip o kadınlardan biriydi.

¹⁰² (19 Eylül 1922)Al-ahram, s.4.

¹⁰³ (19 Eylül 1922)Al-ahram, s.5.

¹⁰⁴ Kamina Meter, **Kahramanı Doğu Atatürk**, 1940, İskendrya Kütüphanesi Yayınları.s-68; Reda MuhyEl-din **Mili Mücadele Kahramanı**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1923, s.50.

1.36. Sultan Vahdettin'in Görüşme Talebi

Ekim ayının yirmi dokuzunda; Ankara Hükümeti'nin düşüncelerini bilmek için Sultan Mehmet Vahdettin, M. Kemal'in temsilcisi Rıfat Paşa ile İstanbul'da görüşmek istedi. Bunun üzerine saat altıda Rıfat Paşa Yıldız Sarayı'na gidip ve hiçbir saygı göstermeden Sultan Vahdettin ile görüştü. Onun Mondros Mütarekesi'ne ve diğer antlaşmalara boyun eğdiğini, ülkesinin küçük düşmesine razı olduğunu, Sevr Antlaşması'na göre ve siyah yarası hükümetiyle milletini bastırdığını ve İstiklal Savaşı süresince İngiliz ve Yunanların yanında olduğunu söyleyerek onu kınadı.

Halife'ye Türkiye'de iki hükümetin olamayacağını söyledi. Rıfat Paşa bu çift hükümeti durdurmak için teslim olması gerektiğini, Ankara'nın asıl ve doğru bir hükümet olduğunu söyledi. Bu durumun zıt tını söyleyen saray adamlarından bir kişi olursa darağacının ipinin onu beklediğini de ekledi. Yurduna ihanet eden kişi bu şekilde hüküm giyecektir. Onların ülkeyi viraneye çevirdiğini söyledi. Vahdettin: "Hilafetin konusu tehlikeli bir şey ki Ankara karar veremez. Çünkü o İslam'ın doğuş konusudur." dedi. Rıfat Paşa ona: "Henüz kendisini elimizde tuttuğumuzu unutma" dedi. İlk önce Sultan istifa etmeyi reddetti fakat milletin isteği olduğunu öğrenince kabul etti.¹⁰⁵

1.37. Mustafa Kemal'in Açıklaması

M. Kemal yeni hükümet rejiminin Türklere ait olacağını ve sosyalizm rejiminden uzak olacağını belirtti. Bundan sonra M. Kemal Musul vilayetine müdahale etmesi gerektiğini, Irak'ı bütün ülkelerin tuttuğunu, İngiltere'nin orada petrol kaynağı bulunduğu için bu yeri işgal etmeyi istediğini ifade etti.

M. Kemal, Türkiye ve Rusya ilişkisi hakkında: "Rusya ve Türkiye'nin ilişkilerinin iyi olduğunu" söyledi. Açıklaması devam ederken; "Britanya'nın ise orada işçi partisi var, bürolarından hiç büro kapatmak istemediğini" söyledi. M.

¹⁰⁵ Türk VE Atatürk, Aziz KHANKİ, Mısır Kütüphane Yayınları, 1938, s14; Kemal Atatürk, Muhammed TAWFİK, Dar El-halal Yayınları 1936 , s119.

Kemal'in müttefikler hakkındaki planını açıklamadı. Fakat emniyet kaynağı M.Kemal'in İstanbul'dan müttefikleri çıkarmak için mükemmel planı kurmaya tam hazırlandığını söylüyordu.¹⁰⁶

İstanbul Hükümet'i İstifa Etti

Saat dörtte İstanbul Hükümeti'nin bakanları istifa ettiler ve Tevfik Paşa Topkapı'yı bırakıp Yıldız Sarayı'na giderek devlet mühürlerini teslim etti.

Gazetelere göre Hilafet adayları Prens Al-Osman Fuat ve Prens Selim idi.

Çantalarını mücevher, altın ve kıymetli eşyalarla doldurmak için geceyi uykusuz geçirdiler. İngilizler kırmızı haç arabalarından iki araba gönderdi. Yolda yürürken onlara halifenin arkadaşını ve daha önce Mudanya Anlaşması'nda İngiltere'nin vekili olan Harington'u da ekledi. Sultan Vahdettin limandan indi, halife çok heyecanlıydı ve çantasını gümrüğe bırakmak istememişti. Bizzat Halife Vahdettin limana veda etti. İngiliz filosunun genel lideri onunla vedalaştı. 17 Kasım 1922 yılında sabahleyin Türkiye'den çıkartıldı.¹⁰⁷

Aynı ayda yeni halife Sultan Abdülmecid'e biat edildi. Abdülmecit, Sultan Abdülhamit döneminde yaşadı. 32 yıl onun yanındaydı. Abdülmecit, Avrupa kültüründen etkilendi. Fransız ve İngiliz gazetelerine gizlilik getirmişti. Çünkü Sultan Abdülhamit bunu yasaklamıştı ama Abdülmecit gizli kapaklı okuyordu. 54 yaşındayken Abdülmecid'e biat edildi ve yemin basıldı. Mücevher ve kıymetli taşlarla tezyin edilen tahta oturdu. Bu mücevherlerle tezyin edilen taht Acem Şahı'na aittir. Onu 1514 yılında Türkler ele geçirdiler. İstanbul'da Fatih camiinde tören düzenlendi. Osmanlı vilayet tarihinde ilk olarak Arapça dilinin yerine Türkçe dilinde hutbe verildi ve bu Türkiye tarihinde ilkti.¹⁰⁸

¹⁰⁶ (8 Kasım 1922)Al-ahram, s.2.

¹⁰⁷ Khanki, a.g.e., s.15; Tawfik, a.g.e., s.129.

¹⁰⁸ Khanki, a.g.e., s.16.

İstanbul’da, Ankara’da bulunan Temsilciler Meclisi tarafından seçilen Abdülmecit uzman bir adamdı. Kalp doktoruydu. Osmanlı Devleti’nin ve İslam Halifeliğinin kaybedilmesine üzülmüştü.¹⁰⁹

1.38. Mustafa Kemal'in Açıklamaları, 23 Aralık 1922

27 Kasım’daM. Kemal’e, Osmanlılara ve dışarıdaki elçilere Büyük Millet Meclisi Hükümeti’nden resmi telgrafların geldiği, devletin adresi değiştiği için onların görevinin bittiği ve şimdiki hükümetin Ankara’daki hükümet olduğunun, ülkelerde konsoloslar ve elçiler kalmadığı haber verildi.¹¹⁰

Türkiye ve Yunanistan hakkında açıklamalarda bulunuyordu. Genellikle barışta siyaset olduğu gibi savaşta da aynısı olacaktı. Düşmanca davranan bir kişi değilim. Yunanlılarla anlaşmak için gün gelecek. Britanya Devleti ise iki taraf ile arkadaşlık edecek.

Çünkü tarihte Britanya’nın bizimle dost olduğu dönemler görülür. Ülkelerimiz ayrılığa düşmüyor ve düşmanımıza da saygı duyuyoruz. “Hristiyanların İzmir’den çıktıklarına dair söylentilerin yalan olduğuna işaret edildi.¹¹¹

¹⁰⁹ Tawfik, a.g.e., s.132-133

¹¹⁰ (27 Kasım 1922)Al-ahram, s .4.

¹¹¹ (23 Aralık 1922)Al-ahram, s.2.

II. BÖLÜM

LOZAN KONFERANSI

2.1. Lozan Konferansı Müzakeresi

“1Ocak 1923”: Lozan Konferansı’nda düzeltilmesi gereken bazı şartlar vardı. Bunlar Musul ile Kürt Sorunuydu. Türkler görüşlerinde ısrar ettiler. Musul’un Türkiye’nin parçası sayıldığını söylüyorlardı. Türkler İngiliz işgalinin etkisi konusunda ve İngiltere’nin ayrılması hakkında bir referandum yaptı. Referandumun sonucunda Kürtler Türkiye’ye katılmayı kabul etti. Ayrıca onlar için Türk Hükümeti yabancı bir hükümet değildi. Yabancı hükümetlere baktıkları gibi Türk Hükümeti’ne aynı şekilde bakmıyorlardı. Herhalde işgalci halka davranıldığı gibi kendilerine de öyle davranılmasını istemiyorlardı.

Türkler arasında gizli konuşmalar vardı. Türkler ve Kürtler konuşmaların içeriği hakkında herhangi bir şey söylemek istemiyorlardı. Ancak bazı bilgiler öğrenilmişti. Onlar Musul Sorunu hakkında konuşmak istemiyordu. Aynı zamanda onlar Musul’a müdahale etmek istemiyordu. Çünkü İngiliz orduları ateşkes yaptıktan sonra Musul’a girmiyordu.

Öte yandan azınlık meselesine önem verilmişti. Komite azınlık meselesi için çözüm bulmaya karar verdi. Ayrıca Lozan Konferansı’nda bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmadaki azınlıkların haklarını sağlamak için bir komite görev aldı. Ama bu şartı Türk Hükümeti kabul etmedi. Aynı zamanda Türk Hükümeti azınlıkların haklarına önem vermişti. Azınlıkların hakları konusunda bir kanun vardı. Azınlıklar da Türk hükümetine saygı gösteriyordu. Amerikan gözlemci, Türk Devleti’nin dışında oturan Ermeni mülteciler ve Yunanlıların affedilmesini istedi. O, onlara Türkiye’ye dönme izni verdi. Türk temsilcisi onlarla anlaşma düzenlemek için Lozan’a geldi. Türkler

haklarından vazgeçmedi fakat anlaşma düzenlemek için Lozan’a geldiler. Ermeni mülteciler ve Yunan yandaşları Türklerin ayrılması konusunda Türkleri tehdit etti.¹¹²

2.2. M. Kemal ve Siyasi Partisi

Ocak ayının on dördünde M. Kemal siyasi çatışma olduğunu hissetti. Türk halkına hitap edilmeliydi. M.Kemal hemen Anadolu'nun Savunma Derneği'ni siyasi partiye çevirmişti. Aynı zamanda Anadolu'daki ilçeleri ziyaret ediyordu. M. Kemal, Türk halkına herhangi bir alanda ve siyasi işleri hakkında sorular yöneltti. M. Kemal, ülke savunması, yurtseverlik ve milliyetçilik hakkında onlara bazı dersler verdi.

Bu sırada “Şükrü Efendi” adlı şeyh yayınlar dağıtmıştı. Bu yayınlar İslami Halifelik ve Büyük Millet Konseyi adına yazılmıştı. M. Kemal, Şükrü Efendi isimli Şeyh'in dağıtılan yayınlarını takip etmişti. Bunun üzerine M. Kemal, yurtseverlik ile ilgili dersler vermek için çeşitli ülkelere gitmeye başladı.(Radwan.1984.s88-89)¹¹³. M. Kemal, gerçekten devleti geliştirmek istiyordu. Aynı zamanda kaybedilen yerleri kazanmak için çaba gösteriyordu. Osmanlı zamanına dönmeyi istemiyordu. M. Kemal hiç kimseyi sevmiyordu. M. Kemal'in davranışları halkını memnun etmek içindi. Onun görüşlerine göre en zor şey yeni bir Türk bireyi oluşturmaktır. Söylediklerine göre; Türk ekonomisi iki şeyden dolayı kötüleşiyordu. Birincisi; Ermeni ve Yunan göçmenleri, ikincisi ise; Türkiye'nin karşısında olan yabancı ülkeler ve bankalardı. Doğu'da bulunan, özellikle bazı Kürtler azınlık devrimlerine yol açtı. Çünkü onlar Sultan'ı istiyordu. M. Kemal'in devlete ihanet ettiğini düşünüyorlardı.

2.3. Lozan Konferansı ve İsmet Paşa Zekası

Lozan Konferansı'na giden İsmet Paşa en önemli üyelerden biriydi. Kürtler ve azınlık problemlerinden bahsedilince İsmet Paşa Lozan Konferansı'nı terk etti. Çatışmaya çözüm bulmak için uzun zamandan beri düzenlenen konferans bozuldu.

¹¹² (1 Ocak 1923) El-Siyasa, s.1.

¹¹³ Radwan, a.g.e., s. 88-89.

Lozan anlaşması 23 günde imzalandı. Bu anlaşmadan sonra yeni Türkiye dünyaya ilan edildi. Ayrıca bütün alanlarda “ İstiklâl” ilan edildi. Bu yüzden Lozan Anlaşması büyük bir siyasi zafer sayılır. M. Kemal sayesinde savaşzaferi, İsmet Paşa sayesinde ise siyasi zafer kazanılmıştı.¹¹⁴

2.3.1.Büyük Lider M. Kemal

El Ahram Gazetesi; M. Kemal hakkında yayınladığı kısa bir özetle, M. Kemal’e “Savunucu aslan” lakabını vermişti. M. Kemal, Türkiye’nin I. Dünya Savaşı’na girmesini istemiyordu. O artık bu milletin gerçek kahramanıydı. M. Kemal Paşa, “Hilal” adlı gizli bir teşkilat kurmuştu. M. Kemal Samsun ve Sivas şehirlerinde müfettişlik müdürlüğü gibi birçok göreve gönderilmiştir. Bu da rahmetli Harbiye Nazırı Şakir Paşa’nın isteğine göre olmuştur.¹¹⁵

2.3.2. M. Kemal ve Rakipleri

9 Ağustos 1923 M. Kemal, Cumhuriyet Halk Partisini kurdu. Ama bu parti rakipler tarafından birkaç sorunla karşılaşmıştır.Rauf Bey başka bir parti kurmuştu. Rauf Bey partisinde kalkınma yapmıştı. Ayrıca Sultan Abdülmecit’e iki hediye sunmuştu. Birisi “Konina” adlı bir at, diğeri Sultan Abdülmecit’e saygı içeren bir mektuptu. Ankara’da M. Kemal, Rauf Bey’in yaptığı şeyleri öğrenince bütün planlarını iptal etmiştir. Oturum sırasında İsmet Paşa, Rauf Bey’in sözlerini reddetmiştir. Ayrıca İsmet Paşa ülke işlerinde Sultan’ın yetki sahibi olabileceğini düşünse de bu fikir gerçekleşmemişti.

Kim böyle düşünürse Osmanlı Devleti zamanına dönmek istiyor düşüncesine yol açardı. Ayrıca hain bir kişi sayılırdı.

13 Ağustos 1923: Millet Meclisi bir toplantı düzenlemişti. Bu toplantının neticesi olarak temsilciler başkan seçilmesi için M. Kemal’e oy vermişti. Fakat

¹¹⁴ Radwan, a.g.e.,s.92-93;Khanki, a.g.e., s.17; (27 Temmuz 1923) El-Siyasa, s.3.

¹¹⁵ (30 Temmuz 1923) Al-ahram, s.1

M.Kemal Lozan Konferansı'nın iyi geçmesi için İsmet Paşa'ya oy vermişti. İstanbul ve Ankara şehirlerinde merkezler vardı. M. Kemal merkezleri birleştirmeyi emretti.¹¹⁶

2.4. Yeni Kurallar

13 Eylül'de İstanbul'dan Ankara'ya hükümet merkezinin taşınması için bir kanun çıktı. M. Kemal'e karşı yeniden sorunlar ortaya çıktı. İstanbul'daki gazetelerde eninde sonunda saltanatın geri geleceğine dair haberler yayımlanıyordu. M. Kemal bu haberleri duyunca problemleri aşmada ısrar etti. Hemen ciddi çalışmalara yön verdi. Bu karar neticesinde hilafet tamamen iptal edilecekti.

M. Kemal bu konuyla ilgili makale yazan kişiyi öğrenince onunla konuşması için İsmet Paşa'yı gönderdi. Çünkü bu tip şeyler Türk Devleti'ne ilk düşman olan İngiltere yüzünden oluyordu. İngiltere, Türkiye'ye saldırmaya başlamıştı. Bunun üzerine İstanbul'da İngiliz istenmiyordu. Herhangi bir kişi onlara yardım ederse şiddetli bir ceza ile cezalanacaktı. M. Kemal, makaleyi yayımlayan Lütfi Bey'i beş yıl hapse mahkûm etti. Bu haberi yayımlayan gazete başkanları da hapse mahkûm edildi.

Ekim ayının ikinci gününde muhalefet İstanbul'u terk etmeliydi. Ekim ayının altıncı gününde Rıfat Paşa başta olmak üzere üç yıl yedi ay boyunca İngiliz yandaşlarının işgal ettiği İstanbul'a girecekti. Bu süre 16 Mart 1920 yılından 6Ekim 1923 yılına kadar sürmüştü.

Bu sırada M. Kemal, Türk Hükümeti'ni Ankara'ya taşımakla yetinmedi aynı zamanda Ankara'yı Türkiye'nin başkenti yaptı. Çünkü İstanbul'da diğer milletler, Ermeniler ve Yunanlılardan bir milyondan fazla kişi yaşıyordu. M. Kemal zeki bir kişiydi. M. Kemal bunu yaptıktan bir kaç yıl sonra, Türkiye'ye çok sayıda

¹¹⁶ Khanki, a.g.e., s.18

yabancı kişi gelecekti. Bunun üzerine Ankara'ya taşınmış merkezler İstanbul'a dönecekti. Çünkü İstanbul'da yabancılara iyi bir şekilde davranılıyordu.

13 Ekim 1923'te Ankara Türkiye'nin başkenti oldu. Temsilcilerin bazıları bunu istemiyordu. Çünkü onlar Türkiye'nin başkentinin Konya olmasını istiyorlardı. Ama M. Kemal Ankara olması için ısrar etmişti. Ona göre Ankara harp ve siyasi açıdan önemli bir yerdı.

2.4.1. M. Kemal'in Planı

Adnan, Rahmi, Kazım, Rıfat, Ali Fuat ve Nurettin gibi temsilcilerin Ankara için ve Rauf Bey'in gücü için endişeleri artmıştı. M. Kemal bu fırsatı değerlendirmişti. M. Kemal bakanları çağırmış ve onlara:“Ülke bu şekilde mahkûm edilemez.” demişti. Ayrıca onlardan istifalarını sunmalarını istemişti. M.Kemal'in görüşüne göre bakanlar istifa ettikten sonra problem çözülecek, sonra da M. Kemal bakanlara yeni bir bakanlık kurmayı emredecekti. Herhalde bakanlıktaki herkes bu durumu kabul etmedi ve bu öneri reddedildi. Bu durumda Meclis yeni bir bakanlık oluşturamadığından dolayı özür diledi.

Meclis, M. Kemal'i çağırmişti. Ama M. Kemal oraya gitmedi. Meclis ısrar edince M. Kemal gitme kararı aldı. Ama bir şartı vardı. Bu şart bütün isteklerinin tartışılmadan kabul edilmesiydi.¹¹⁷ M.Kemal'in şartlarından biri din ile devletin ayrılması, din işlerinden devletin bağımsız olmasıydı. Meclis ve Temsilciler dini siyasetten ayırma kararını benimsemişlerdi. Karar, Temsilciler ve M. Kemal tarafından kabul edildi.

Bundan sonra gelecek toplantıda hilafetin iptal edilmesi için bir anlaşma imzalandı. Bunun üzerine Cumhuriyet ilan edildi. Ekim ayının yirmi sekizinde geceleyin saat sekiz ile dokuz arasında toplantı bittikten sonra M. Kemal Türkiye'nin Cumhurbaşkanı oldu. Gece yarısında galip olan M. Kemal Ankara'daki evine

¹¹⁷ Muhamed Swbih, **Atatürk**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1945, s138-140.&(30Ekim1923)El-Ballag, s.4.

gitmişti. Bir kaç ülkeye göre M. Kemal savaşçı ve dev bir kişi gibiydi. M. Kemal, devletin üzerindeki karanlığı kaldırmak istiyordu. İsmet Paşa onun yanındaydı. İsmet Paşa M. Kemal'e: "Sen saltanatı, hilafeti yok ettin ve Cumhuriyet'i getirdin. Yarın nasıl olacak? " dedi. M. Kemal: " Yarın sen de göreceksin." dedi. Bundan sonra 29 Ekim'de "Cumhuriyet Bayramı" ilan edildi.¹¹⁸

2.5.Türkiye'deki CumhuriyetHükümeti, 31 Ekim 1923

Halk Partisi cumhuriyeti ilan etmek için M. Kemal'iönder kabul etti.TBMM, cumhuriyeti ilan etmeye karar verdi. Ankara'dan karar çıktı. Bunun üzerine M. Kemal Türkiye'nin Cumhurbaşkanı oldu. Sabah saat üçte yüz kurşun atıldı. Türk halkı kurşun atılmasına şaşırmişti. Bundan sonra Türk bayrakları göğe çekildi. Mustafa Kemal'e saygı göstermek için Türk Ordusu ateş açmıştır.¹¹⁹

2.5.1. Türkiye'de Cumhuriyetin İlanı,1 Kasım 1923

Dışişleri Bakanı İsmet Paşa başkanlığında Bakanlık kurulmuş ve Ferit Bey İçişleri Bakanı olmuştu. Kazım Paşa Milli Savunma Bakanı, Fevzi Paşa Diyanet İşleri Bakanı, Hasan Bey Maliye Bakanı, Refik Bey Sağlık Bakanı oldu. Millet Meclisi yeni bakanları göreve almayı kabul etti. Temsilcilerin sayısı yüz altmış kişiye ulaşmış, resmi dil Türkçe olmuştu. Resmi dini İslam Diniydi. Temsilciler dört yıl içerisinde yeni Cumhurbaşkanı seçecekti. Türk halkı buna sevinmişti.

2.5.2. Türkiye'den Haberler

Bütün divanlar Osmanlı mührünü iptal etti. Onun yerine Türkiye Cumhuriyeti adını taşıyan mühür kondu. Bu mühür resmi mühür olacaktı. Türk parasını değiştirmeye yeniden başlanmıştı. Türk gazeteleri Boğaz gibi turistik yerlerin resmini çizmeyi istiyor, Türk parasını değiştirmek istemiyordu. Bu konu hakkında hiçbir karar alınmadı.

¹¹⁸ Tawfik, a.g.e., s.93

¹¹⁹ (31 Ekim 1923)Al-ahram, s.2.;Khanki, a.g.e., s.19; (31 Ekim 1923)Almokatam, s.3.

Bu arada göçmenler ve geride kalan emlak problemleri vardı. Ermeni ve Yunanlıların yaklaşık iki yüz bin evleri vardı. Yunanistan'dan gelen Türk göçmenler yaklaşık üç yüz bin kişiye ulaşmış.

İtalyan Prof. Ankara Hükümeti'ne Türklere uçak öğretmek için okul kurulmasına önermişti. Türk hükümeti bu öneriyi dikkate almış fakat hiçbir cevap vermemişti.

İstanbul'da Silah Satışları Müdürlüğü vardı. Savaş bittikten sonra cumhuriyet geldiğinde Türk Hükümeti kendisinden izinsiz herhangi bir silah taşımayı yasakladı. Silah tüccarı, avlanma silahı dışında Türk Hükümeti'nin seçtiği silahları getirmeliydi.

Herhangi bir kişi Cumhurbaşkanı hakkında kötü söz söylerse üç aydan altı aya kadar hapisle cezalandırılacaktı. Bu madde 26 numaralı kanunda yer alıyordu.¹²⁰

2.6. Müttefiklerin Tepkileri, 20 Kasım 1923

Fransa, İtalya ve İngiltere yeni cumhuriyeti ve zamanda İstanbul'daki birinci tercüman Adnan Bey'i kutlamak için temsilciler gönderdi.¹²¹

2.7.İstanbul ve Ankara'ya Mısır'ın Bakışı

İstanbul ve Ankara. Bu illerin farkı neydi? İstanbul'da çok sayıda mescit vardı. Aynı zamanda Ankara da Osmanlı eserleriyle doluydu. Siyasi bakımından söz konusu iller farklı değildi. Ama insanlar bakımından oldukça farklıydı. Ankara'da yaşayan insanlar laik ilkeler ile Fransız devrim ilkelerine önem veriyordu. Türkiye ikiye ayrılıyordu: **Birincisi**; gelenekler ve görenekleri korumakla birlikte Batı'ya bakan bir Cumhuriyet. **İkincisi ise**; İslam ülkelerine bakan Türkiye.¹²²

¹²⁰ (15Kasım1923)Al-ahram, s.3.

¹²¹ (20Kasım1923)Al-ahram, s.3.

¹²² (21Kasım1923)Al-ahram, s.2.

2.8. Türk Parası Meseleleri ve Şimdiki Sıkıntılar:

Birincisi;İstanbul’da un olmadığı için Türkiye ekmek sorunuyla karşılaştı. Bu probleme çözüm bulmak için Türkiye Amerika ile bir anlaşma yapmaya çalıştı. Ama hiçbir şey değişmedi. Hemen Rusya Hükümeti’ne yöneldi. Rusya hükümeti bu problemi çözmek için Türkiye’ye un göndermeye hazırdı. Başka bir problem daha vardı. Bu problem para meselelerinden ibaretti. “Ahmet Cevdet”bu konu ile ilgili bir makale yazmıştı. Onun makalesinde Türkler, yabancılara idare işlerinde yardım etmezse iyi bir davranışla karşılanmayacaktı. Bu makale Türk halkını kızdırdı. Samsun’da çalışan Türk tüccarlarından kırk tüccar bu makaleden şikâyet etti.

İkincisi; İzmir’debulunan “ Fransız Okulları” kapatılmıştı. Ankara’dan böyle bir karar gelmişti. Bu karar Fransız elçiliğini kızdırdı. Fakat Ankara Hükümeti düşüncesini değiştirmede. Bu okullara Türkçe, Türk Tarihi ve Coğrafya alanlarında Türk öğretmenlerin çalışması emrini verdi. Fakat söz konusu okul bunu reddetti.

Üçüncüsü;Irak’taki küçük projeler için çok para harcanmıştı.Ama Irak halkı Türkleri sevmiyor ve onlara güvenmiyordu. Aynı zamanda Türkiye Musul veya Irak’ı almak istese de bu durumu İngiltere kabul etmezdi.

Şimdiki Türkiye’de bulunan ekonomik sıkıntılar bitinceye kadar parti İsmet Paşa liderliğinde olacaktı. Bu arada demir yollarında çalışan işçiler bir süredir grev yapıyordu. Ulaşım araçları beş gün içerisinde kesildi. Ayrıca trenler Avrupa’ya gidemiyordu.¹²³

Bunun üzerine Dışişleri, Sovyet Cumhuriyeti’ni kabul etmeye karar verdi. Kırım Cumhuriyeti doğrudan Moskova hükümetine bağlıydı. Bu kararı hükümet, konsolos, Türkiye’ye bağlı olan temsilciler ve son olarak Sovyet Hükümetleri kabul edebilirdi.¹²⁴ Ankara Hükümeti’ndeki temsilciler Türkiye için bazı anlaşmalar düzenlediler. Çünkü Osmanlı Devleti borcunu Türkiye’ye bırakmıştı. Ayrıca

¹²³ (24Kasım1923)El-Siyasa, s.4.

¹²⁴ (4Aralık1923)Al-ahram, s.3.

problemler çoğalmıştı. Türk hükümeti Fransa'dan mali yardım istemek zorunda kalmıştı.

2.9. Türkiye'de Dışişleri Görevleri, 24 Kasım1923

Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nda görevlendirilme için bazı şartlar vardı. Örneğin; yabancı kadınlarla evlenemezlerdi. Çünkü yabancı kadınlar Türk memurunun Dışişleri vazifelerini engelleyebilirlerdi. Türk memur, yabancı kadınlardan biriyle evlenirse herhangi bir ülkede konsolos, memur ve Türkiye'de elçi olamazdı. Bu sırada Ankara Hükümeti'ne hizmet eden memurlar ile savaşa katılmayan ve Ankara Hükümeti'ne hizmet etmeyen memurlar arasında fark vardı.

Büyük Millet Meclisi'nden çıkan kanunda Anadolu hareketlerine katılmayan Türk subayları Türk ordusundan ayrılmalıydı. Ankara Hükümeti'ne katılmadığı için memurlardan bazıları emekli oldu. Diğerlerinin Yunan Savaşı için rütbesi düştü. Bu olay Ankara'da çalışan memurlar için iyi olmuş, maaşlarına zam gelmişti. Dışişleri Bakanı, Avrupa ülkelerinde kendi bakanlarını seçiyordu. Türk Hükümeti elçilikten bir temsilci sistemini iptal etmişti Ama bu durum yeniden eski sisteme dönmüştü. Aynı zamanda üçüncü dereceden sekreterlik de iptal edilmiş ama sonra yeniden eski haline dönmüştü. Elçilikler sınıflandırılmaktadır:

a) Büyükelçilik: Tokyo, Tahran, Washington, Londra, Moskova ve Paris'tir

b) Elçilik ilişkileri az olanlar: Yunanistan ve Bulgaristan'dır.

c) Elçilikler: Sofya, Roma ve Kahire'dir.

İkinci tür elçi, üçüncü tür elçi de vardır. Bütün elçiliklerin gerek Paris gerekse Londra'da özel bir elçilikleri vardır.

Başkonsolosluk; Münih, Batum, Bombai, Portsaid, İskenderiye ve Beyrut şehirlerindedir.¹²⁵

2.9.1. Üniversitelerde Türkçe Öğretimi, 21 Kasım 1923

Mısır, üniversite heyetine doğu dilleri olarak Türkçe, Farsça öğretmeyi önermişti. Arap Edebiyatı'nda çok sayıda şiir parçaları vardı. Arapçanın yanında Kıpti ve Yunanca da vardı

2.10. M. Kemal Suikastı

Mustafa Kemal, siyasi düşmanlarına rağmen Türkiye'de kendini halka empoze etmiştir. Kendisi daha önce de halktan kopuk yaşamaktaydı. Bununla birlikte kendisi birçok suikasttan da kurtulmuştur. Bir keresinde yemeğine zehir katılmıştı. Başka bir defasında kimliği belirsiz şahıslar tarafından kendisine atılan bombadan da sağ kurtulmayı başarmıştır.

O dönem de M. Kemal İslamiyet'e karşı değildi, sadece olaylar birbiri ardına geliyordu. 22 Ocak 1924 günü İsmet Paşa bir yazı gönderdi ve Ankara ile İstanbul arasındaki karşıtların çoğaldığını bildirdi. Hilafetin bu konudaki tesirini ve uzakta kalması nedeniyle yaşanan sorunları tekrar dile getirdi. M. Kemal ise telgraf ile verdiği cevabında her şeyin halifeden kaynaklandığını ve bu sorunların tek sebebinin halife olduğunu söyledi. Halife bir süre daha ülkede kalırsa devrim olacağını ve çıkan fitnelerin herkesi kapsayan bu yeni cumhuriyete fitne ateşi düşüreceğini ifade etti. Çünkü halifenin cuma günlerinde selamlığa çıkması, insanlarla beraber namaz kılması ve insanların ona övgülerde bulunmasının eski hilafet dönemlerine dönüş hevesi uyandıracaklarını düşünüyordu.

Yaptığı bir konuşmasında insanların genel olarak cahil bırakıldığını, ellerinde olan hakları bilmediklerini ve insanların Türkiye'de halifeliğin var olması nedeniyle ortada bulunan tehlikenin büyüklüğünü anlayamadığını fakat bu ayıbın halka ait

¹²⁵ (24Kasım1923)Al-ahram, s.1.

olmadığını söylüyordu. Halifenin yeteri kadar siyaseti bilmediğini sadece Köşkü'nde yabancı elçileri karşıladığını ifade ediyordu. Türkiye'nin artık bir cumhuriyet olduğunu, hem dini açıdan hem de siyasi açıdan bir halifenin var olmasının herhangi bir anlam taşımadığını söylüyordu. Birkaç gün sonra M. Kemal ve İsmet Paşa İzmir'te bu konuyu görüşmek üzere toplandılar. Sultan'ın sürgün edilmesi, halifeliğin lağv edilmesi kararını aldılar. Bu karar Ankara'ya dönmelerinin hemen ardından uygulamaya konacaktı.¹²⁶

2.11. Türkiye ve Yeni Halifelik, 28 Şubat 1924

Türkiye'de yeni bir dönem başlamıştı ve bu dönem Cumhuriyet Dönemi idi. Ancak her dönemin yeni sorunları, kanunları ve anlaşmaları oluyordu.

2.11.1. M. Kemal ve Önemli Bir Toplantı

M. Kemal, Mustafa Feyzi Efendi'yi öğlen dört buçuk gibi davet etti ve yanında İsmet Paşa' da vardı. M. Kemal; şariat bakanlığının ve vakıflar idaresinin kaldırılmasını istiyordu.

27 Şubat ve peşinden gelen meclis oturumları ekonomik yönden de belli bir öneme haizdir. Zira Şükrü Bey, Din işleri ve vakıflar idaresinin yardımlaşması konusunda talepte bulunmuştu. Vasıf Bey ise cevaben cumhuriyet ilan edilen tüm Avrupa ülkelerinde; gayrimenkul üyelerinin kovulduğunu ve kendilerinin de bunlardan kurtularak onlara bir milimetre bile vermemeleri gerektiğini söyledi. Ona göre bu toprakların tamamı ordunun hakkıydı.

M. Kemal Paşa'nın halifelik hakkındaki görüşü şuydu: Halifelik eskiden de Türkiye üzerinde sıkıntı ve tehlikeler getirdiği gibi bugünden sonrada Türkiye'nin

¹²⁶ Khanki, a.g.e.,s138-139; Swbih, a.g.e., s. 144-146.

tehlike kaynağı olacaktı. Çünkü Osmanlılar tarafından bir ordu aracılığıyla alınan halifelik, devamlı surette İslami görüşleri savaşarak savunmayı gerektirecektir.¹²⁷

2.11.2. Türkiye Büyük Millet Meclisi Toplantısı:

Bazı milletvekilleri halifeliğın kaldırılması ve Osmanlı ailesinin ülke dışına çıkarılmasına onay vermişlerdi. Sonuç olarak bu proje yargı kararı ile birlikte yürürlüğe girmişti. Projedeki diğer maddeler Din İşleri Bakanlığı ve Vakıflar Bakanlığı'nın kaldırılması, cumhurbaşkanına Diyanet İşleri Başkanı'nı tayin etme hakkının verilmesi, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Başbakanlığa bağılı bulunması gibi maddelerdir. Ayrıca camii ve tekkelerin idaresi, imam ve müezzinlerin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından tayin edilmesi, Gerek devlet gerek dini tüm okul ve medreselerin birleştirilerek Tevhid-i Tedrisat'ın uygulanması ve okulların Umumi Maarif Bakanlığı'na bağlanmasıdır. Halifeliğın kaldırılması ve tüm Osmanlı hanedanının kadın erkek demeden 10 gün içerisinde yurtdışına sürgün edilmesi kararı alındı.¹²⁸

2.11.3. Halifelik Kaldırıldı

Sultan Türkiye'den uzaklaştırıldı. 3 Mart günü akşam saat on sıralarında sultan Dolmabahçe sarayında uyuyordu. Polisler geldiler ve Sultan ile görüşmek istediklerini söylediler. Sultan uyandırıldı ve görüşme odasına geçtiler. Kendisine Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından halifeliğın kaldırıldığı, Sultan'ın ve ailesinin İsviçre'ye gönderilmesi kararının alındığını haber verdiler. Halife mustarip oldu ve “Ben hain değilim, ülkemi ve vatanımı seviyorum” dedi. Polisler hiçbir şey yapmadı. Yazıyı bir kere daha okuyarak dönüp gittiler. Bir sonraki gün gece yarısı bir buçukta hükümet araçları ayrıldı. Ertesi gün gazetelerde haberler yayımlandı.

¹²⁷ (1 Mart 1924)Al-ahram, s.2.

¹²⁸ (5 Mart 1924)Al-ahram, s.2.

Sabah saat ikide köşke geldiler ve ülkeyi terk ederek bir daha dönmemesi gerektiği konusunda karar çıktığı haberini verdiler.¹²⁹Emniyet Genel Müdürü kendisine 15 bin Türk lirası yol harçlığı ve İsviçre'de geçimi için para verdi.¹³⁰

2.12. MısırBasını'nın Tepkisi

Buradan birçok görüş ihtilafı ortaya çıktı. M. Kemal'e karşı muarızlar ve muhafazakârlar oluştu. Bunlardan her birinin halifeliğin kaldırılması hakkında bir görüşü vardır. Her biri kendi görüşünü bir şekilde tabir ediyor ve halifeliğin Peygamber Efendimiz (S. A. V) zamanından bugüne Müslümanlar tarafından ayakta tutulduğunu ve hilafetin halifenin kendisi tarafından istismar edileceğini düşünmüyorlardı.

Gazeteler ise bu olayı Osmanlılar hiçbir tahsisat sağlamadan onları yurttan çıkarttılar şeklinde yayımladı. Başka bir gazete haberi; “Prensler Sürgünde” şeklindeydi. 35 prens ise Mısır'a gönderilmişti. Halife'ye yüz bin Türk lirası, prenslere ise 200 bin Türk lirası verilecekti. Bankada bulunan paralarını alamadılar, emlâkleri ile köşklerin hiçbiri kendilerine verilmedi. Bunların tamamı devletin malı sayıldı¹³¹

2.13. Halifelik ve Osmanlı Hanedanının İndirilişi, 6 Mart 1924:

Osmanlılar 832 yıldır sağlamış oldukları otoritede medeniyetle tanınan, tarihi kimi zaman kahramanlıklarla, kimi zaman zulümle, kimi zaman merhametle ve kimi zaman kötü davranışlarla dolu olan bir hanedandı. Türklerin bir tarihi olduğu halde, bu asırdan itibaren yeni bir tarihleri başladı. Bu yeni tarihte artık sultan ve prenslerin hiçbir güzel ve doğru sıfatı dile getirilmeyecek ve hatırlanmayacaktı. Bu tarihten sonra sadece birtakım kahramanlık hikâyeleri anlatılır oldu. Denizleri ve dağları aşmaları ve arazilerden geçmeleri gibi.

¹²⁹ (4Mart1924)Al-ahram, s.2.; Tawfik, **a.g.e.**, s.139-140.

¹³⁰ (5Mart1924)Al-ahram, s.3.

¹³¹ (6Mart1924)Al-ahram, s.2.; Tawfik, **a.g.e.**, s.39-140.

Osmanlıların Mısır tarihi, Sultan Birinci Selim'in 1517 yılında Kahire'ye girmesi ile başlamıştır. Sultan'ın Kahire'ye girişinin en meşhur olayı, Kahire'de 50 bin kişiyi katlederek Memluk kuvvetlerini zayıf duruma düşürmesidir. Sultan Selim babası Beyazıt'ı öldürmüş, Şah İsmail ile savaşmış, mülkünü tarumar etmiş, Şah İsmail'in Tomanbay ile anlaşmasından korkarak Tomanbay'ı şehrin kapısına boynundan astırmıştır. Sultan böylece Kahire'ye girmiştir. Kahire yeniden Mısır valisi Muhammet Ali Paşa tarafından imar etmiştir. Bu faaliyet Sultan Mahmut zamanında gerçekleşmiştir.

Şimdi ise Sultan Abdülmecit'e Türkiye'yi terk etmesi için 10 gün verilmiştir. Halife Kahire'yi kendisine bir sığınak olarak seçmiş ve Kahire'ye gitmek istemiştir. Mısır makamı bir genel merkezdir. Gerek Osmanlıdan gerek başkalarından gelen tüm mültecileri kabul eder. Orası her mazlumun, her mağdurun ve her kovulmuşun sığınağıdır.¹³²

2.14. El-Ezher Görüşü

Görüşleri halifeliğin bir devletin önünde engel olmayacağı yönündeydi. Bazıları M. Kemal'in halifenin laikliğin önünde bir engel olduğunu düşündüğünü, cumhuriyetin ve inkılapların ilanından beri bu durumun böyle olduğunu söylüyorlardı. Türkler halifenin kendileri için bir sıkıntı kaynağı olduğunu ve tehlike arz ettiğini düşünerek hatada bulundular. Yapılması gereken Halife'nin makamından feragat etmesi ve yerine başka bir Halife'nin getirilmesiydi.

Hindistanlı, Pakistanlı, Mısırlı ve diğer tüm Müslümanların kalpleri halifeye bağlıydı. Bu nedenle başka bir halifenin tayin edilmesi gerekiyordu. Hatta cumhurbaşkanı olsa bile din ile hükmeden bir kişinin olması gerekiyordu. Bazı Osmanlı halifelerinin de hata yaptığı söylenebilir, bu mümkündür. Ancak hiç

¹³² (6Mart1924)Al-ahram, s.1.

halifenin olmaması mümkün değildir ve din işlerinin yeni bir halifeye isnat edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle konunun tekrar ele alınması düşüncesindeydiler.¹³³

2.15. Telgraflar 8 Mart 1924

Kahire'den Ankara'ya konuyla ilgili birtakım telgraflar geldi. El Şarkiye merkezinden Ankara'ya gönderilen telgraflarda, halifeliğin kaldırılması ve ailesinin yok edilemeyeceği, El Şarkiye Vilayetinin halen daha Halife'ye bağlı olduğunu, halifenin Mısır'a dönebileceğini ve burada faaliyetine devam edebileceğini bildirerek “Bozduğunuz işi düzeltin” diyordu.

Kahire vilayetine bağlı Dakhaliye'den gönderilen bir başka telgrafta ise; halifeliğin kaldırılması ve Sultan'ın ailesinin sürgün edilmesi ile ilgili Türkiye Büyük Millet Meclisi kararının İslami açıdan haram olduğu ve gerek Mısır gerek diğer yerlerdeki Müslümanların hisleriyle alay etmek gibi

Olduğu ifade edildi. Mısır'ın Halife'yi istediği ve faaliyetlerine burada devam edebileceği bildirildi. Türkiye ise bunu reddetti.

Bazı şeriat mahkemeleri M. Kemal'e telgraf gönderdiler ve Mısır'ın Halife'nin masraflarını karşılamaya hazır olduğunu, Mısır'da ve diğer Müslüman devletlerde her bir Müslüman'ın 20 kuruş vermesiyle Halife'nin masrafının karşılanabileceğini, ödemenin bu koşullarda yapılarak Halife'nin kendi ülkelerinde baş üstünde tutulacağını bildiriyor, “Biz bu tutarı Halife'ye yıllık olarak ödemeye hazırız ve tarafınızdan cevap bekliyoruz” deniliyordu.¹³⁴

2.16. İnkılâp 17 Mart 1924

Camilerde Türkiye'de gerçekleşen inkılap konuşuluyordu ve insanlar bir halife istiyordu. Halife olması fikri “ KralFuat'a” sunuldu. Ancak kendisi bu konuda

¹³³ (7Mart1924)El-Minber, s.2.

¹³⁴ (8Mart1924)El-Minber, s.3.

herhangi bir karar almadığı gibi, halifelik meselesini ve Halife'nin başına gelenleri de önemsemedi.

Zira kendisi Roma Kralı ve İngiltere Kralı tarafından geleceğinin belirlenmesi ile meşguldü. Mısır Parlamentosu'nu ilk defa açıyordu. 14 Mart 1924 günü saat dörtte İngiliz Kralı tarafından telgraf geldi. Aynı gün saat altıda ise Roma Kralı tarafından gelen bir telgrafta Mısır'a olan sevgi ve saygısı belirtiliyordu.¹³⁵

2.7.1.“Halifenin Telgraflara Cevabı”:Halife bu telgrafları, hilafet makamının İslam âlemi tarafından gerçekleştirilen bir toplantı doğrultusunda belirleneceğini ve haberin yayıldığını söyledi. Halife'nin bizzat kendisine bile ulaşan haberlerde Halife'nin İsviçre'de olacağı ancak İtalya ya da Fransa'da yaşamaya niyetlendiği, bu konuyu gerçekleştirecek olan İslam Konferansı'na havale ettiği ancak şimdilik İsviçre'de ikamet ettiği söyleniyordu.¹³⁶

2.17.Türkiye'deki Büyük İnkılâp

Türkiye'de gerçekleşen inkılap bir veya birkaç günün sonucu olmayıp Osmanlı Devleti tarafından yapılan birçok hatanın sonucudur. Örneğin Osmanlı Devleti yakında böyle bir inkılabın gerçekleşeceğini ipuçlarını veren ve bunların planlandığına işaret eden medyaya hiç önem vermemiştir. Ancak öncesinde Sultan Abdülhamit, İslam üniversitesine istinat eder ve bunu saltanatının bir savunması olarak kullanırdı. Yine bu halife Araplara yakınlığıyla bilinirdi.

Zira Osmanlı toprakları tüm Arap devletlerini merkezine almıştı. Ayrıca kendisinin Araplar tarafından çok sevildiği de bilinmektedir. Araplar onu sultan olmasından önce halife olarak görüyorlardı.

¹³⁵ (17 Mart 1924)Al-ahram, s.3.

¹³⁶ (15Mart1924)El-Manber, s.4.

Bunun sonucunda bazı önde gelen Araplarla ittihatçılar İstanbul'da anlaşma sağladılar. İç karışıklıkların da zirvede olduğu bir dönemde bu durum; Osmanlı Meclisi'nde bazı Arapların da yer bulması ile sonuçlandı.

İttihatçılar durumun biraz aydınlığa kavuşmasından sonra “Turan Anlayışı” konusunu yaymaya imkân buldular. Bu fikrin İslam ruhuyla gelişmediğini söylediler ve Türk Ocakları'nda bir Türklük Cemiyeti kurdular. Bu cemiyetin 3 şubesi vardı. Türkçeden Arapça kelimelerin silinerek dilin temizlenmesi konusunda çalışıyorlardı. Bu konuda kitap ve dergiler yayımlıyorlardı.

Görüldüğü gibi halifeliğin kaldırılması adım adım gerçekleşmişti. Din ve siyasetin birbirinden ayrılması, halifeliğin soyutlanarak, halife ve sultanın sadece manevi açıdan itibar görmesi gibi icraatlara bunlar neden olmuştur. Sonrasında ise halifelik tamamen kaldırılmış, ittihatçıların yapmış olduğu hata hem kendi gözlerinin hem de İslam âleminin gözü önünde bu surette ortaya çıkmıştır.¹³⁷

2.18. İslam Konferansı, 25 Mart 1924

Dini okullar Genel İdaresi ve Ulema Heyeti, Ezher Şeyhi ve Dini Okullar Müdürü sayın Muhammed Ebu'l Fadl başkanlığında toplanmışlardır. Katılımcılar toplantıya çağırılmışlardır. Fas, Suudi Arabistan, Türkiye ve Hindistan gibi Müslüman devletler ile Arap devletlerinden gelmişlerdir. Hindistan Müslümanları bu toplantıda en ön saflarda yer almışlardır.

Toplantı Hicri 1342 yılının Şaban ayında Kahire'de bulunan El Ezher binasında gerçekleştirilmiştir. Toplantıda Mısır söz almış ve Türkiye'yi Halife'nin haklarını yok etmekle suçlamıştır. Zira Halifelik İslam âleminin hakkı olup sadece Türkiye'nin halifeliği değil tüm İslâm ümmetinin halifeliğidir. Tüm Müslümanlar halifeye biat etmiş bulunmaktadır. M. Kemal ve Türklerin yapmış olduğu bu davranış tüm İslam devletlerini bir çıkmaza sokmaktadır. Zira halifelik ve imamet

¹³⁷ (23Mart1924)El-Minber, s.4.;(24Kasım1924)El-Siyasa, s.3.

kolay bir iş değildir ve Müslümanlar kendilerine bir halife, Müslümanların işlerini idare eden bir sorumlu istemektedirler. Halife'nin yeri her halükârda değişmeyen bir makamdır.

Böylece Sultan V. Mehmet'in Müslümanların valisi ve emiri olması düşünülmüş, Halife'nin Kahire'ye gelerek faaliyetlerine başlaması konuşulmuştur. Ancak Mısır'daki durumlar buna uygun düşmemektedir. Mısır'da bulunan El Hadevi buna razı olmamakta ve bu durumu onaylanmamaktadır. Bu nedenle en uygun olanı Türkiye'de kalmasıdır. “Biz gerekli olan parayı aramızda toplar gönderir ve böylece Sultan'ın tahtını koruruz.” diyorlardı.¹³⁸

2.19. Mısır Hükümeti 19 Ağustos 1924

Mısır Türklerle ilgili özel bir kanun çıkarmıştır. Bu kanunda hilafetin kaldırılması ve cumhuriyetin ilan edilmesi sonrasında Türkiye'den gelen Türklere resmi muamelelerin Mısır vatandaşymış gibi işlem yapılması, yurt dışına çıkmaları için kendilerine resmi pasaportlar düzenlenmesi ve kendilerine Mısırlı gibi işlem görecekları kimliklerin verilmesi yer almıştır. Böylece Türklere olan muamelelerde Mısırlılardan herhangi bir ayırım gösterilmeyecektir. Bu karar onaylanmış ve Mısır Hükümeti tarafından yürürlüğe konulmuştur.¹³⁹

2.20. El Ezher'in Alimleri

Onlara göre cumhuriyet bir tuhafıktır ve bütün Müslümanlar ile halifeliği yeniden getirmeye çağırarak bir toplantı düzenlenmek gerekir. Ancak Sultan Abdülmecit Mısır'da düzenlenmesi planlanan İslam zirvesine çağırılmıştı.

Filistin'de düzenlenecek Zirve Günü'nü Müslümanların en iyi günleri olarak nitelemiştir. Osmanlının Aka'daki Temsilciler Meclisi'nin üyesi ve askerlik müftüsü Şeyh Asad Efendi toplantıya katılmak için Mısır'a gelmeye karar vermişti. Yemen

¹³⁸ (25 Mart 1924) İslam Dergisi, El-azher Yayınları, s.20-25.

¹³⁹ (19 Ağustos 1924) El-Minber, s.2.

gazetelerinin, gelen Halife ile bir röportaj yapmak için büyük bir toplantı düzenleyeceklerini açıklamıştı. Toplantı bittikten sonra oy çokluğuyla Kahire’de düzenlenecek toplantıya katılmak için Yemen’den temsilcilerin gelmelerine karar verilmişti. İki bölüme ayrılmış olan Hintlerin görüşleri ise farklı farklıydı. Bazıları Avrupa otellerinde kalan Halife’ysavunmanın vahim olduğunu bazıları ise Halife’nin evsiz olduğu için vahim bir durumda olduğunu düşünüyordu. Diğer Hintliler ise; Mısır’ın genellikle İslam Halifeliği’ ne ve İslam Devletleri’ne değer verdiği için Halife’ye de yardım etmek ve onu korumak zorunda kaldığını düşünüyordu. Mısır’da düzenlenecek toplantıya katılmak için Hindistan’dan temsilciler gönderilmişti. Toplantı 13 Mayıs 1926 tarihinde Mısır’da düzenlenmişti.

140

2.21.M. Kemal’in Tepkisi

Şüphesiz Atatürk bunları önemsemedi, çünkü Atatürk için sadece kendi memleketi önemliydi. Kimin ne konuştuğu asla önemli değildi ama Atatürk sadece Mısır’a değer verdi, çünkü Ekim 1911’de Sultan Abdülhamit’i Atatürk’ten uzaklaştırmak için Libya’ya gönderdiler. Mısır üzerinden Bingazi’ye gitti. O sırada Mısır, İngiliz kuşatması altında idi. İngilizler, Türk subaylarının Libya’ya gitmelerine engel oluyordu. İngiliz işgalciler ‘Elhadiya Abbas’a’ Atatürk’ü Mısır topraklarından geçirmemesi için emir verdiler. Ancak Elhadiya Abbas, Atatürk’ün Libya gitmesi için sınırların açılmasına izin verdi, hem de ona Libya’ya gitmesi için bir at verdi. Bu sebepten Atatürk Mısır’ı sever. Ancak Mısırlıların, Arapların çoğundan daha iyi olduğunu görmüyor ve onları bir nedenden ötürü suçluyordu. Çünkü Mısırlılar düşman birliklerine işçi göndermişlerdi.(Muhammed Ali,1935,s66)¹⁴¹

Bu tarihlerde Mısır Feminizm hareketinden “HüdaŞaravvi” Atatürk’e mesaj göndermiştir. Ata Türk, onu Ankara’ya davet etmiştir. Ankara’yı ziyaret ettiği

¹⁴⁰ (26Mart 1964)İslamDergisi,El-azher Yayınları, s.4-7.

¹⁴¹ Ataya Muhammed Ali, **Orta Doğu Lideri**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1935, s.66.

zaman, nelerin değiştiğini fark ettiği zaman Atatürk'e: " Sen sadece Atatürk değilsin. Aynı zamanda sen Doğu Atatürk'üsün" demiştir.¹⁴²

Ünlü yazar Abbas El-Akkad; "Gelişimci" adında bir makale gönderdi. Makalede M.Kemal'i övdü ve Mısırlıların Türklerle olan mutluluğunu açıkladı. " El-Akkad ", Mısırlıların Türk zaferine sevinme hakkına sahip olduğunu gördü. Çünkü İslam dininin ve İslam Ümmetinin birliğine göre.

SadZaghlul El-Vefat Partisi başkanı, Cumhuriyeti kurduğu ve Türkiye'yi geliştirdiği için Atatürk'ü tebrik eden bir mektup gönderdi.¹⁴³

¹⁴² Khanki, a.g.e., s100.; Ataya Muhammed Ali, **Orta Doğu Lideri**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1935, s70.; (10 Mayıs1925)El-Siyasa, s.4.

¹⁴³ Tawfik, a.g.e., s.144-145.

III. BÖLÜM

İSMET İNÖNÜ

İsmet İnönü, M. Kemal Atatürk'ün sağ koluydu ve Türkler için çok önemli savaşlar kazanmıştı.

3.1. İzmir Olayı

1921'de İzmir'de çok kötü katliamlar olmuştu. Çatışmaların ortasında gerilla savaşı çıktı ve onların arasında “Çerkez Ethem” isimli bir adam vardı. Karargâhı Kütahya'da olan itibarlı ve güçlü biriydi. Fakat İzmir'de Yunanlılara yenilmişti. M. Kemal ve İsmet Paşa bu adamı tanıyordu. Aralarında düşmanlık ve kıskançlık olduğu söylenirdi.

M. Kemal ve İsmet Paşa birlikte Eskişehir'e gittiler. Tesadüf Çerkez Ethem'de onlarla beraber trene bindi. M. Kemal, Çerkez Ethem'in kendisini öldürmek istediğini hissediyordu. Çerkez Ethem'de, M. Kemal için aynı şeyleri hissediyordu. Her ikisi de bu hisleri anlamazdan geldi. M. Kemal ülkenin sorunları, Yunan saldırıları ve imzalanan anlaşmayla meşguldü. Ethem trenden inince M. Kemal'e hainlik yapmaya karar verdi. Yunanlılara katıldı ve “Yeşil Ordu” isimli bir ordu kurdu. M. Kemal, ona Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın emirlerine itaat etmesini emretti. Fakat Çerkez Ethem İsmet Paşa'nın sözlerinin bir harfine bile itaat etmedi.

Yunanlılar içi bu durum, Türkler ve M. Kemal'den kurtulmak için bir fırsattı. Yunanlılar Afyon'a yönelmişlerdi. 9Ocak 1921'de I. İnönü Savaşı yaşandı ve İsmet Paşa galip gelerek Türkler zafer kazandı. İnönü vasıtasıyla tekrar kendilerine güveni geldi.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Swbih, a.g.e., s.114-118;Tawfik, a.g.e., s.92;Khanki, a.g.e., s.12

3.2. İkinci İnönü Muharebesi: 30 Mart 1921

Kazım Karabekir, İsmet ve Selahattin Adil Paşaların başında oldukları askeri konsey, İzmir ve Kütahya Cephelerine bir saldırı düzenlemek için toplanmıştı. Rus topları ve uçakları bu amaç için kullanılmıştır. Demiryollarında, Azerbaycan ve Erzurum gibi hatlar yapılmaya başlanmıştı. Kemalistler de bu hatlara çok önem veriyorlardı. M. Kemal'in başında olduğu ve o zamanlar “Yıldırım Ordusu” olarak nitelendirilen kuvvetler, İsmetPaşa'nın katılımıyla askeri tatbikatlar görüyordu.

M. Kemal Paşa kendi askerlerini teşvik etmek için yaptığı konuşmada; onlardan ter dökmelerini istiyordu. M. Kemal Paşa İçişleri Bakanı ile savaş cephesine göz atmak için Eskişehir'e gitmişti.

Ülkede yaşanan bu ciddi olaylar esnasında Ermeni Dışişleri Bakanlığı, Kazım Karabekir Paşa'ya işgal edilen Ermeni bölgelerini koruyacaklarını ve Ermenilere karşı herhangi bir öfke ve zulüm istemediğini hatırlatan bir mektup göndermişti. O dönemdeki haberlerde geçen bilgilere göre Anadolu'da Bolşevik hareketlerinin ortaya çıktığı öne sürülüyordu. Ülkede savaş için harcanmış maliyet 80 milyon liraya ulaşmıştı. Bu rakam o zamana göre çok büyük bir tutardı.¹⁴⁵

3.3. Afyon Saldırısı, 31 Mart 1921

Afyon'a yaptığı saldırı ve kuşatmanın başarı haberini alan Yunanlılar kutlamalara başlamışlardı. Bu başarıda kullandıkları yeni araçların önemli bir etkisi olmuştu. Müttefikler, Yunanlıların Türkiye'ye düzenlediği saldırıları desteklemeyeceklerini ve bu meseleden uzak duracaklarını duyurdular. M. Kemal busavaşın galibinin Türkler olacağını açıklayıp Türkleri savaşa katılmaya hazırlıyordu.¹⁴⁶

¹⁴⁵ (30 Mart 1921) Al-ahram, s.1.

¹⁴⁶ (31 Mart 1921) Al-ahram, s. 1.

3.4. Anadolu Savaşı

5 Nisan'da iki kuvvet arasında devam eden savaşın galibi Türklerdi. Yunanlılar Afyon'dan Bursa'ya doğru kaçmışlardı. M. Kemal'in kuvvetlerinin inşa etmek istediği Ankara-Konya Milli Savunma Hattı için 800 bin asker ve 200 subay hayatını kaybetmişti. Mösyö Vniryaus, Türkiye'deki tehlikeli durumlardan dolayı Yunanistan'a geri dönmeye karar verdi. Savaşın sonucunu beğenmeyen İngiltere sert bir tepki gösterip ve Türkiye'ye karşı Yunanlılara destek verdi. Aynı zamanda iki tarafı da uyardı ve savaşa ilk başlayan tarafın ceza çekek olan taraf olduğunu belirtti. İngiltere anlaşmaya uymak ve Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunu halletmek istiyordu. Fakat bu Türkiye ve Yunanistan'a göre imkânsız bir çözümdü. Çünkü İngiltere'nin Türkiye aleyhine silah kullanması imkânsızdı.¹⁴⁷

3.4.1. Savaş Meydanı

Bu savaş çok önemliydi. Çünkü Eskişehir İzmir'den 223 km, Yunanlıların karargâhı ve askeri üssü olan Uşak'tan 200 km, Bursa şehriden de 50 km. uzaklıktaydı. Bu şehre ulaşınca Ankara'ya ulaşmak için 263 km. kalıyordu. M. Kemal 12 Nisan'da destek kuvvetleri orduya katılmaları için görevlendirilmişti. Bu sırada Türkler, Yunanlıların peşindeydi. Aynı zaman Bekir Sami Bey ve Tevfik Paşa İtalya'dan İstanbul'a gelmişler ve İtalya'da iyi ağırlandıkları için İtalyan elçisine teşekkür mektubu göndermişlerdi.¹⁴⁸

3.4.2. Yunan Tepkileri

Türkler ve Yunanlılar arasında savaş devam etmekteydi. İsmet Paşa gazetelerdeki iddiaları yalanlıyor ve Yunanlıların beklenenden daha fazla kayıp verdiğini söylüyordu. Yunanlılar ise Türklerle savaşa devam edeceklerini söylüyorlardı. Mısır gazetelerine göre Kafkas gönüllülerinin sayısı, Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa dâhil 12.000 kişi idi. Yunanistan da saldırıya Bursa'dan

¹⁴⁷ (8 Nisan 1921) Al-ahram, s.1.

¹⁴⁸ (16 Nisan 1921) Elahaly, s.3.

başlayacağını açıkladı. Yunan siyasi ortamı gerginlik içindeydi. Bu sürede Türk toplumu da Yunanlılarla barışı kabul etmeyip bir saldırı düzenlemek istiyordu.¹⁴⁹

3.4.3. T.B.M.M Toplantısı

Türkiye Büyük Millet Meclisi ilk başkanı M. Kemal Atatürk'tü. Meclis'e Milli Savunma Bakanı Fevzi Paşa ve Güney Cephesi Komutanı İsmet Paşa'da katılmışlardı. Meclis' ordunun ihtiyacını karşılamak için yeni öneriler sunmuşlardı. Fakat bunun yanında da savaşın ne kadar zor olduğunu ve

Sadece ölmekle bitebileceğinin altını çizdiler. Meclis toplantısı bittikten sonra milletvekilleri yerlerine geri dönmüşlerdi.¹⁵⁰

3. 5. İzmir ve Yunan Savaşı, 9 Temmuz 1921

1921 yılı Temmuz ayının ilk gününde savaş cephesinden iyi haberler geliyordu. Savaşta Yunanlıları ağır yenilgiye uğratan Türkler zafere kavuşmuştu. Ankara'dan gelen mektuba göre Türkler İzmir'i ele geçirmişti. M. Kemal ise kabine değişikliği yapmaya çalışarak İstanbul Hükümeti'nin savaşa katılmasını istiyordu. Ne varki bazı sorunlar vardı. Sayısı 15.000 olan "Mülteciler Sorunu" bu sorunlardan biriydi. İzmir'den göç edip Rodos Adası'na yerleşmişlerdi. Bu göç dalgasında Ermeni ve Yahudilerin sayısı çoktu.

Bu esnada Bekir Sami Paşa savaş yerine müzakere istiyordu. Paris'e gidip kendi şartlarını bildirmek istedi ama başaramadı. Zira Milli Meclis ondan önce şartlarını söylemişti. İsmet Paşa komuta ettiği İnönü Savaşı'ndaki zafere rağmen Türk ve Mısır gazeteleri M. Kemal'i övüyordu. O zaman Türk ordusunun sayısı yaklaşık 150.000-200.000 askerdi. M. Kemal'in askerleri Yunanlılardan nefret

¹⁴⁹ (18 Nisan 1921) Alahram, s. 1.

¹⁵⁰ (13 Haziran 1921) Elahaly, s.3.

ediyordu. Ayrıca Türkler kendi memleketlerinde onlarla savaşıyorlardı. Yunanlılar ise yabancı bir ülkede savaşıyordu.¹⁵¹

3.5.1. Savaş Sonucu

Savaş cephesinden gelen haberlere göre Türklerin Bursa'ya doğru yönelişi hızlı bir şekilde ilerliyordu. Türk kuvvetler Yunanlıların saklandığı Yalova şehrine yönelmekteydi. Yunanlıların sayısı azalmaya başlamıştı. M. Kemal Paşa savaşla ilgili bir açıklamasında, 180 bin askeri olduğunu ve Ankara'da 600 işçinin, çalıştığı bir mermi fabrikası, kurduğunu, belirtmişti.¹⁵²

Dört gün boyunca devam eden bu savaşta 30 bin kişi esir düşmüş, Ankara, Eskişehir ve Kütahya arasındaki iletişim yolları kesilmişti. 21 Temmuz 1921 saat 8'de Yunanlıların talepleri şöyleydi: Türkiye, Bursa, İzmir ve Aydın illerinin Yunan hâkimiyetinin altında olduğunu kabul edecek. Trabzon ise bağımsızlığa kavuşacaktır. İstanbul'da uluslararası bir hükümet kurulup bu savaşın cezasının ödenmesi istenecektir. Fakat bu haberlerin doğru olup olmadığını kimse bilemiyordu. Bu arada Kütahya'dan çekilen Türk kuvvetler Yunanlıların gücünden mi yoksa askeri planlarından dolayı mı çekilmişlerdi? Yoksa bu haberler Yunanlılar tarafından uydurulmuş yalanlar mıydı?¹⁵³

3.6. İsmet Paşa ve M. Kemal'in Gizli Savaş Planı

Ankara'da M. Kemal ve Fevzi Paşa durumu gözden geçirirlerken Yunanlılar Temmuz ayında saldırıya geçtiler. Afyon'u ve Eskişehir'i kuşattılar. İsmet Paşa, çökük bir binanın içinde ve berbat bir odada oturuyordu. Çünkü Eskişehir'in düşmesi bütün Türkiye'nin düşmesi demekti. Sadece M. Kemal'in varlığı durumunda bu çıkmazın çözüleceğini düşünüyordu. M. Kemal geldiği zaman komutayı aldı ve dikkatini bu duruma toplamaya başladı. Haritada ordunun yeni mevkillerine küçük

¹⁵¹ (9 Temmuz 1921) Alahram, s.1.

¹⁵² (19 Temmuz 1921) Elahaly, s.3.

¹⁵³ (29 Temmuz 1921) Alahram, s.3.

bayraklar koyuyordu. M. Kemal Eskişehir'i boşaltmaya,3 kilometre geri çekilmeye ve Sakarya Nehri'nde durmaya karar verdi.

M. Kemal, geri çekilmenin düşmanların gücünü zayıflatacağını biliyordu. Ankara'nın yeni bir çıkmaza düşmesinden korktuğu için Ankara'ya dönmek istiyordu. Milletvekilleri ise yenilgi ve kayıplar sebebiyle Yunanlılardan intikam almak istiyorlardı. M.Kemal demir adam gibi çalışıyor ve çok az uyuyordu.

M. Kemal ile Yunanlılar arasında "Büyük Aldatma" adında gizli savaş başladı. M.Kemal, Halide Edip ve kocası ile görüşüyordu. Onların varlıklarında şans olduğuna inanıyordu. M. Kemal planın imkânsız hale gelmemesi için savaştan çekilmek istiyordu. Bunu düşünürken Fevzi Paşa telefon edip düşmanın çekildiğini ve güçlerinin çöktüğünü haber verdi. M. Kemal saldırmaya ve yedek birliklerin müdahalesine karar verdi. 26 Ağustos şafağında saat dörtte M. Kemal'in önderliği altında Türk ordusu Yunanlılara saldırdı. Bu savaş "Sakarya Savaşı" olarak adlandırıldı.¹⁵⁴

3.7. Yunan Tepkileri,30 Ağustos 1921:

Yunan gazetelerinin yayımladığı haberlere göre; Yunanlıların ilerledikleri ve düşmanın zayıf direnişini sindirdikten sonra Eskişehir'den 42 kilometre ilerisine kadar vardıkları resmi bir şekilde ilan edilmişti. Türklerin İzmir'i terk ettikleri de iddia ediliyordu. Resmi bildirgelere göre Yunanlılar Eskişehir'i ve yanındaki küçük kentleri işgal etmişlerdi. Fakat bu haberlerin doğru olup olmadığını ispat edebilir bir delil ortada yoktu. Diğer iddialar ise Türk kuvvetlerinin gücünün daha büyük olduğu ve bütün bunların bir hikâye olduğuna dairdi. Bu arada cepheyi güçlendirmek için M. Kemal Paşa'nın 38-45 yaşlarındaki erkekleri askerliğe çağırdığı, 45-52 yaşlarındaki erkeklere ise devletin iç işlerine bakmalarını emrettiği resmi olarak açıklanmıştı.

¹⁵⁴ Atatürk, Muhammed Swbih, Mısır Kütüphane Yayınları , 1945, s 126; Mustafa Kemal Atatürk, FathiRadwan, Badar ve Elmstakbal Yayınları, 1984, s. 80-81.

M. Kemal'e göre Paris; kendine bağılı olan gazetelerde Milletler Konseyi'nde devamlı olarak Boğaz'ın özgürlüğünü korumak için toplantı düzenleyip Kemalistlerden ve Yunan Hükümeti'nden Boğaz üzerine herhangi bir askeri harekât yapmamalarını istemişti. Bu arada Ankara Hükümeti Fransa'nın Trakya ve Suriye sınırları hakkındaki son önerileri hakkında, düzenlemeler yapmayı ve bu düzenlemelerden sonra önerileri kabul etmeye karar vermiştir.¹⁵⁵

3.7.1. Sakarya Savaşı Sonucu 29 Eylül 1921

Güvenli kaynaklara dayanan haberlere göre Yunanlılar Ankara'ya çok yaklaşmıştı. Batı Cephesi'nde Yunanlılar çok kayıp vermişlerdi. Türkler, Yunanlıları "Aslanlar" bölgesinden kovmuşlardı.

Bu olaylar nedeniyle SSCB, başta Sovyet Dışişleri Bakanı olmak üzere temsilcilerden oluşan bir heyeti M. Kemal ile görüşmeye göndermişti.¹⁵⁶

Türkler Sakarya'yı tamamen elde ettikten sonra M. Kemal, ne Yunanlılara ne de onların komutanına zaman bile vermedi. Sakarya'da Yunanlıların bırakmış oldukları silahları elde ettiler. Yunanlılar savaş cephesinden kaçtılar ve 18 Eylül'de Türklere kazanmak için başka çarelerinin kalmadığını söylediler. Eskişehir, Bursa ve Sakarya'dan kaçtılar. M. Kemal ve İsmet Paşa komutan olarak yerini aldı. Konya'daki orduya, İzmir'e doğru hareket etme emirleri geldi. M. Kemal, 15 Eylül'ün gecesinde silah taşıyabilecek herkesin askerliğe çağrılacağını, bütün düşmanları yok edene kadar cepheye gönderileceklerini açıkladı. Yunanlılar saklanmak için İzmir'in 400 mil uzaklığında kaldılar. Fakat bu artık hiçbir şey yaramazdı çünkü Türkler artık güçlüydü.¹⁵⁷

¹⁵⁵ (19 Ağustos 1921) Al-ahram, s.1.

¹⁵⁶ (29 Ağustos 1921) Al-ahram, s.2.

¹⁵⁷ (27 Eylül 1921) Al-ahram, s.1.

3.7.2. M. Kemal Paşa

M. Kemal Paşa, İstanbul'a gönderdiği mektupta; Sakarya Savaşı'nı kazanmak için ter döküp nice sıkıntılar çektiğini anlatıyordu. Yunan Ordusu Ankara'yı elde etmek istediğini, Türk Ordusu'nu yok etmek istediklerini söyledi.

Türk Ordusu 21 gün süren savaştan sonra zafere kavuştu. Türk toprakları özgürlük için Türklerin kanıyla sulandı. Bütün bunlar tarihe geçecekti. Türk Ordusu ve Türk Halkı zorluklara boyun eğmeden yakında yine kazanacaktı.¹⁵⁸

3.8. Dumlupınar Savaşı 1922

M. Kemal savaşı kazanmıştı. Kurtuluş Savaşı'nda artıksona gelinmişti. 11 Ekim 1922'de "Mudanya Ateşkes Antlaşması" imzalandı. İsmet Paşa, M. Kemal'in vekili olarak gitti ve antlaşmayı imzaladı. O gün itibaren Türkiye'de hiçbir Yunanlı kalmamıştı. Trakya'ya erişim gerçek bir zaferdı. M. Kemal'in cesareti büyük bir başarıya yol açmıştı. BağımsızlıkSavaşı bitmişti.

3.9. Lozan Antlaşması

11Kasım1922-24 Temmuz1923 tarihleri arasında Lozan Konferansı'nın görüşmeleri sürdü. 28 Ekim 1922 yılında Lozan Konferansı fayda vermedi. M. Kemal, İsmet Paşa'nın konferanstan çekilmesini ve Yunanlılarla barışmak istemediğini bildirdi.

Lozan Konferansı'nda düzeltilmesi gereken bazı konular vardı: Bunlar Musul ile Kürtler hakkındaydı. İsmet Paşa görüşlerinde ısrar edip Musul'un Türkiye'nin parçası sayılması gerektiğini savunuyordu.

Lozan Antlaşması 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalandı. Bu anlaşmadan sonra yeni Türkiye dünyaya ilan edildi. Ayrıca bütün alanlarda İstiklal ilan edildi. Bu

¹⁵⁸ (27 Eylül1921)Al-ahram, s.1.

nedenle Lozan Antlaşması büyük bir siyasi zafer sayılmaktadır. M. Kemal ile savaş, İsmet Paşa ile de siyasi zafer kazanılmıştı.

IV. BÖLÜM

KEMALİSTLER

4.1. Eskişehir Çatışması

19 Ocak 1921: Eskişehir’de çatışmalar şiddetlenmiş ve M.Kemal hazırlanıp çatışma bölgesine geçmişti. 17 Ocak’ta Ankara’dan Dışişleri Bakanlığı’ndaki elçi vekilinin açıkladığı rapor ile bir plan uygulaması geldi. Onlar Müttefikler ile Kemalistler arasında barış olması için devletler tarafından sunulan herhangi bir öneri istiyorlardı. Temsilci görüşmelere hazır olduğunu açıkladı. Fakat M.Kemal’in o zamanlar kafası çok karışık. İngiliz gazeteleri, M.Kemal ile barış yapmaya hazır olduklarını yazıyordu. Çünkü Kemalistler Ankara Hükümeti’ni temsil ediyor ve Sevr Anlaşması’nın iyileştirilmesini istiyorlardı. Gelecekte Rusya ile Türkiye arasında olabilecek ve Bolşevikliğin yayılmasına sebep olacak bir birlikten korkan İngiltere’nin de barış yapmak istediği söyleniyordu.¹⁵⁹

4.2. Ankara ve Kemalistler

22 Ocak 1921: Kemalistler Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde sağlıklı bir ortamda toplandılar. Bu durum fiyatlarda aşırı artışlara sebep oldu. Yiyecek kıtlığı ortaya çıktı. Az olan yiyecekler çok pahalandı. Bir de kış gelince bu durum bazı hastalıkların çıkmasına sebep oldu. M. Kemal, kargaşadan uzak olmak için şehirden uzak bir yerde ev aldı. M. Kemal, o zamanlar da askeri bir akademi kurdu. Bu akademiye mezun olmuş ve 150 lira maaş ile orduya tayin olmuş 124 teğmen katıldı. Türkiye’de bu aylarda her yer çok soğuktu. Fakat M. Kemal çok ciddi bir şekilde, bütün gayretiyle çalışıyordu. Tren yolu hattındaki yolların ve hatların, emniyet ve

¹⁵⁹ (19 Ocak 1921)Al-ahram, s. 4.

güvenliğini sağladı. Meclis ona “Mareşal” rütbesi verdi. Çünkü M. Kemal çok iyi bir siyasetçi ve savaş komutanıydı.¹⁶⁰

O sırada İzmir’de Yunanlılar, az olan M.Kemal’in askerleriyle çatıştı. Onların kuşatması ve M.Kemal ile İstanbul arasındaki haberleşmeyi kesmeleri, M.Kemal’in canını sıktı. Yunanlılar, İzmir ve Bandırma’yı işgal etti. Müttefikler, Yunanlıların karşılaştığı çeteleri ve Kemalistleri sınırlamak üzere planlar kuruyorlardı.

4.3. Kemalistlerin Talepleri 2 Şubat 1921

Kemalistlerin isteklerini, hükümet tarafından Ankara’da temsil ediyordu. M. Kemal isteklerini açıklamıştı. Yabancı askerlerin vatandan kovulması, İstanbul Hükümeti’nin istifası, Sultan’ın yabancı

Askerler tarafından korunmasından vazgeçilmesi bu istekler arasındaydı. Sadrazam, Londra’da düzenlenecek olan konferansa Türkiye ile beraber katılmayı onayladığını belirten bir karar yayımladı. Bu karar Ankara’nın da ittifakı ile oldu.¹⁶¹

4.4. Kemalistler ve Yunanlılar

Yunan Başkomutanı, Kemalistleri vurmak ve onları yok etmek için uygun işareti beklediğini fakat Avrupa prensipleri çerçevesinde olacağını açıkladı. M. Kemal’in ordusunu yok etmek kolay değildi. Eğer İzmir’de Yunan Ordusu başarılı olursa kolay olabilirdi. Bunun üzerine Türkler ve Yunanlılar aralarında siyasi bir anlaşma imzalamayı denediler ama başarısız oldular. Bu savaşı bitirmek ancak güç uygulamak yoluyla olabilirdi ve bunun aracı da silahtı.

4.4.1 Atatürk ve Kemalistlerin Toplantısı

Kazım Karabekir, İsmet ve Selahattin Adil Paşaların başında olduğu konsey, İzmir ve Kütahya Cephelerine bir saldırı düzenlemek için toplanmıştı. Rus topları ve

¹⁶⁰ (22 Ocak 1921)Al-Ahram, s. 1.

¹⁶¹ (2 Şubat 1921)Al-Ahram, s. 3.

uçakları bu amaç için kullanılmıştı. M. Kemal'in başında olduğu ve o zamanlar "Yıldırım Ordusu" olarak nitelendirilen kuvvetler, İsmet Paşa'nın katılımıyla askeri tatbikatlar görüyorlardı. Diğer yandan da Türkiye'deki tüm gazeteler, vatandaşların bu savaşa katılmaya ne kadar hazır olduklarını belirtiyordu.¹⁶²

4.4.2. Ermeni Meselesi'nde Kemalistlerin Görüşleri, 8 Nisan 1921

Kemalistler, Ermenilerle ittifak yaparak, Ermenilerin emniyeti bakımından hassas oldukları "Van" şehrini Ermenilere vermekten yanaydı. Türkiye ve Azerbaycan arasında bağımsız bir Ermeni Hükümeti oluşturulursa bu durum, Türklerin planlarından vazgeçtiğine kesin delil olurdu ve Türkiye'deki diğer azınlıkları korumak için de başlangıç olurdu. M. Kemal ve Kemalistler buna taraftar idiler.¹⁶³

4.5. Sakarya Savaşı ve Kemalistler, 19 Ağustos 1921

Yunan gazetelerinin yayımladığı haberlere göre; Yunan askerlerinin ilerlemeye başladıkları, düşmanın zayıf direnişini sindirdikten sonra Eskişehir'in 42 kilometre ilerisine kadar vardıkları resmi bir şekilde ilan edilmişti. Türklerin İzmir'i terk ettikleri de iddia ediliyordu. Yine resmi bilgilere göre Yunanlılar, Eskişehir'i de işgal etmişlerdi. Fakat bu haberlerin doğru olup olmadığını ispat edebilir bir delil ortada yoktu. Kemalistlerin sahip olduğu kuvvetlerin gücü daha büyük olduğu için bütün bunların bir hikâye olduğuna dair iddialar da ortaya atılmıştı. Bu arada M. Kemal cepheyi güçlendirmek için; 38-45 yaşlarındaki erkekleri askerliğe çağırdığı, 45-52 yaşlarındaki erkeklerin ise devletin iç meselelerine bakacaklarını emrettiğine dair beyannamelerde resmi olarak açıklanmıştır.¹⁶⁴

¹⁶² (30 Nisan 1921) Al-Ahram, s.1.

¹⁶³ (8 Nisan 1921) Al-Ahram, s.2.

¹⁶⁴ (19 Ağustos 1921) El-Minber, s. 3.

4.6. Sakarya Savaşı'nın Sonucu,21 Eylül 1921

Londra'dan gelen haberler Türklerin kazandığını vurguladı. Türklerin daha güçlü olduğu, hem gücü hem de kabiliyetli olduğu öne sürüldü. Sakarya başta olmak üzere Anadolu şehirlerini kuşatırken Yunanlıların silahları ve mermileri elde edilmiştir. Yunanlıların silahları azaldığı için Türklerin karşısına durmakta zorlandı. Kemalistler de Eskişehir ve yanındaki şehirleri elde ettiler. Yunanlıların bıraktığı silah- ları 'da aldılar. Yunanistan'dan gelen haberlere göre Yunan ordusunun Kemalistlere karşı durumu çok kötü olup Yunanistan'ın denizden kuşatıldığını, yardım istediğini aktararak Ankara'yı almak gibi niyeti olmadığını söyledi.¹⁶⁵

4.7. 15 Ekim 1921 Anadolu'daki Savaş Esirleri

Londra gazetelerinde şu açıklama yer alıyordu: İstanbul'dan gelen telgraflar da İngiliz askeri yetkililerin, Kemalistlerin elinde bulunan esirlerin durumlarını takip ettiklerini belirtmektedir. Bunun dışında Ankara'ya Müttefikler tarafından bazı delegeler gönderilmişti. Çünkü konu İngilizlerin kontrolünden çıkmıştı. Bunun karşın Ankara Hükümeti esirlerin serbest bırakılmasına izin vermedi ve bu konunun gündeme gelmesinin daha erken olduğunu söyledi. Fakat Britanya, özellikle Anadolu Bölgesi'ndeki esirlerin serbest bırakılma konusunu takip etmeye devam ediyordu.

4.7.1. Fransa Hükümeti

Fransa Hükümeti ile Kemalistler Antep ve Urfa Bölgelerinde tutulan esirlerin serbest bırakılmaları amacıyla bir sözleşme yaptılar. Fransa, Anadolu havasının çok soğuk ve Anadolu'nun yoğun kar altında olması nedeni ile elinden gelen her şeyi yapıyordu. Aralarındaki sözleşmeye göre 800 Fransız esir serbest bırakılacaktı.¹⁶⁶

¹⁶⁵ (21 Eylül 1921) Al-Ahram, s.4.

¹⁶⁶ (15 Ekim 1921) Al-Ahram, s.2.

4.7.2. Anadolu'nun Durumu, 21 Kasım 1921

Anadolu'da Kemalistler ile Yunanlılar arasında sulh müzakerelerinin başladığı hakkında yayılmış söylentilerin tümü in kare dildi.

4.7.3. İtalya ve Ankara Hükümeti

İtalyan yetkililer anlaşma görüşmelerinin durması sebebi ile Ankara'dan bir yetkiliyi Roma'ya davet ederek, görüşmelere Türkiye ve Fransa arasındaki anlaşmanın neticesine göre devam edecek olduklarını bildirdi. İtalyan yetkililer; Yunan Hükümeti'ne, İstanbul Halifesi'nin geçen yaz koyduğu

Şartları kabul etmesi teklifini götürdü. Eğer Yunanlılar İzmir'i tamamen boşaltırsa iki hükümet arasında meydana gelebilecek ihtilaflara İtalya Hükümeti dâhil olmayacaktı.

4.7.4. Fransa Hükümetinin Tepkisi

Fransa Hükümeti; Lord Curzon'a, Fransa'nın mevcut Hristiyan azınlığı ile daha çok ilgilenmesi için biraz para verdiğini anlatmıştı. Ayrıca Amerika, Türkiye'de olan Hristiyanlarla ilgilenme amacıyla bazı elçiler de göndermişti.

4.8. Dumlupınar Muharebesi

27 Ağustos 1922 yılında İstanbul'a ulaşmış olan telgrafa göre, askerler Anadolu'ya geri dönmüş ve Kemalistler, İzmit'te Yunanlılara ait mevkilere saldırmıştı. Bu eylemler Kemalistlerin saldırısı için hazırlık olmuştu. 29 Ağustos tarihinde ordu hareket etmişti. Yunanistan'a gelen haberlere göre savaş üç gündür sürüyordu. Türk Ordusu çok miktarda silah ve mühimmat ile donatılmıştı.

30 Ağustos'ta Türk askerlerinin Afyon'a girdiği ve zafer kazandığı haberi geldi. Yunanlılar savaştan çekildiler. Şiddetli bir savaştan sonra cesur Türk askerleri Eskişehir'i işgalden kurtardılar.

“Dumlupınar” olarak isimlendirilen savaşta Türk askerleri Yunanlılara karşı zafer kazandı. (Aziz KHANKİ,1938 s14& Muhammed Ali,1935,s30)¹⁶⁷ 5 Eylül’de, plana göre Türk saldırısı devam edecekti. Yunan askerleri çekilirken köylerde yangın çıkardılar. Bu sebepten binlerce Hristiyan, Yunanlıların saldırısından korkarak İzmir’e göç etti. Komutan Trikopis dâhil 500 asker esir olarak alındı ve M. Kemal’e götürüldü. (Radwan.1984.s82-85)¹⁶⁸

4.9. Kemalist ve Yeni Cumhuriyet İlanı, 8 Aralık 1923

İsmet Paşa Başkanlığı’nda Şeriat Bakanı Mustafa Fevzi Şeyh İstanbul’a geldi. Burada iki hafta kaldı. Fakat Halife’yi ziyaret etmedi. Bu durum M.Kemal ve Kemalistlerin yaptıklarının doğru olduğunu ispat eder özellikteydi. Gençler sadece subay olarak değil aynı zamanda Anadolu’da ordu kurmak için M. Kemal ile çalışıyorlardı. Bu ordunun çoğu “Savunma Direngi” diye adlandırılan bir dernek kurmakla vazifeli subaylardı. Bu savunma direngi ikiye ayrılıyordu: Birincisi; Anadolu’da bulunan savunma direngiydi. İkincisi ise; Anadolu’da çalışan işçilerden ve subaylardan oluşmaktaydı. Bu işçiler ve subaylar Makedonya, Trakya ve İstanbul’un doğusundaki bölgelerde oturuyordu. Onlar, ülkede bulunan subaylarla birlikte çalışıyordu.

Arap dünyası; Türkiye’nin, işgal edilen ülkelerden ve İngiltere’den Müslümanları kurtarmak için yaptıklarını itiraf ediyordu. Bildiğimiz gibi Batı; Türkiye ile yan yana duruyor, M.Kemal ve arkadaşlarını destekliyordu.

Bütün insanlar M. Kemal’in yanındaydı. Kemalistlere göre bu çağda laiklik önemli bir meseleydi. Din işleri siyasi hayattan ayrılmalıydı. Türklerin kalkınması

¹⁶⁷ Khanki, a.g.e., s.14; Ataya Muhammed Ali, **Orta Doğu Lideri**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1935, s. 30.

¹⁶⁸ Radwan, a.g.e., s. s. 80-85.

için M.Kemal gibi kişilere ihtiyaç vardı.M. Kemal, Türkiye'nin siyasi işlerine çok önem veriyordu.¹⁶⁹

Mustafa Kemal ve KemalistHükümeti'nin kendilerini nereye götürüyor oldukları aralarında tartışır olmuştu. Türkiye'de ordunun nakliyesi için demiryollarının her tarafa yayılması gibi gelişmeler de oluyordu. Ayrıca Ankara başkent ilan edilmiş ve ordu düzeni geliştirilmişti.¹⁷⁰

4.9.1. Kemalistler ve Halifeliğin Kaldırması Meselesi

Ulusal parti üyesi olan bir gazeteci geldi. M. Kemal Hükümeti'nin temsilcisi olan Ali Bey ile görüşme talep etti. Kendisine, Kemalistlerin hilafet meselesi ve diğer konulardaki görüşlerini sordu. Ankara Hükümeti tarafından bir rapor gönderildi. Bu raporda halifelikve İslam Tarihi konuları yer alıyordu. İslam halifeliğinin sadece bir hükümet olma emaresi olduğunu, bu nedenle de kaldırmak istediklerini söylüyorlardı. Eğer halifelik kurumunun bir hükümet veya parti olmak gibi bir arzusu varsa Ankara Hükümeti ve Kemalistlerin partisinin daha güçlü bir parti, daha güçlü bir hükümet olduğunu belirtiyorlardı.

Muhafazakârlar ise kendilerini zayıf hissediyorlardı. M. Kemal; halifeliğin kaldırılması, Osmanlı hanedanının gönderilmesi ve Türkiye'de onların hiçbir yere malik olmaması talebini bir telgrafla bizzat iletmişti. Ayrıca telgrafta halifeliğin ne Müslümanlara ne de Türklere bir faydasının olmadığı yazıyordu.

İstanbul İstiklal Mahkemeleri Başkanı İhsan Bey, halifeliğin Müslümanlara on üç asırdan beri hiçbir fayda sağlamadığını,Türklerin ve Yavuz Sultan Selim Han'ın halifelikten hiçbir çıkar elde etmediğini iddia etmişti. M. Kemal tarafından kurulmuş olan şu anki partide bu gerçeklere aykırı görüşte hiçbir kimsenin

¹⁶⁹ (8Aralık1923)Al-Ahram, s.1.

¹⁷⁰ (18 Mart 1924) Al-Ahram, s.2.

olmadığını ve M. Kemal'in kazandığı bu zaferin zıddını düşünen kimsenin bulunmadığını da eklemişti.¹⁷¹

Halife; bu haberleri duyduğunda, (rivayete göre) sabah gazetelerini okuyor ve ne olursa olsun kendini hazır hissediyordu. Osmanlı hanedanı ise bir telaş ve endişe içindeydi. Mallarının kaybolmasından korkuyorlardı. Belirli olmayan bir kaynak ise; Osmanlı hanedanından birinin geceyi İstanbul'un alafranga mahallelerinden birinde geçirdiği ve ileride ne olacağını bilmediği rivayet ediliyordu.¹⁷²

Enver Paşa, 1921 - 1924 yıllarının gazetelerine göre; kendisine rakip olarak gördüğü için M. Kemal'e yardım etmemiştir.

4.9.2. M. Kemal Paşa ve Enver Paşa

17 Temmuz 1921'den itibaren "M. Kemal Atatürk ve Enver Paşa:

O günlerde Mısır gazetelerinde geçen haber ve makaleler çok ilginç bir olaydan bahsediyordu. Türk gazetelerindeki Enver Paşa ile ilgili iddialar Mısırlı gazetelerde de yayımlanmaya başlamıştı. Haberlere göre Enver Paşa'nın kendi ülkesine ihanet ettiği iddia ediliyordu. Bu iddialar kesin delillere dayanıyordu yani boş laf ya da yalan haber değildi. Çünkü resmi kaynaklara göre Enver Paşa; ülkeyi savaştan korumak bahanesiyle Anadolu iç meselelerine karışıp orduyu dağıtmak için gereksiz bir parti kurup ülkenin Karadeniz kıyılarında Bolşevizm fikrinin yayılmasını sağlamaya çalışıyordu. Zaten asıl amacı halkı yandaş ve muhalefet diye ikiye ayırmaktı. Fakat halk oyunun farkındaydı. Bu arada Enver Paşa Trabzon'daki amcasına her şeyin yolunda olduğunu bildirmişti.

Enver Paşa hangi hakla Anadolu işlerine karışıyordu? Topraklar işgal altındayken vatanını dört sene terk edip Avrupa'ya kaçmıştı. Bunun sebebi neydi? Bu yıllar boyunca Avrupa'da neler yapmıştı? Memleketinin lehine ne yapmıştı? Aynı

¹⁷¹ (24 Kasım1924)El-Siyas, s.2.

¹⁷² (23Mart1924) El-Minber, s.4.

süreç zarfında yiğit ve kahraman M. Kemal Atatürk son nefesine kadar bu ülkeyi kurtarmak için elinden geleni yapmıştı. Türk milletinin bayrağını düşmanın göklerinde dalgalandırmıştı. M. Kemal'in arkadaşları da ona sık sık şu cümleyi kullanıyordu: “ Enver Paşa bu ülkeyi Almanya için tehlikeye attı.”

Halk, Enver Paşa'nın dört sene aradan sonra neden geri döndüğünü anlamıştı. Enver Paşa ülkeyi dağıtmak için ve başka ülkelerin hesabına hizmet etmek için Anadolu'ya gelmişti. Eğer Anadolu'yu gerçekten seviyorsa niçin dünyanın çeşitli yerlerinde Almanya'yı taciz eden Rusları ve İngilizleri memleketine getiriyordu? Onun uğruna yüz binlerce Anadolu genci Mısır, İran ve Romanya'ya gönderilmişti. İşin aslı Enver Paşa koltuğa sahip olmak için gelmişti.¹⁷³

Fevzi Paşa temsilci olarak Ankara Hükümeti'ne gönderilip M. Kemal'in sadece dış cepheyle ilgilendiğini, üstelik bunun da geçici bir durum olduğunu açıklayınca M. Kemal'i destekleyenler ile Enver Paşa yanlıları arasında tartışma oldu.

Anadolu Ajansı merkezinden gelen haberlere göre; M.Kemal ve Fevzi Paşa daha çok ordu komutanlığıyla ilgilendiklerinden diğer sorunlarla fazla ilgilenememişlerdi. Bu süre zarfında gönüllüler de Antalya'nın kıyısına kadar uzanan sokakları genişletmişlerdi.

M. Kemal savaşta yaralananlara hediye olarak Meclis Başkanlığı'ndan para gönderiyordu. İçişleri Bakanlığı ise savaş bitip antlaşma imzalandıktan sonra tazminatlar isteneceği için yaralıların resmi kâğıtlarına özen gösteriyordu.¹⁷⁴

Al-Ahram gazetesinde yer alan habere göre; “4 Ağustos'ta Yıldız Sarayı'nda Sultan'ın tahttan indirilmesi sırasında yaşanan hırsızlık olaylarında yüksek rütbeli subay olarak görev yapan Enver Paşa ve Şevket Paşa suçlu bulunmuştu.”¹⁷⁵ Gazeteler

¹⁷³ (17 Temmuz 1921) Alahram, s.1.

¹⁷⁴ (30 Ağustos 1921) Alahram, s.2.

¹⁷⁵ (4 Ağustos 1923) Alahram, s.1.

ise; Enver Paşa'nın mülteci olarak Almanya'ya gittiği haberini yayınlamıştı.¹⁷⁶ Bu olaylar birbirini takip etmiş ve Enver Paşa kendi isteğiyle emekli olmuştu.¹⁷⁷

¹⁷⁶ (16 Ağustos1923) Almokattam, s.4.

¹⁷⁷ (22Kasım1923)Alahram, s.1.

SONUÇ

Türkiye, her anlamda bir cumhuriyet haline gelmiştir. Atatürk, Türkiye'yi gelişmiş ve medeniyetin tüm anlamını ve özelliklerini kapsayan Avrupalı bir ülke haline getirmiştir. 1)Yediden yetmişe her kadına bir ödül ayarlayarak Türk neslinin artmasını desteklemeye çalışmış. 2)Evlenme yaşı erkeklerin 17 yaş, kadınların ise 15 yaş olarak kararlaştırılmış. 3)Türk bir kadın bir yabancı ile evlenirse doğacak çocuklara Türk vatandaşlığı almaya hak kazandıracak bir kanun koymuştu. . 4) Orduya Hristiyan ve Yahudiler kabul edilmiş. . Mustafa Kemal yardımıyla Türk hayatı kendi kendine değişmeye başlamış ve daha sonra Türk dili sadeleştirilerek yabancı kelimeleri ortadan kaldıran ve onun yerine Türkçe kelimeler getiren Türk Dil Kurumunu 1928 yılında kurmuştu. Türk okulları Türk ve yabancı öğretmenlerin yerine Türk ve Milli öğretmen görevlendirme mecburiyetinde kalmıştı. **Rütbelerin iptal** edilmesini çağıran bir kanun, 1934 yılında çıkarıldı. Bu yüzden Mustafa Kemal'in Gazi lakabını ve Paşa rütbesini de silip ona Atatürk adını takmışlardı.

Mustafa Kemal Atatürk, Çanakkale Savaşı'nın kahramanı, Modern Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Mısır ve başka Arap ülkelerinin milli kahramandır. Zamanında Mısır, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını memnuniyetle karşılayan Mısır ve başka Arap ülkelerinden SaadZaghlul ve eşi Safya gibi milli hareket liderleri, en iyi bilim adamları, şairler tebriklerini göndermişlerdir. Yazar Mahmud Al Akkad, Atatürk'ü şiirlerinde övdü. Huda Shaarawi, Ankara'da Mustafa Kemal'in ziyaretine geldi. Bazı İslamcılar Mustafa Kemal'in İslami hilafeti tahrip ettiğini düşündüler. Fakat Mustafa Kemal Atatürk'ün, İsmet İnönü'nün ve Ruşdi Arasi'nin (savaş üçlüğü olarak adlandırılan) çabaları ve hizmetlerini unutmak mümkün değildir. Tüm müttefikler bu üçlü bir araya gelirse ve Fevzi Paşa'da beraber olursa onların elbette kazanacağını biliyorlardı. Dumlupınar Meydan Muharebesi ve diğer savaşlar bunun kanıtı idi.

İsmet İnönü 1923 yılında Lozan Konferansında iki kez Yunanlıları yenerek zekâ ve becerisini gösterdi. Atatürk ordusu ile zafer kazanırdı. Onun ordusu tüm

savaşlara katıldı. O Yunanlılara karşı ülkesini müdafaa etti. Zaferden sonra Kemal'in hükümeti Osmanlı İmparatorluğu'ndan kalan devletin tüm sorunlarını çözmeye yardımcı oldu.

Mustafa Kemal, Türk milletine milli mücadeleyi aşılamış milli mücadele Mustafa Kemal ile başlamıştır, onu bu siyasete iten de iç ve dış siyasetin baskılarıdır. Bu nedenle bir ulus kurmak istemekte ve bu ulus Türk ulusudur. Çanakkale Savaşıyla başlayan Türkiye, 1.ve 2.Dünya Savaşları'da çok dünya Savaşları'nda çok acılar çekmiştir.

Mustafa Kemal buna karşı çıkmakta ancak yönetim Osmanlı Sultanında olduğu için ses çıkaramamıştır. Ancak bunun neticesi çok ağır sonuçlar doğurmuştur, birçok asker hayatını kaybetmiştir. Osmanlı'nın çok ağır kayıplar vermesinin bir diğer nedeni de savaşta Almanya'nın yanında yer alması olmuştur.

Bundan sonra iç siyasetin Mustafa Kemal'in tarafında doğması, Öz yönetimin Ve Cumhuriyetin Türk milletine getirmesi fikri Mustafa Kemal'in kafasında belirmiştir. Mustafa Kemal tek başınadır ve birçok zorluğun yanı sıra müttefikler ve Yunanlılarla karşı karşıya gelmektedir.

Onlar Türk milletinin iradesini kabullenmemekte ve fırsat vermemektedirler. Ancak Mustafa Kemal müttefiklerin ve Yunanlıların zayıf noktalarını bulmakta ve onlardan gelen sulh isteklerini geri çevirmekte, tek bir şartla sulh isteklerini kabul etmekte o da Yunanlıların Türk topraklarını terk etmesi şartıyla, ancak krizler üst üste gelmektedir.

Halkın bir bölümü Mustafa Kemal'e karşı çıkmaktadır ve Osmanlı imparatorluğu egemenliğinde kalmak istemektedir ve bir kısım halkta onu ateizm ve kâfirlikle suçlamaktadır. Ancak Mustafa Kemal tüm bu zorluklara rağmen düşüncesini savunmakta ve sözlerinin arkasında durmaktadır ve bunun için elinden gelen tüm gayreti göstermektedir.

Osmanlı imparatorluk ailesinin tek başına ülkenin bütün nimetlerinden faydalanmasını haksızlık olarak görüyor ve bütün Türk milletinin bundan eşit olarak faydalanmasını istiyordu.

Ülkenin ordusu bile bu nimetlerden mahrumdur. Askerler çok küçük bir miktar karşılığında savaflara katılmaktadır. Sultanın tüm ülkeyi kendi tahtı ve çıkarları uğruna satmaya hazır olduğu aşikârdır. Hem de Türkiye 1.ve 2. Dünya savaşından çok etkilenmiştir 1.Dünya savaşında Mustafa kemal savaşa girmeye karşı çıkmıştır ancak Sultan emri ve Osmanlı iktidarının siyaseti nedeni ile büyük asker kayıpları yaşanmıştır

Mustafa Kemal Cumhuriyetin daha iyi olacağını ve Cumhuriyetle birlikte her şeyin adaletli bir şekilde devam edeceğini bilmektedir. Ve bu iç siyasettir.

Ancak dış siyasette müttefikler Yunanlılar dış baskıları artırmaya çalışmaktadır. Lozan anlaşmasında bu baskıların büyük etkisi görölmektedir. Ayrıca ülkede Kürt sorunu bulunmaktadır

Bütün bu olumsuz durumlara karşı İsmet İnönü tarafından Lozan anlaşması imzalanır ve Cumhuriyet ilan edilir. Ancak Cumhuriyet ilanı çok büyük bir etki yaratır çünkü ülkede halen Osmanlıyı destekleyen büyük bir kesim bulunmaktadır. Halk Cumhuriyet destekleyen ve desteklemeyen olarak ikiye ayrı kesime bölünür.

Mustafa Kemal hiç vakit kaybetmeden oradaki halkla oturup sorunu çözüme kavuşturmak için toplantı düzenler. Bu hareketi onun ne kadar mütevazı bir siyaset adamı olduğunu gösterir.

Cumhuriyetin ilanından sonra halkın güvenini ve sevgisini kazanmıştır. Ancak bir grup Osmanlıyı destekleyen çiftçi dışında. Bunun sebebi de köy yaşantısının şehir yaşantısı ile farklı oluşu ve bunun yanı sıra ekonomik sıkıntılar ve Osmanlı bankasındaki bütün paraların çekilmesidir. Türkiye Cumhuriyeti zor durumda kalmıştır.

Ancak tüm bu ekonomik krizlerin ve zorlukların üstesinden gelmeyi başaran Mustafa Kemal tüm hayatını milli mücadele ile geçirerek son nefesine kadar Türkiye cumhuriyetini ilerletmek için çalışmıştır. Ve tüm servetini halkına bırakarak son nefesini vermiştir. İşte bunun için ona Atatürk deniliyor.

Tarafımdan yapılan araştırmalar, 1919 ile 1924 yılları arasındaki dönemi yansıtan kitap, gazete ve internetten alınan bilgilere dayanarak edindiğim fikrime göre Atatürk vatanını seven bir Kahramanlık örneğidir. Bu çalışmada, 1919-1924 döneminde Türkiye'de, Osmanlı İmparatorluğunda meydana gelen tarihi olayları anlatıyor. Mısır gazetelerinde kahraman Mustafa Kemal Atatürk anlatılırdı örneğin Al-Ahram milli gazetesi ve Al-Omma siyasi ve edebi gazetesi, radikal olmayan İslami akımların görüşlerini yansıtan İslami gazeteler gibi. El Ezher, Minber, gazetesi sert İslami akımı yansıttı. El-Siyase gazetesi ve El-Ahali bir gazetesi Muhafazakâr görüşleri temsil ederdi, El-Balagh gazetesi siyasi ve edebi gazete olarak liberal akımı temsil ederdi..El-Mubin, Allmokatam, gibi gazeteler de liberal görüşü yansıtmaktaydı.

Türkiye'de gerçekleşen olaylara (müttefikler: Fransa, İngiltere ve Almanya devleti yıkmaya çalışıyorlardı) baktığımızda, Atatürk vatanını sultanın yaptığı gibi düşmanlara satmak istemedi. Atatürk halk geleneklerini saklamak ister ama şehirdeki bazı insanlar Avrupa yaşam tarzını oluşturmak ister, Bazıları ise sadece değişiklikler istediğinden dolayı on milyonluk bir nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak zordur dedi.

Atatürk; toplum yaratmak zor değildir ama Türk insanını yaratmak zordur, sosyalizm veya laiklik İslam'a karşı değildir, modern devlet yaratırken muhafazakârlık çok önemli bir kavramdır, İslam sadece şeriata dayanıyor, Sosyalizm, laiklik, liberalizm bütün bu terimler bir birini tamamlayarak demokrasi için büyük bir perspektif vermektedir demiştir. Demek Mustafa Kemal Atatürk sosyalist olmuştur, ama kendi ülkesinin çıkarlarını korumuştur, Fransa, İngiltere ve benzeri gibi en güçlü devletlere karşı mücadele etmiştir. Türkiye'yi halife ve Enver Paşa gibi hainlerden kurtarmıştır.

Atatürk özel hayatına fazla önem vermiyordu. Latife Hanım ile evlenmişti. Ancak, Atatürk zamanının çoğunu devlet işlerine ayırdığı için bu evlilik uzun sürmedi sadece vatani için yaşıyordu.

Atatürk, 11 Kasım 1938 tarihinde vefat etti. Onun mirası, uğrunda fedakârlık yaptığı millete verilmiştir. Milyonlarca insan onu Dolmabahçe sarayından ebediyete uğurladı.¹⁷⁸ Cenaze törenini tüm dünya izledi. Cenazesi Ankara'da toprağa verildi.

Atatürk, mülkünü halkına vermişti. Bütün dünya, Türklerin babası olan Atatürk'ün cenazesini seyretmişti.¹⁷⁹

¹⁷⁸ **Orta Doğu Lideri**, Ataya Muhammed Ali, Mısır Kütüphane Yayınları, 1935, s72.

¹⁷⁹ **Kemal Atatürk**, Muhammed TAWFİK, Dar El-halal Yayınları 1936, s.144-145.

KAYNAKÇA

- EL REFEİ Abdel Rahmen, **Devrimi Süresin’de**, Dar Elmeref Yayınları,1989.
- EL-AKKAD Abes, **Saad Zaglul**, Hagaz Kütüphane Yayınları,1936.
- MAHRUS Asim, **1919 Devriminde Öğrencilerin Rolü**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1995.
- EL-RAMAL Ahmed, **Memlukların Son Dönemlerinde**, Mısır kütüphane Yayınları,1962.
- HAMDA İsmail, **1919 Kayıp Sayfaları**, Mısır Kütüphane Yayınları 1994.
- MUNİS Husyen, **1919 Devrimi**, Raşad Kütüphane Yayınları,2005.
- İBN İYĀS Muhammad ibn Ahmad, **Badā’i’al-zuhūrfiwaqā’i’al-duhūr**, Cilt: 5, Kahire: al-Matba’ah al-Sharqīyah Yayınları, 1886.
- METER Kamina, **Kahraman-ı Doğu Atatürk**, İskenderiye Kütüphanesi Yayınları,1940.
- KHANKİ Aziz, **Türk ve Atatürk**, Mısır Kütüphane Yayınlar, ilk Baskı Kahire,1938.
- Marcel COLMBE **Mısır Gelişimi**, çev. Zuhir Elşayıp, Mısır Kütüphane Yayınları, 2012.

- ALİ ATAYA Muhammed, **Orta Doğu Lideri**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1935.
- BAY FARİD Muhammed, **Osmanlı Devleti Tarihi**, Mısır kütüphane Yayınları, Kahire, ilk Baskı, 1893.
- REDA Muhy El-din, **Mili Mücadele Kahramanı**, Mısır kütüphane Yayınları, ilk Baskı, 1923.
- EMİN Mustafa, **Devrim Sırları**, Dar El-Ehber Yayınları, 1963.
- RADWAN Fathi, **Mustafa Kemal Atatürk**, Badar ve Elmstakbal Yayınları, , 1984.
- SADAWİ Salah& İhsan Oğlu, **Mısır'da Türk Kültürü**, İslam Araştırması ve Sanat Kültürü, 2003.
- SELEME Musa, **El-Terbiye**, Cilt 4, Mısır Kütüphane Yayınları, 1947,
- SWBİH Muhammed, **Atatürk**, Mısır Kütüphane Yayınları, 1945.
- TAHA Husyen, **Devrim Hakkında**, Dar Al-Arap Elbusten Yayınları, 1983.
- TAWFİK Muhammed, **Kemal Atatürk**, Dar El-halal Yayınları, Kahire, 1936.
- Mili Eğitim Kitabı: Lise Okul, Mısır Kütüphane Yayınları, 1980.
- Mili Eğitim Kitabı: Lise Okul, Mısır Kütüphane Yayınları, 1973.
- Mili Eğitim Kitabı: Lise Okul, Mısır Kütüphane Yayınları, 1950.

Gazete ve Mecmualar

Al-Ahram, İlk Baskı 1875

Al-Ezhar Dergisi, İkinci Baskı, 1805.

Al-Mokattam, İlk Baskı 1900.

Aloma, İlk Baskı 1910.

El-Ahaly, İlk Baskı, 1914.

El-Ballag, İlk Baskı 1911.

El-Minber, İlk Baskı, 1919.

El-Mubin, İlk Baskı 1910.

El-Siyasa, İlk Baskı, 1913.